

ISSN 1857-2405

REVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72))

Nr. 1 (72), 2025

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 1 (72), 2025

Redactor-șef:

Ramona STRUGARIU, Directorul Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, ex-director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar, ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, președintele Senatului USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÎZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe BUDEANU**

Editură și tipar:

„Print-Caro” SRL, str. Astronom N. Donici, 14, tel.: (+373 22) 85-33-86

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR

INVITATUL NOSTRU

Ramona STRUGARIU,

Directorul Institutului Național al Justiției.....2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR5

DREPT INTERNAȚIONAL

Olga DORUL, Andrei NASTAS. Evoluția reglementărilor privind reparațiile pentru victimele infracțiunilor internaționale și implementarea lor graduală în Republica Moldova.....8

Kamil Ilgar DEMIRLI. Îngeri albi ai dreptului la pace: în căutarea aripilor frânte.....18

DREPT PUBLIC

Rodica CIOBANU. Competențe profesionale resetate pentru asigurarea securității juridice.....24

Ștefan MILICENCO. Raza de acțiune a eticii judiciare în Republica Moldova.....31

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Vasile JOSAN. Aspecte comparate: perimarea și scoaterea cererii de pe rol36

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Eduard CALMAȚUI. Analiză: circumstanțele agravante prevăzute la lit. a) și lit. b) alin. (2) art. 220 din Codul penal al Republicii Moldova.....41

Dionisie SPÎNU. Paralelismul juridic în cazul infracțiunilor de spălare a banilor și îmbogățire ilicită.....47

Tudor OSOIANU, Dinu OSTAVCIUC. Impactul modificării temeiurilor și a procedurii de recurs penal asupra jurisprudenței Curții Supreme de Justiție51

SUMMARY

OUR GUEST

Ramona STRUGARIU,

Director of the National Institute of Justice2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS.....5

INTERNATIONAL LAW

Olga DORUL, Andrei NASTAS. Evolution of reparations for victims of international crimes provisions and their gradual implementation in the Republic of Moldova.....8

Kamil Ilgar DEMIRLI. White angels of the right to peace: in search of broken wings.....18

PUBLIC LAW

Rodica CIOBANU. Upgraded professional skills to ensure legal security.....24

Ștefan MILICENCO. The reach of judicial ethics in the Republic of Moldova31

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

Vasile JOSAN. Comparative aspects: peremption and striking out the claim.....36

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Eduard CALMAȚUI. Analysis: the aggravating circumstances provided for in lit. a) and lit. b) paragraph (2) art. 220 of the Criminal code of the Republic of Moldova41

Dionisie SPÎNU. The legal parallelism in the case of money laundering and illicit enrichment crimes47

Tudor OSOIANU, Dinu OSTAVCIUC. Impact of changing the grounds and procedure criminal appeal on the jurisdiction of the Supreme Court of Justice.....51

INVITATUL NOSTRU

„SUNT BUCUROASĂ ȘI MÂNDRĂ DE A MĂ AFLA AICI, LA CHIȘINĂU”

– Doamnă Strugariu, participând la concursul pentru funcția de Director al Institutului Național al Justiției, ați menționat că vă doriți acest lucru pentru a susține calea europeană a Republicii Moldova și reformarea sistemului ei de justiție. Ba chiar vă exprimați și ambiția de a transforma Institutul Național al Justiției într-un model de bune practici în Europa. Știm că, pe când erați vicepreședintă a Delegației Parlamentului European la Comitetul Parlamentar de Asociere UE-Moldova, ați promovat și ați susținut foarte mult țara noastră. De unde dragostea Dumneavoastră pentru Republica Moldova și cine v-a consultat înainte de a trece

Prutul cu gânduri bune pentru funcția pe care o dețineți azi? O fi fost sugestia cuiva, căci, aflându-vă la Bruxelles, nu cred că stăteați mereu cu ochii pe anunțurile de angajare de pe site-ul INJ...

– În primul rând, cred că dragostea pentru Republica Moldova vine din copilărie, pentru că eu sunt crescută pe malul Prutului. Deci, foarte-foarte aproape, chiar la o aruncătură de băț distanță. În al doilea rând, am avut diverse întâlniri și legături, începând de la Podurile de Flori până la Olimpiada Națională de Limba Română, la care am participat și am fost premiată aici, la Chișinău. Deci, am avut o serie de legături poate nu tocmai întâmplătoare cu Republica Moldova încă din copilărie. După aceea, e adevărat că toată activitatea mea în delegația Parlamentului European cu Republica Moldova și chiar mai înainte,

Ramona STRUGARIU,
Directorul Institutului Național al Justiției

în cadrul unor activități care au vizat Parteneriatul Estic, m-a determinat să știu și să înțeleg niște lucruri legate de parcursul european al Republicii Moldova. Astfel, mi-am dorit să fiu parte integrantă și să contribuie cu tot ce pot, în așa fel încât o țară-soră să-și vadă visul împlinit de a fi membră cu drepturi depline în Uniunea Europeană. Discuțiile despre cum aş putea eu să contribuie în continuare la acest parcurs european se întâmplau deja de ceva vreme, în sensul în care am primit, încă pe când eram la Bruxelles, mesaje de la mulți oameni din Republica Moldova – decidenți și oameni din societatea civilă – să vin către Republica Mol-

dova, să discutăm despre cum ar putea expertiza mea să ajute aici. Opțiunea mea a fost să vin printr-un concurs – singura variantă care mi s-a părut mie fezabilă pentru o numire corectă. Altminteri, n-am rezonat sau n-am fost atât de compatibilă cu o numire politică sau cu un contract de consultanță. Chiar mi-am dorit foarte mult să dau un concurs, să respect aceleași reguli pe care le respectă toată lumea și să fac cap-coadă tot procesul. S-a potrivit să fie concursul la acest post, care era de ceva vreme vacant. Sigur, el mi-a fost semnalat de mai multă lume, nu doar de o singură persoană. Și atunci am decis, pur și simplu, să depun dosarul, să particip la concurs. Astfel, am venit aici cu tot dragul și cu toată deschiderea pentru Institutul Național al Justiției, dar și pentru Republica Moldova.

– Sunteți o moldoveancă născută la Bârlad, ați făcut studiile la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde ați obținut licența în drept, apoi diploma de master în drept european. După multe alte studii, v-ați acumulat până în prezent o biografie surprinzătoare, în care cea mai prodigioasă activitate ați avut-o în cadrul Parlamentului European, unde, pe timpul mandatului de cinci ani, v-ați aflat mereu în topul celor mai activi și influenți dintre cei 705 europarlamentari. Printre parlamentarii din delegația română, din care ați făcut parte, ați fost fruntașă la numărul de propuneri de rezoluții formulate, la numărul de rapoarte legislative pe care le-ați negociat în numele grupului politic și la numărul de rapoarte legislative pe care le-ați coordonat în calitate de responsabilă a Parlamentului European. Este o carieră formidabilă. Unii colegi de-ai Dumneavoastră vă vedeau chiar în post de ministru al justiției în România... Dacă ați reușit să faceți cunoștință cu realitățile din Republica Moldova, n-o să regretați schimbarea pe care ați făcut-o, inclusiv cea geografică?

– Nu regret această schimbare de carieră și geografică. Dimpotrivă, îmi place foarte mult ceea ce fac acum. Să știți că primesc asemenea întrebări în fiecare zi: cum m-am acomodat aici, ce părere am, cum de m-am decis să vin etc. În toată cariera mea de până acum am ales drumurile mai puțin simple. De fapt, ca să fiu mai precisă, am ales cele mai complicate drumuri și cele mai mari provocări în fiecare opțiune profesională pe care am avut-o până acum. Nu mi-a părut rău niciodată. A fost o permanentă învățare, am avut experiențe extraordinare, am aflat și m-am modelat de la niște oameni foarte buni în domeniile lor, știind că toată viața este o învățare continuă. Concretizez: în ceea ce se întâmplă astăzi în mandatul meu la Institutul Național al Justiției și în faptul că sunt la Chișinău se regăsește o foarte mare parte din felul meu de a fi și din felul meu de a face alegeri. Sunt bucuroasă și mândră de a mă afla aici. Este o alegere cât se poate de asumată și vă spun încă o dată: nu regret, ba chiar mă bucură acest lucru.

– Sistemul de justiție din Republica Moldova a fost supus reformării ani la rând, prin mai multe strategii, dar când, acum câțiva ani, instituțiile statului erau capturate de oligarhul Plahotniuc s-a văzut că nici justiția n-a rezistat. Pe lângă funcția de Director al Institutului Național al Justiției, dacă vă va fi solicitat ajutorul, o să vă implicați și în alte activități de reformare a sistemului nostru de drept?

– Depinde foarte mult despre ce fel de activități vorbim. Categorical, eu vreau să susțin acolo unde e nevoie de ajutorul meu, dar priorita-

tea mea clară este Institutul Național al Justiției și tot ceea ce poate face institutul pentru sistemul de justiție. Sunt foarte multe lucruri de făcut aici, deoarece INJ este instituția care formează coloana vertebrală a sistemului de justiție, adică viitorii judecători și procurori, dar și alte profesii asociate care au nevoie de formare continuă. Sigur că voi pune umărul, dar nu din perspectivă politică sau cu o schimbare de carieră, ci cu tot ceea ce pot să fac din mandatul meu de la Institutul Național al Justiției.

– La 22 ianuarie 2025 trimiteați, odată cu cererea de participare la concursul pentru funcția pe care o dețineți în prezent, și un concept de dezvoltare instituțională a Institutului Național al Justiției din Republica Moldova. De unde cunoașteți activitatea institutului nostru și ce propuneți nou pentru dezvoltarea lui pe parcursul mandatului Dumneavoastră?

– Știu lucruri legate de activitatea Institutului Național al Justiției încă din mandatul meu de europarlamentar, pentru că am lucrat mult la componenta de justiție și de acolo, am multe informații legate de reformele pe care le-ați menționat dumneavoastră mai sus, de felul în care au evoluat diverse instituții ale statului și instituții din justiție sau responsabile de justiția din Republica Moldova. Da, planul de dezvoltare instituțională a INJ este un plan care se poate implementa în etape – pe termen scurt, pe termen mediu și, evident, pe termen lung. E o viziune pentru dezvoltarea instituțională, care presupune o echipă unită, o echipă care să aibă și resurse, și curaj să-și asume lucruri. Sunt acum la institut oameni foarte buni, care-și îndeplinesc obligațiunile foarte bine, dar, în același timp, e nevoie de o direcție, de o viziune și de resurse în plus. Este ceea ce, poate, a lipsit de ceva vreme. Or, asta este, în primul rând, important pentru mine să fac. În al doilea rând, vreau să creștem capacitatea institutului, să îl reorganizăm, vreau ca el să devină poartă unică de acces în profesile de judecător și de procuror, pentru că anume aici se pot forma cel mai bine oamenii care intră în profesie, iar statul investește foarte mult în aceste formări. E firesc s-o facem în condiții optime, să avem standarde ridicate de care să treacă toată lumea, dacă vrem să avem specialiști foarte buni. În același timp, cred că trebuie de investit în resursele umane de la institut. La rândul lor, angajații de aici trebuie să beneficieze de formări și trebuie să vină cu drag la muncă în fiecare zi. Pe termen mediu și lung, vreau ca institutul să devină un centru de excelență nu doar pentru Republica Moldova, ci și pentru întreaga regiune.

– Fostii directori ai Institutului Național al Justiției, care, de altfel, tot femei au fost, au reușit să vă ofere ocazia să veniți într-o clădire renovată, foarte frumoasă, cu săli de studiu moderne. Dumneavoastră vă rămâne să vă concentrați activitatea pe programele de formare inițială și continuă. Ați cunoscut colectivul INJ, dar aveți de gând să refaceți modul de selectare, de evaluare și de implicare a formatorilor acestei instituții?

– Spuneam că am început să-mi cunosc colegii de aici, care-s oameni foarte buni și muncesc foarte mult. Totodată, îmi doresc cea mai bună calitate pentru formarea audienților și pentru formarea continuă. Asta, implicit, înseamnă formatori de o calitate excepțională. Vom lucra împreună la criteriile de selecție, este importantă susținerea și formarea formatorilor, în așa fel încât beneficiarii institutului să se bucure de livrări optime. Am câteva propuneri privind selectarea formatorilor pe care urmează să le discutăm în curând.

– Doamnă director, una dintre problemele Institutului Național al Justiției este angajarea în judecătoria și procuratură a absolvenților de la formare inițială. Unii așteaptă concursul de angajare chiar și câte trei-patru ani, lucrând în acest timp în alte structuri, inclusiv particulare, pierzând în acest fel din calificarea lor. O să puneți problema ca ei să fie angajați îndată după absolvire, iar în procuratură și judecătoria să li se ofere un sistem de tutorat eficient?

– Da, aceasta este una dintre marile mele priorități de mandat, dacă nu cea mai importantă dintre ele. Cred că de pe băncile institutului audienței trebuie să pășească direct în meseria de judecător sau de procuror și cred că trebuie gândit sistemul în așa fel încât să le ofere garanții, pentru că, altfel, foarte greu vor păși către această profesie – care nu este o profesie oarecare, ci este, de fapt, o misiune – unde oamenii trebuie să se comporte într-un anumit fel, să aibă un anumit sistem de valori, să creadă în misiunea lor, ca să-și poată face munca bine. Toți acești oameni sunt o parte fundamentală a sistemului democratic și o garanție pentru statul de drept. Dacă-i vrem foarte buni, atunci trebuie să investim în ei și, la rândul nostru, să le oferim garanțiile necesare. Deci, este un lucru clar pentru mine și pentru mulți oameni din sistem cu care stau de vorbă, dar și pentru Comisia Europeană, deoarece, la rândul ei, și aceasta vine cu astfel de recomandări. Faptul că audienții de formare inițială ai Institutului Național al Justiției trebuie să intre în profesie imediat după absolvire este un aspect fundamental și o prioritate absolută a mandatului meu.

– Nu considerați că, în contextul în care Republica Moldova, fiind pe cale de candidat pentru aderare la Uniunea Europeană, Institutul Național al Justiției din Chișinău ar trebui să forțeze colaborările cu Institutul Național al Magistraturii din București pentru a desfășura mai multe evenimente de formare continuă comune la care să participe judecători și procurori de pe ambele maluri ale Prutului?

– Nu cred că trebuie să forțăm acest lucru, pentru că există deja o colaborare bună între Institutul Național al Justiției din Republica Moldova și Institutul Național al Magistraturii din România, dar, sigur, întotdeauna există spațiu pentru mai mult și mai bine. Vom extinde această colaborare cât mai mult cu putință. Este, de altfel, și intenția mea să port discuții cu conducerea Institutului Național al Magistraturii, ca să explorăm cât mai multe posibilități de colaborare împreună. Audienți de la Institutul Național al Justiției au făcut deja practică în instanțe din România, au realizat și proiecte comune, nu ne rămâne decât să continuăm, să consolidăm și să extindem acest parteneriat.

– Ați reușit să cunoașteți responsabilii de activitatea sistemului de justiție din Republica Moldova? Cum v-au primit? S-au bucurat de viziunea proaspătă pe care o aduceți în sistem?

– Am început discuțiile cu tot ceea ce înseamnă instituții și reprezentanți ai instituțiilor din domeniul justiției. Până acum, aceste discuții au fost excelente. Am avut întâlnire cu ministră justiției, cu președintele și cu membrii Consiliului Superior al Procurorilor, am cunoscut-o pe președinta Curții Supreme de Justiție, care face parte din Consiliul INJ și cu care îmi doresc să am discuții mai detaliate. M-am întâlnit cu președintele și cu membrii Consiliului Superior al Magistraturii. Plus, sigur, am avut discuții cu formatorii institutului nostru, care sunt, la rândul lor, o oglindă bună a sistemului de justiție, care sunt interlocutori foarte buni, știu ce înseamnă sistemul, de ce are nevoie, cu ce se confruntă ei în activitatea de zi cu zi. Cred și simt că venirea mea aici a fost foarte bine primită, dar realizez că am în fața mea și așteptări mari. Știu că, împreună, vom livra lucruri bune. Probabil, după o perioadă poate mai tumultuoasă, cu foarte multe schimbări în sistemul de justiție și cu lucruri care, poate, au creat falii, trebuie să urmeze cât mai curând o perioadă de așezare a sistemului de justiție, o perioadă în care oamenii să-și recapete fundamental încrederea, să vadă și să înțeleagă că s-au întâmplat și foarte multe lucruri bune în sistemul de justiție. Adevărul este că chiar

s-au întâmplat multe lucruri bune în sistemul de justiție. Mai trebuie să existe o solidaritate de breaslă – și ea foarte importantă – care să permită, până la urmă, un sistem curat, transparent și eficient. Sunt mulți oameni în sistem care au intenții bune și sunt profesioniști. Rămâne doar o chestiune de timp până când sistemul se va consolida efectiv. Dar nu se poate spune că la acest moment nu funcționează lucrurile în sistemul de justiție. Ba, dimpotrivă. În același timp, justiția este un proces continuu, așa cum este și democrația: permanent are nevoie de atenție și vigilență, permanent trebuie să avem în sistem oameni cu coloana vertebrală dreaptă, să încurajăm schimbul generațional, dar și încrederea că se poate face dreptate. Realitățile din sistemul de justiție trebuiesc adaptate tot timpul la ceea ce se întâmplă în jur, la ceea ce se întâmplă cu infracționalitatea organizată, ce se întâmplă cu marile bătălii europene și internaționale, pentru că infractorii sunt permanent cu mai mulți pași înaintea autorităților de aplicare a legii. Deci, e o muncă permanentă, care necesită răbdare, resurse, oameni drepecți, foarte bine pregătiți, dar și solidaritate.

– Între 2019 și 2024 ați fost fondatoare și co-președintă a Grupului de lucru pentru libertatea media în Parlamentul European. Ați inițiat și coordonat conferința publică „Protecția jurnaliștilor în Europa”. Să înțelegem că aveți un respect aparte față de jurnaliști, inclusiv față de acei care au criticat sosirea Dumneavoastră în funcția de Director al Institutului Național al Justiției din Chișinău?

– Atât cât am fost politician am spus întotdeauna că una dintre marile greșeli ale unor politicieni este felul în care se raportează la presă, inclusiv la presa liberă. Jurnaliștii nu sunt ai cui-va, nu sunt ai puterii sau ai opoziției. Adevărații jurnaliști sunt acei care își pun munca – uneori, chiar și viața – în slujba adevărului și datorită lor este să caute adevărul, să-l aducă la lumină și să servească interesul public.

Ce am făcut în Parlamentul European pentru libertatea presei a fost pentru mine o misiune de suflet. Întotdeauna am crezut și cred că presa este a patra putere în stat, că fără presă liberă nu putem vorbi despre sisteme democratice. Am fost și raportoare din partea Comisiei libere pentru actul european pentru libertatea presei, care este prima lege de protecție a jurnaliștilor la nivel european, precum și raportoare din partea Comisiei LIBE pentru Directiva anti-SLAPP, care este o directivă europeană ce se ocupă de procesele strategice îndreptate împotriva jurnaliștilor

și activiștilor civici și care își propune să vină cu o serie de măsuri pentru a împiedica sau atenua apetitul de a da jurnaliștii și activiștii civici în judecată. Cred că fiecare țară care are pretenții de democrație matură trebuie să-și protejeze jurnaliștii și activiștii civici. Cine critică și o face fondat, argumentat – să critice. Nu cred că rolul presei sau al jurnaliștilor este să mângâie pe cap sau să spună numai lucruri de bine. Important e ca, atunci când sunt lucruri de bine, ele să fie spuse, iar atunci când avem lucruri de rău – de asemenea să fie spuse, căci acesta este rolul presei. Am îmbrățișat și criticile cu multe deschidere, dar am și răspuns, căci cred în puterea argumentului. Atâta timp cât există o discuție fundamentală pe argumente, ea nu poate să fie decât constructivă. În fond, critica e întotdeauna o cale de a îmbunătăți lucrurile, nu trebuie luată în sensul rău al cuvântului.

– Doamnă director, ce ne puteți spune despre baștina, dar și despre familia Dumneavoastră?

– Bârladul în care m-am născut e un orașel mic din Moldova de dincolo de Prut. Acolo am petrecut o bună parte a copilăriei mele până în momentul în care am plecat la o școală din Fălciu, pe malul Prutului, adică foarte-foarte aproape de Republica Moldova. Este spațiul în care mă simt cel mai bine și locul în care mă simt cel mai acasă din toată lumea asta. Aici am învățat pentru prima dată despre valori și despre frumusețea oamenilor. Familia are ramuri foarte importante în viața fiecărui om. Pentru mine, ea este un model, este centrul de echilibru. Am un băiat, pe care sper să-l pot pregăti pentru lume, dar cred că ceea ce poți să faci mai bine și mai bun pentru copiii tăi este să le poți inspira și insufla dragostea pentru oameni, pentru carte, pentru tot felul de provocări, și curajul cu care să înfrunte greutățile.

Și părinții mei au susținut venirea mea la Chișinău. Anume ei m-au încurajat în fiecare alegere pe care am făcut-o în viață și le datorez foarte mult. Ei sunt oameni simpli și au luptat mult cu viața, ca eu și fratele meu să ajungem acolo unde suntem astăzi. Mi-au spus cu toată credința că susțin necondiționat venirea mea în Republica Moldova, fiind convinși că voi face lucruri bune și aici. Părinții mei sunt pentru mine ca farul călăuzitor. Cred că fiecare dintre noi merităm astfel de călăuze în viață.

– Vă mulțumim, doamnă Strugariu. Alături de părinții Dumneavoastră, ne vom bucura, dacă veți realiza și promisiunile pe care le-ați anunțat pentru Institutul Național al Justiției.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

INVESTIGAREA ȘI JUDECAREA INFRAȚIUNILOR ELECTORALE

În vederea consolidării capacităților actorilor din sistemul judiciar privind prevenirea și combaterea infracțiunilor electorale, Institutul Național al Justiției, în parteneriat cu Comisia Electorală Centrală (CEC) și Oficiul Consiliului Europei la Chișinău, a desfășurat la 9 aprilie seminarul „Particularitățile investigării și judecării infracțiunilor de finanțare ilegală a partidelor politice, concurenților electorali, grupurilor de inițiativă sau a campaniilor electorale. Corupere pasivă”.

Evenimentul a fost deschis de reprezentanții instituțiilor organizatoare: Ramona Strugariu, Directoare a Institutului Național al Justiției, Falk Lange, Șef al Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, și Angelica Caraman, Președintă a Comisiei Electorale Centrale.

Programul de instruire, desfășurat în format hibrid, a reunit peste 20 de judecători și procurori, fiind facilitat de experți naționali și internaționali: Oscar Sanchez Muñoz, membru supleant al Comisiei de la Veneția, consultant al Consiliului Europei (CoE), Pavel Postica, vicepreședinte CEC, și formatorii INJ – Ghennadi Epure, procuror în Procuratura Anticorupție, consultant CoE, și Elena Cobzac, judecătoare în demisie, consultantă CoE.

Tematicile abordate au vizat aspecte de reglementare și aplicare a legislației privind finanțarea partidelor politice, sursele și mecanismele de finanțare a activităților politice și electorale, precum și diferențierea dintre contravenții și infracțiuni în contextul electoral.

Activitatea de formare a fost organizată în cadrul proiectului Consiliului Europei „Îmbunătățirea practicii electorale în Republica Moldova, faza a III-a”.

DIRECTORUL RAMONA STRUGARIU ÎN VIZITĂ LA CSM

La 9 aprilie, Directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, însoțită de șeful Secției formare continuă, Octavian Bivol, a vizitat Consiliul Superior al Magistraturii pentru a purta discuții cu Președintele Sergiu Caraman și membrii CSM.

În timpul întâlnirii, au fost abordate multiple subiecte care vizează consolidarea colaborării dintre Institutul

Național al Justiției și Consiliul Superior al Magistraturii și provocările actuale din sectorul judiciar. Un accent deosebit a fost pus pe creșterea atractivității profesiilor de judecător și de procuror, în contextul în care interesul tinerilor pentru această carieră înregistrează un declin semnificativ.

Dialogul a evidențiat necesitatea coroborării strategiilor instituționale pe segmentele promovării profesiei de magistrat, îmbunătățirii percepției publice asupra sistemului judiciar și asigurării unui cadru predictibil pentru angajarea absolvenților Institutului Național al Justiției. De asemenea, au fost analizate aspecte privind diversificarea formatului de instruire, complementar celui clasic, și organizarea instruirilor zonale cu implicarea, în calitate de formatori, a judecătorilor din instanțele de nord și sud.

Un subiect aparte al discuțiilor l-a constituit dezvoltarea componentei ToT, inclusiv criteriile de selecție și specializare a formatorilor INJ, cu scopul de a valorifica și a păstra instituțional resursele umane înalt calificate din domeniul judiciar.

UN NOU BULETIN INFORMATIV DEDICAT COMUNITĂȚII JURIDICE

Anunțăm lansarea unei noi inițiative digitale – Buletinul Informativ al Institutului Național al Justiției, o resursă concepută pentru a sprijini judecătorii, procurorii, audienții și alți profesioniști din domeniul dreptului cu informații juridice relevante și actualizate.

Acțiunea reprezintă angajamentul continuu al INJ pentru excelență în formarea juridică și susținerea profesioniștilor din sistemul de justiție, inclusiv prin oferirea unor instrumente eficiente de a fi la curent cu cele mai recente evoluții din domeniu.

În prima sa etapă de dezvoltare, Buletinul Informativ se va concentra pe furnizarea de noutăți legislative esențiale, prezentate într-un format accesibil și concis.

Pe măsură ce proiectul va evolua, conținutul va fi extins pentru a include și alte informații esențiale și de interes pentru comunitatea juridică.

Buletinul va fi publicat săptămânal pe site-ul inj.md, cu posibilitatea abonării la notificări prin e-mail. Toate edițiile vor fi disponibile online, facilitând astfel consultarea lor oricând este necesar.

Institutul Național al Justiției încurajează feedback-ul din partea comunității juridice pentru a adapta și a îmbunătăți această resursă în funcție de nevoile reale ale profesioniștilor din domeniu (chestionarul pentru sugestii îl puteți găsi pe site-ul INJ).

COLABORAREA NOASTRĂ CU GIZ „EU INTEGRATION SUPPORT”

Explorarea oportunităților de cooperare a marcat întâlnirea dintre Directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, și reprezentanții proiectului „EU Integration Support Project”, implementat de GIZ Moldova și finanțat de Ministerul Federal de Externe al Germaniei – Laura Cioclea, Sergiu Porcescu și Daniel Goinic. Ședința a avut loc la 2 aprilie, la Institutul Național al Justiției.

La întrevvedere a fost prezentat noul proiect care își propune să ofere sprijin autorităților moldovenești în procesul de integrare europeană și care va derula pe parcursul unui an. Direcțiile principale ale proiectului vizează alinierea cadrului normativ național la capitolele 23 și 24 din acquis-ul comunitar și îmbunătățirea capacităților instituționale, inclusiv de resurse umane ale autorităților publice, pentru asigurarea sustenabilității și a coerenței demersurilor de integrare.

În timpul discuțiilor, au fost abordate aspecte ce țin de facilitarea participării audiențelor la scurte stagii de practică sau la Programul AIAKOS, precum și a beneficiarilor INJ la activitățile de instruire livrate de Rețeaua Europeană de For-

mare Judiciară sau de Academia de Drept European. O atenție deosebită a fost acordată posibilității organizării unor vizite de studiu pentru formatori, care vor constitui o resursă valoroasă a Institutului prin diseminarea cunoștințelor și a bunelor practici acumulate.

Părțile au analizat și alte modalități de cooperare, cum ar fi desfășurarea unor școli tematice sau ateliere de lucru pe domenii relevante, cu participarea experților străini.

INJ ȘI CSP: PENTRU COOPERARE APROFUNDATĂ

Directoarea Institutului Național al Justiției, Ramona Strugariu, a avut o întrevvedere la 31 martie cu Președintele Consiliului Superior al Procurorilor, Dumitru Obadă, și membrii CSP. Dialogul s-a înscris în acțiunile de consolidare a colaborării interinstituționale, cu accent pe rolul esențial al ambelor entități în formarea și evoluția carierei procurorilor din R. Moldova.

În timpul discuțiilor au fost abordate subiecte relevante: necesitățile actuale de instruire ale corpului de procurori, adaptarea metodelor de formare, coerența parcursului profesional, identificarea modalităților eficiente de sprijin reciproc și creșterea încrederii cetățenilor în actul de justiție.

Ramona Strugariu a remarcat intenția INJ de a deveni un centru regional de formare judiciară și determinarea de a răspunde prompt la provocările sistemului, prin ajustarea programelor de instruire la nevoile reale ale profesiei. De asemenea, dumneaei a vorbit despre implementarea recomandărilor misiunii TA-LEX și preluarea modelelor de succes din statele membre ale Uniunii Europene, prin care Institutul Național al Justiției să devină unica poartă de acces în profesia de procuror și de judecător. Această abordare strategică asigură un standard unitar de pregătire și selecție, garantând astfel calitatea și integritatea sistemului judiciar.

Președintele CSP, Dumitru Obadă, a subliniat importanța continuării bunei cooperări deja stabilite, evidențind rolul esențial al Consiliului Superior al Procurorilor în gestionarea proceselor de carieră, selecție și evaluare a procurorilor, precum și contribuția Institutului Național al Justiției, ca principala platformă de formare și lansare a viitorilor procurori.

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.4

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).01)

EVOLUTION OF REPARATIONS FOR VICTIMS OF INTERNATIONAL CRIMES PROVISIONS AND THEIR GRADUAL IMPLEMENTATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Olga DORUL,*PhD, Associate professor,
Cross-Border Faculty,
Dunarea de Jos University
of Galați (Romania)*olga.dorul@ugal.ro<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>**Andrei NASTAS,***PhD, Associate professor,
Cross-Border Faculty,
Dunarea de Jos University
of Galați (Romania)*andrei.nastas@ugal.ro<https://orcid.org/0000-0003-2715-6577>

SUMMARY

The evolution of the international criminal justice system demonstrates that the issue of reparations for victims of international crimes only began to concern the international community in the early 1990s, with the establishment of the first international criminal tribunal. From this moment, the authors of international texts regulating the activities of these jurisdictions have developed numerous standards aimed at the de facto rehabilitation of victims of international crimes. These provisions have been developed both through the jurisprudence of the tribunals and in the practice of the International Criminal Court. The Republic of Moldova, during the process of association, and now in the process of negotiating accession to the European Union, has ratified all international instruments aimed at eliminating impunity for war crimes, crimes against humanity, and crimes against peace. However, the documents on which the European Commission evaluates the national legal system during the negotiation process demonstrate that the national legislation presents certain shortcomings in terms of sufficient guarantees for victims of crimes. This article presents the most recent provisions regarding reparations for victims of international crimes and evaluates the compatibility of

EVOLUȚIA REGLEMENTĂRIILOR PRIVIND REPARAȚIILE PENTRU VICTIMELE INFRAȚIUNILOR INTERNAȚIONALE ȘI IMPLEMENTAREA LOR GRADUALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

SUMAR

Evoluția sistemului de justiție penală internațională demonstrează că problema despăgubirilor pentru victimele infracțiunilor internaționale a început să preocupe comunitatea internațională abia la începutul anilor 1990, odată cu înființarea primului tribunal penal internațional. De la acest moment, autorii textelor internaționale care reglementau activitatea acestor instanțe jurisdicționale au dezvoltat numeroase norme destinate reabilitării de facto a victimelor crimelor internaționale. Prevederile au fost dezvoltate atât prin jurisprudența tribunalelor, cât și în practica Curții Penale Internaționale. Republica Moldova, atât la etapa asocierii, cât și acum, în procesul de negociere a aderării la Uniunea Europeană, a ratificat instrumentele internaționale destinate eliminării impunității pentru crimele de război, crimele împotriva umanității și crimele de agresiune. Totuși, datele la care face referire Comisia Europeană pentru evaluarea sistemului național de drept în timpul procesului de negociere demonstrează că legislația națională prezintă anumite deficiențe în partea ce se referă la garanțiile pentru victimele acestor infracțiuni. Prezentul articol conține o analiză a celor mai recente prevederi referitoare la despăgubirile pentru victimele crimelor internaționale și evaluează compatibilitatea legislației Republicii Moldova cu standardele internaționale în domeniu, identificând soluții pentru depășirea neconformităților.

Cuvinte-cheie: crimă internațională, justiție internațională penală, despăgubire, Republica Moldova, victime ale infracțiunilor internaționale.

the Republic of Moldova's legislation with international standards in the field, identifying solutions to overcome the inconsistencies.

Key-words: international crime, international criminal justice, reparation, Republic of Moldova, victims of international crimes.

Introduction

The contemporary system of international criminal justice is centered on the personality of the offender, his legal status and aspects of the individualization of responsibility and punishment. The rationale for such an approach results from the exceptional character of the danger that international crimes present today for the international order, but also for the fate of future generations. Likewise, following the examination of international treaties in the field of international criminal law, we notice that they devote increased attention to the rights of participants before *ad hoc* or permanent international jurisdictional courts. Additionally, the pronouncement of the judgment on cases related to international crimes is widely publicized, being followed by a series of complex political-legal consequences that are of great interest to states and other subjects of international law. At the same time, in the process of achieving international criminal justice, the numerous victims of international crimes are often forgotten, their names often appearing only in the materials of criminal cases, the victims themselves being hundreds, sometimes thousands of km away from the place where justice is carried out.

We will outline the content of this study starting from the hypothesis that reparations to victims of international crimes represent the purpose of contemporary justice act. Therefore, any contemporary international or national criminal justice system will be mandatory based on the principles of reparations for crime victims. In this scientific approach, we aim to identify the content and extent of the right to reparation for the victims of international crimes in international and national courts after the Second World War. Or, those guarantees of non-repetition offered by the contemporary international system, up to the test of time, must be effectively felt and capitalized in the victim's perception.

The knowledge and understanding of legal reasoning in the development of effective measures for the rehabilitation of victims of international crimes in a post-conflict context are essential for achieving the objectives of transitional justice. This thesis is extremely relevant to the situation in which the Republic of Moldova has found itself since 1992. In circumstances where state authorities do not effectively control part of the national territory, where an international armed conflict is ongoing in the neighboring state, and where the Republic of Moldova has committed to and is taking concrete steps toward joining the European Union, it is absolutely necessary to anticipate negative scenarios regarding the declaration of incompatibility between national legislation and

the EU acquis in the area of human rights protection. These arguments underpin the relevance and originality of the conducted study.

1. The evolution and codification of provisions regarding reparations for victims of international crimes

With the establishment of the idea of territorial supremacy of states, there arises, for the first time, the understanding that within the boundaries of each state, a unique and independent punitive power should prevail, and that all individuals on its territory, both local subjects and foreigners, should submit to it. Therefore, the rule is established that exclusively the court where the crime is committed is competent to prosecute and punish the offenders - *forum delicti commissi*. As relationships evolve and international communication channels improve, there is a gradual conviction of the need to expand the criminal jurisdiction of states. In the 16th and 17th centuries, governments considered themselves entitled to punish not only crimes committed within their territory but also those committed abroad, as long as the offender was under their power. Thus, the principle of the court's jurisdiction where the offender was apprehended was established (*forum apprehensionis*). However, it remained unclear for which crimes committed on foreign territory the local subjects and foreigners could be punished at the place of capture [26, p. 245]. We see that in 1904 when F. Martens, the renowned thinker, put his own visions on paper regarding the „criminal jurisdiction“ of states, he reasoned within the bounds of common law, and in relation to the contemporary international system. This reasoning related to international legal assistance in criminal matters rather than international criminal law.

Analyzing the international normative field and the doctrine framework developed after 1938, we observe that the authors of those times were particularly interested in conceptualizing the mechanism of international criminal responsibility by balancing the criminal jurisdiction of states and the interests of safeguarding international values such as peace, security, and human rights. At the same time, one of the aspects of this exercise has long been neglected, namely, the international regulation of reparations provided to victims of international crimes.

We must acknowledge that the haste with which the processes of institutionalizing international criminal jurisdiction unfolded in the aftermath of the world devastated by the horrors of the Second World War was the reason why several crucial aspects of achieving justice were neglected. Thus, the authors of the Agreement for

the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis, signed at London, on August 8, 1945, of which the Charter of the International Military Tribunal is an integral part in article 1, stated that the purpose of the Tribunal is „...for the just and prompt trial and punishment of the major war criminals of the European Axis“. We do not find any reference to the reparations due to the victims even in the part of the Statute that refers to „Jurisdiction and general principles.“ The same approach was taken by the authors of the Charter of the International Military Tribunal for the Far East on January 19, 1946.

Unfortunately, provisions regarding reparation were not enshrined as a principle of international criminal jurisdiction immediately after the emergence of the United Nations, when at the request of the UN General Assembly at the Fifty-fifth plenary meeting, 11 December 1946, the International Law Commission was invited to consider to treat as a matter of primary importance plans for drafting (in the context of a general codification of offenses against the peace and security of mankind, or of an International Criminal Code) the principles recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the judgment of the Tribunal [11].

Thus, 4 years later, at the second session, in 1950, the International Law Commission adopted the Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal [18]. Within the indicated legal framework, we find no reference to the intentions of rehabilitating the victims of international crimes. In the same context, we observe particular concerns regarding individuals who have committed international crimes: *“Any person charged with a crime under international law has the right to a fair trial on the facts and law”* (Principle V).

Therefore, we cannot assert that during those times there was a gap in the system of international law regarding the rights of victims of international crimes to claim reparations, as well as regarding the obligations of subjects of international law to compensate victims of international crimes. These could be inferred from the „hard core“ of fundamental rights and freedoms.

For almost half a century since the establishment of the two international military tribunals, several international acts have emerged codifying the universal protection of human rights. These acts contain provisions under which individuals have been endowed with rights to claim reparations when they have become victims of crimes. Thus, the Universal Declaration of Human Rights contains in Article 8 the general provision: *“Everyone has the right to an effective remedy by the*

competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law”. Later, this provision of the Declaration was strengthened by the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights, which at Article 2(3) provides the obligation towards State Parties: *“Each State Party to the present Covenant undertakes:*

(a) To ensure that any person whose rights or freedoms as herein recognized are violated shall have an effective remedy, notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity;

(b) To ensure that any person claiming such a remedy shall have his right thereto determined by competent judicial, administrative or legislative authorities, or by any other competent authority provided for by the legal system of the State, and to develop the possibilities of Judicial remedy;

(c) To ensure that the competent authorities shall enforce such remedies when granted”.

Additional to the above-mentioned treaties, in order to avoid impunity, in those that followed, the states took care to adopt a universal normative framework in the field, and as reference the following acts can be indicated: Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2391 (XXIII) of 26 November 1968, entry into force: 11 November 1970, in accordance with article VIII.

Since the field of human rights does not tolerate legal uncertainty, recognizing the importance of normative guarantees for the protection of the interests of victims of armed conflicts, in 1993 the Security Council at its 3217th meeting adopted Resolution 827 (1993) and decides also that the work of the International Tribunal for Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991 shall be carried out without prejudice to the right of the victims to seek, through appropriate means, compensation for damages incurred as a result of violations of international humanitarian law. In this spirit, the provisions of article 15 establish: *“The judges of the International Tribunal shall adopt rules of procedure and evidence for the conduct of the pre-trial phase of the proceedings, trials and appeals, the admission of evidence, the protection of victims and witnesses and other appropriate matters”* [23]. And Article 22, dedicated to the protection of victims and witnesses provides: *“The International Tribunal shall provide in its rules of procedure and evidence for the protection of victims and witnesses. Such protection*

measures shall include, but shall not be limited to, the conduct of in camera proceedings and the protection of the victim's identity". At the same time, in art. 24 para. (3) we find the provision: „In addition to imprisonment, the Trial Chambers may order the return of any property and proceeds acquired by criminal conduct, including by means of duress, to their rightful owners". Taken together, these overall demonstrate a paradigm shift in the international criminal justice system. Since May 25, 1993, when Resolution 827 was adopted, we see how subsequently established courts have adopted this retributive justice approach.

We have been convinced on multiple occasions that general provisions of the Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda are similar regarding the principles and organization of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. In the chapter on the protection of victims and the assurance of their rights, we do not find essential differences. Thus, article 14 of the Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda [22] contains practically identical provisions to those of the Statute of the Tribunal for the Former Yugoslavia in the provisions on "Rules of procedure and evidence" (art. 14), "Protection of victims and witnesses" (art. 21), "Penalties" (art. 23 para. 3).

Essential changes in the principles and organization of international criminal justice come with the establishment in 1998 of the first permanent international criminal justice body - the International Criminal Court. The Rome Statute additionally introduced provisions for the general protection of victims, much more extensive in volume and content compared to those mentioned earlier, and provisions regarding reparations to victims. According to the provisions of Article 75 of the Statute of the International Criminal Court:

1. The Court shall establish principles relating to reparations to, or in respect of, victims, including restitution, compensation and rehabilitation. On this basis, in its decision the Court may, either upon request or on its own motion in exceptional circumstances, determine the scope and extent of any damage, loss and injury to, or in respect of, victims and will state the principles on which it is acting.

The Court may make an order directly against a convicted person specifying appropriate reparations to, or in respect of, victims, including restitution, compensation and rehabilitation.

Where appropriate, the Court may order that the award for reparations be made through the Trust Fund provided for in article 79.

3. Before making an order under this article, the Court may invite and shall take account of

representations from or on behalf of the convicted person, victims, other interested persons or interested States.

4. In exercising its power under this article, the Court may, after a person is convicted of a crime within the jurisdiction of the Court, determine whether, in order to give effect to an order which it may make under this article, it is necessary to seek measures under article 93, paragraph 1.

5. A State Party shall give effect to a decision under this article as if the provisions of article 109 were applicable to this article.

6. Nothing in this article shall be interpreted as prejudicing the rights of victims under national or international law".

Also, in accordance with the provisions of par. 1 art. 93 of the Statute of the International Criminal Court States Parties shall, in accordance with the provisions of this Part and under procedures of national law, comply with requests by the Court to provide the following assistance in relation to investigations or prosecutions: [...] j) the protection of victims and witnesses and the preservation of evidence [...].

For the implementation of these provisions under the auspices of the International Criminal Court, there has been developed a guide for the participation of victims in the proceedings of the ICC "Victims before the International Criminal Court" [12] which is intended to help victims and those assisting them when applying to participate in proceedings and/or to request reparations before the International Criminal Court.

The ICC was the first such court to introduce a reparation system under which victims of war crimes and other atrocities committed during armed conflict can claim and receive reparation from those convicted. Most hybrid criminal courts have followed this model [21, p. 1337].

In the situation where universal treaties contain only general provisions regarding the reparation of the damage caused to the victims of international crimes, international organizations have developed *soft law* documents with the aim of guiding the subjects of international law in understanding the extent of the right to reparations. In this sense, it is appropriate to mention the Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law [20] which reaffirms that in adopting a victim-oriented perspective, the international community affirms its human solidarity with victims of violations of international law, including violations of international human rights

law and international humanitarian law, as well as with humanity at large.

Victims should be treated with humanity and respect for their dignity and human rights, and appropriate measures should be taken to ensure their safety, physical and psychological well-being and privacy, as well as those of their families. The State should ensure that its domestic laws, to the extent possible, provide that a victim who has suffered violence or trauma should benefit from special consideration and care to avoid his or her re-traumatization in the course of legal and administrative procedures designed to provide justice and reparation [20].

To understand the nature of principles relating to reparations for international crimes, we will turn to the reasoning of scholars in the field of criminal sciences when they assess the victim's status in proceedings in national courts. Contemporary authors consider that essentially, criminal punishment should prevent recidivism; criminal punishment should reflect the forms of guilt for the committed crime, so that the judge can choose and individualize the punishment to prevent the same person from committing the crime again. In light of these considerations, it is eminently necessary to address the issue of the individualization of punishment from the perspective of the interests of the victim of the crime. The doctrine of criminal law, especially the Russian one, referring to the principle of individualization of criminal punishment, mentions the process by which courts take into account, in determining a specific criminal punishment for the convicted individual, the degree of social danger posed by the act, the personality of the convicted individual, as well as any mitigating and aggravating circumstances of the committed act. From this observation, there appears to be a „neglect“ of the interests of the victim, particularly regarding the restitution of damages or restoration of rights, at a doctrinal level [2].

With regard to the status and fate of victims of international crimes, contemporary authors, quite justifiably, consider that the damage caused by mass violations is considerable. An entire population is affected, whether as a direct or collateral victim of incidents. Considering the large number of victims, during collective violations of human rights, international judicial bodies cannot simply judge without evaluating the impact of legal procedures on the victims. The indictment of offenders must have a denunciatory value so that the punishment has a real effect on the lives of the victims. Consequently, the attribution of a wrongdoer must take into account the right of victims to receive reparation for the violations committed against them. Furthermore, in an international

context, it turns out to be particularly complex to provide appropriate reparation to each of the victims [24, p. 87-88].

Certainly, the idea of precisely counting at least the number of victims of crimes committed in the context of international crimes, especially victims of non-international armed conflicts, seems utopian. Historians, legal experts, sociologists operate with approximate figures, which have a strong impact on the perception of the consequences of these atrocities. Therefore, we believe that the efforts of the international community in codifying the matter of reparations for victims of armed conflicts will continue, and contemporary actors will increase their level of responsibility in this regard. We cannot speak of fair justice until the last victim feels that they have been treated with dignity by a court that has examined their case.

Summarizing the practice of national and international courts regarding individualized responsibility for international crimes, author Gerhard Werle identifies five essential ways to address past violations of legal norms: Criminal prosecution for unlawful conduct; Waiver of criminal prosecution (e.g., amnesty); Examination of past events by truth commissions; Compensation for victims; Application of sanctions beyond the scope of criminal law (e.g., dismissal of public officials, police officers, military personnel, etc.). These measures for responding to systematic violations of legal norms are not mutually exclusive but can be applied in parallel [25, p. 101-104].

Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law establish that the full and effective reparation for the victims include the following forms: restitution, compensation, rehabilitation, satisfaction and guarantees of non-repetition.

In this context, Article 75 of the Rome Statute lists restitution, compensation and rehabilitation as forms of reparations, this list is not exclusive. Other types of reparations, for instance those with a symbolic, preventative or transformative value, may also be appropriate [14, par. 222].

Although reparation is undeniably essential in the administration of international justice, it appears crucial to take into consideration various other factors present in contexts of serious violations, as the effect of reparation on an individual is relative and not absolute. Inevitably, the environment in which the victim lives must be taken into account in determining reparation. To this end, the author Louis Joinet precise that it is important to emphasize that „the ‘remedies’ to be applied must be adapted to each region, each country,

each political situation, and choices made will affect the future stability of the country". Thus, we can assess the variety of needs to be addressed, but a significant hurdle remains: predicting the actual effects of these measures on the targeted victims and population. Although we can commend the implementation of international bodies in their efforts to deliver justice to victims, we must not underestimate the impact that reparation will have on the psychological restructuring of each individual and on the reconciliation of the population: „A process that does not appease victims' sense of justice will have a negative impact on their well-being as well as their faith in social institutions" [24, p. 83].

2. The development of provisions on reparations for victims of international crimes through the case law of international criminal courts

Analyzing the practice of the International Criminal Court and especially the acts adopted in the matter of reparation for the victims of international crimes, we find that the practice developed by the first international court of permanent criminal jurisdiction is clearly advanced compared to the jurisdictional courts that preceded it. With the title for example, from the content of the Reparations Order on Situation in the Democratic Republic of the Congo in The Case of the Prosecutor V. Bosco Ntaganda 8 March 2021 Trial Chamber VI [13] in light of its relevant prior case law, the court makes a number of generalizations about reparations. Thus, the Court distinguishes between individual reparations and collective reparations. These types are not mutually exclusive and be awarded concurrently. Individual reparations are those where the ensuing benefit is afforded directly to an individual to repair the harm the person suffered as a consequence of the crimes for which the defendant was convicted, conferring upon a victim a benefit to which they are exclusively entitled.

In the Lubanga case, the International Criminal Court established that furthermore, individual reparations should be awarded in a way that avoids creating tensions and divisions within the relevant communities [14].

Collective reparations refer to their nature (type of goods or services distributed or mode of their distribution) or their recipients (communities or groups). They differ from individual reparations in that they benefit a group or category of persons who have suffered a shared harm. The group need not be vested with prior legal personality or a collective right and the shared harm does not necessarily pre-supposes the violation of a collective right [13].

Also, in the Lubanga case, the International Criminal Court established that when collective reparations are awarded, these should address the harm the victims suffered on an individual and collective basis. The Court should consider providing medical services (including psychiatric and psychological care) along with assistance as regards general rehabilitation, housing, education and training [14].

In turn, collective reparations, in the view of the International Criminal Court, know two forms: *community reparations*, are intended to benefit the community as a whole and does not specifically address individual members thereof; *collective reparations with individualised components* focused on the individual members of the group. Although they are collective in nature, they result in individual benefits, to respond to the needs and current situation of the individual victims in the group [13].

Given the uncertainty as to the number of victims of the crimes in this case - save that a considerable number of people were affected - and the limited number of individuals who have applied for reparations, the Court should ensure there is a collective approach that ensures reparations reach those victims who are currently unidentified [14].

In the Ntaganda case, the Trial Chamber awarded the second category - collective reparations with individualised components - and the part of the Impugned Decision that dealt with the "Cost to repair the victims' harms" contains many instances of the cost of reparations being priced per victim [13].

3. The implementation of provisions on reparations for international victims in the legal order of the Republic of Moldova

The Republic of Moldova, a relatively young state on the map of Europe, expresses its commitment to the values of peace, security, and human rights shared by the world's nations, including through its adherence to international instruments that aim to achieve these ideals. In this regard, the state, in order to assert its international legal personality and achieve its foreign policy objectives-association with the European Union until 2014 and, starting in 2023, accession to the European Union has undertaken a series of actions to ensure security and well-being within its own territory. Under these circumstances, the Republic of Moldova must demonstrate to the entire international community, as well as the European community, its commitment to ensuring respect for the principle of universality, identified primarily as a normative ideal, in the sense of the

obligation of states to promote the universal and effective respect for human rights and freedoms. In the context of this scientific investigation, we refer specifically to the right to reparations for victims of international crimes.

On September 8, 2000, the Republic of Moldova signed the Rome Statute of the International Criminal Court (hereinafter referred to as the ICC Statute), which was adopted on July 17, 1998, during the Diplomatic Conference of the United Nations. Prior to the ratification of the ICC Statute by the Republic of Moldova, on July 16, 2007, the Government of the Republic of Moldova requested a constitutional review of Article 1, art.4 para. (2), art.27 and art.89 para. (1) of the ICC Statute. On October 2, 2007, the Constitutional Court of the Republic of Moldova ruled that all provisions of the ICC Statute invoked by the Government are compatible with the provisions of the Constitution of the Republic of Moldova [6]. Finally, on September 9, 2010, through Law No. 212 [7], the Parliament of the Republic of Moldova ratified the Rome Statute of the International Criminal Court. Subsequently, the state fully assumed the obligations arising from its status as a party to this international treaty. In this context, the national legal framework was aligned with the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court, particularly in matters of investigation, judicial review, and the enforcement of the Court's decisions. As a result, under the provisions of Article 558, paragraph 3 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova [3], decisions of the International Criminal Court are executed on the territory of the Republic of Moldova without requiring recognition by the national judicial authority. Additionally, the Law on Legal Assistance in Criminal Matters [8] dedicates a separate chapter to the cooperation between the Republic of Moldova and the International Criminal Court (Chapter VI/1), establishing the legal framework, institutional framework, and procedures related to the implementation of this cooperation.

In these circumstances, the question remains open as to whether the national legal system provides sufficient guarantees for the prompt and adequate examination of reparations claims by victims of international crimes when, under the principle of universal jurisdiction over international crimes, the courts of the Republic of Moldova become competent to adjudicate such crimes. Thus, based on the provisions of universal international treaties that underpin interstate cooperation for the prevention and punishment of international crimes, the competence of national courts to examine these crimes is recognized. The treaties in question include: Convention on the Prevention

and Punishment of the Crime of Genocide [16], Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment [15], International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance [17], International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, The Geneva Conventions of August 12, 1949, on the protection of victims of armed conflicts, among others. Considering that war crimes and crimes against humanity are not subject to any statute of limitation, and in light of past events (the Transnistrian armed conflict) and the current context (the armed conflict in Ukraine), there is a high likelihood that such cases will come before the courts in the Republic of Moldova. Given that this prospect risks becoming a reality, it is crucial to ensure that the judicial rulings of national courts, which are competent under international treaties to adjudicate international crimes, meet the high standards of international law regarding reparations for victims of international crimes, as highlighted in this study.

Moldovan scholars, such as S. Cernomoret [1; 2], O.A. Pasat [9], and V. Cusnir [4], emphasize the need to strengthen the legal and institutional frameworks that ensure state cooperation in the prosecution and punishment of individuals who have committed international crimes or crimes of an international nature that threaten the values of the international community, as well as the need to enhance the guarantees offered to victims of international crimes. National regulations do not meet the standards developed under the auspices of the United Nations and, based on the findings of this scientific investigation, we can deduce that they also do not align with international jurisprudential standards in this area.

More than that, under the conditions of the beginning of the accession negotiations to the European Union, having assessed the state's ability to comply with the European Union standards and, respectively, the observance of the accession criteria, system problems were identified in the chapter of reparations for crime victims. Thus, from the content of the Report that guides the European Commission in the negotiations with the Republic of Moldova, it follows that Moldova has not harmonised its legislation with EU directives on criminal proceedings. Nevertheless, the Constitution and secondary legislation appear to broadly cover the main procedural rights. The Moldovan legal framework is not directly aligned with the Victims' Rights Directive and the Directive on compensation to crime victims. The rights of victims of crime are ensured, both within and outside the criminal proceedings, through the

provisions of the Criminal Procedure Code and the Law on the rehabilitation of victims of crime. In addition to victim's initial procedural rights, an individual may request to be recognised as an injured party by the prosecuting body. This gives them additional rights related to the criminal side of the proceedings and/or be recognised as a civil party. The victim with the procedural status of an injured party/civil party has the right to request and collect full compensation for the damage caused by the crime. Another guarantee to support the rights of victims of torture was provided through the criminalisation of torture in Moldovan legislation with the introduction of a specific article in the Criminal Code [19].

In the national regulations at the time, the right to reparations can be realized by constituting the victim as a civil party in the criminal process according to the provisions of art. 61 of the Criminal Procedure Code and the filing of civil action in the criminal process according to the provisions of art. 219, para. (1) Criminal Procedure Code or separately in the civil process, art. 221, para. (5).

In the sense of art. 61 of the Criminal Procedure Code, a civil party is recognized as a natural or legal person in respect of which there are sufficient grounds to consider that as a result of the crime, material or moral damage was caused to him, who has submitted a summons request to the criminal investigation body or the court in the trial of the suspect, the accused, the defendant or the persons who bear patrimonial responsibility for his acts [5]. The civil action is tried by the court within the criminal process if the volume of the damage is indisputable.

In accordance with art. 219 Criminal Procedure Code, the civil action in the criminal process is initiated by submitting a request, addressed to the prosecutor or the court, by the natural or legal persons to whom material or moral damages were caused directly by the deed (action or inaction) prohibited by the criminal law or in connection with its execution [5].

In order to exercise the civil action in the criminal process, it is necessary to fulfill certain eligibility conditions, which include [10, p. 334]:

- it has been established that the crime has caused damage;
- the damage must be material, moral or physical;
- there must be a causal link between the crime committed and the claimed damage;
- the damage must be certain, the one that means "that this is a certain damage, it occurred in reality, it can be assessed";
- the damage must not have been repaired, either by the accused or by other persons,

until the settlement of the civil action, for example the victim was compensated by an insurance company or the damage was covered by a third party, etc.;

- to be constituted as a civil party under the conditions of art. 61 CPP.

We would like to mention with reference to the object of the present investigation the fact that the Republic of Moldova will also have other instruments that will constitute *per se* the legal basis for the reparations granted to the victims of international crimes, when it enters into force Ljubljana-the Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes and other International Crimes adopted on 26 May 2023 by MLA Diplomatic Conference in Ljubljana, Slovenia, 15-26 May 2023, signed by Republic of Moldova on 14 february 2024. The objective of the Ljubljana-the Hague Convention Convention is to facilitate international cooperation in criminal matters between States Parties with a view to strengthening the fight against impunity for the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes, and, where applicable, other international crimes.

The Convention, after its entry into force, promises to be an extremely effective legal instrument in achieving international cooperation in criminal matters for the repression of international crimes between the party states. Therefore, when the Convention enters into force, the Republic of Moldova will be obliged to apply it directly in its own territory. In the context of this investigation, it is important to mention that the Ljubljana-the Hague Convention is the first international treaty on legal cooperation for the investigation of international crimes that provides additional guarantees regarding reparations for victims of international crimes. Thus, under article 83. Rights of victims:

1. *Each State Party shall, subject to its domestic law, ensure that the victims of a crime to which the State Party applies this Convention, have the right to reparation for harm consisting of but not limited to, as appropriate, restitution, compensation or rehabilitation [...].*

2. *Each State Party shall, subject to its domestic law, establish procedures, as appropriate, to permit victims to participate in and enable views and concerns of victims to be presented and considered at appropriate stages of criminal proceedings against alleged offenders in a manner not prejudicial to the rights of the defendant.*

3. *Each State Party shall, to the extent provided for in its domestic law, and, if so requested, give effect to a judgment or order in criminal pro-*

ceedings, issued in accordance with the domestic law of the requesting State Party, to provide restitution, compensation or rehabilitation to victims of crimes to which the former State Party applies this Convention.

Conclusions

The purpose of this study was to identify the evolution and codification of the principles relating to reparations for victims of international crimes to understand what are the standards in the field to be implemented in the legal order of the Republic of Moldova. Subsequently, the investigation focused on the legal analysis of the content of the provisions relating to reparations. In order to reveal the rights and obligations of states on this ground, we analyzed from an evolutionary perspective the content of international acts: international treaties, *soft law*, as well as the practice of international military and criminal jurisdictional courts.

The detailed analysis of the provisions of the Agreement for the establishment of an International Military Tribunal for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis, signed in London on 8 August 1945, of the Charter annexed thereto, and of the Charter of the International Military Tribunal for the trial of the major war criminals in the Far East, proclaimed at Tokyo on 19 January 1946, shows that in the efforts to hastily regulate in a world affected by the consequences of the global war, the issue of reparations for victims of international crimes was neglected in the pursuit of international criminal justice.

From the findings of the present study, we deduce that the subject of reparations for victims of international crimes in the activity of international criminal jurisdiction courts has evolved over 80 years from „unintentional neglect“ to explicit acknowledgment and solemn homage by all actors of contemporary international society.

The jurisprudential development of reparations for victims of international crimes has led to the generation of the text of decisions of international criminal courts today, which are true monumental works, establishing immutable standards in the field of legal sciences, worthy of being perceived as absolute truth by practitioners and even the academic community from different corners of the world.

For the progressive development of the science of International Criminal Law, it is necessary to mention, develop, and consolidate the reparations for victims of international crimes as a *conditio sine qua non* of the entire process of international criminal justice.

It is important for the matter of reparation of victims of international crimes to be regulated at a supranational level so that states, already faithful to the tradition of fully incorporating international standards in the field of criminal law and criminal procedure, have clear models of inspiration. In this way, the objective of universal suppression of international crimes will be achieved through the fulfillment of the commitments undertaken by states, both in terms of purpose and means.

As we have established in this article, when the doctrinaires from the Republic of Moldova, the representatives of the European Union mandated to negotiate with the Moldovan authorities the accession of the state to the European Union find that the provisions on reparations for the victims of crimes regulated in the national criminal legislation do not satisfy the rigors of international treaties, the imperatives of human rights protection, it is necessary for the national legislator, and as the case may be, the competent court by virtue of the principle of universal jurisdiction to ensure that the reparations for the damages suffered by victims of international crimes will be appropriate, adequate, prompt, and provided on a non-discriminatory basis. The mechanisms established within national or international legal systems will fully realize the rigor of access to justice, treating victims of international crimes with dignity. The well-being of not only the victims and survivors of atrocities, but also of future generations, depends on these cumulative measures.

Bibliographical references

1. Cernomoreț S. Mijloace juridico-penale destinate asigurării protecției securității naționale. În: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european*. Chișinău, 22 ianuarie 2018. Partea 1. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018, p. 230-245.
2. Cernomoreț S., Nastas A. Individualizarea pedepsei și interesele victimei. În: *Reabilitarea victimelor infracțiunii*. Chișinău, 22 octombrie 2021. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2022, p. 190-197.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
4. Cușnir V. Protecția penală a obiectelor de valoare deosebită: probleme de ordin teoretico-normativ. În: *Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova*. Ed. 1. Chișinău. 21-22 septembrie 2007. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” al MAI, 2008, p. 62-66.
5. Ghid practic pentru profesioniști din domeniul justiției, drepturile victimelor infracțiunilor la re-

- abilitare și compensare, 2022, p. 85. <https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/525762.pdf>, (vizitat 26.07.2024).
6. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi din Statutul Curții Penale Internaționale nr. 22 din 02.10.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr.161-164. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_2007_h_22.pdf (vizitat 26.07.2024).
 7. Legea Republicii Moldova pentru ratificarea Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale. Nr. 212 din 09.09.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.190.
 8. Legea Republicii Moldova cu privire la asistența juridică internațională în materie penală. Nr. 371 din 01.12.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 14-17.
 9. Pasat A.O. Escaladarea terorismului în actualitate. Aspecte contemporane ale fenomenului. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe sociale”*, 2018, nr.3(113), p.145-148.
 10. Poalelungi M., Dolea I. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
 11. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal adopted by the United Nations General Assembly, 11 December 1946, A/RES/95.
 12. Booklet Victims before the International Criminal Court. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/vprs/abd-al-rahman/VPRS-Victims-booklet ENG.pdf> (vizitat 26.07.2024).
 13. Case The Prosecutor v. Bosco Ntaganda Trial Chamber VI Situation In The Democratic Republic Of The Congo. https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2021_01889.PDF, 8 March 2021 (vizitat 26.07.2024).
 14. Case The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Situation: Situation in the Democratic Republic of the Congo, Decision Trial Chamber I Decision establishing the principles and procedures to be applied to reparations ICC-01/04-01/06-2904, 7 August 2012.
 15. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment adopted on 10 December 1984 by General Assembly resolution 39/46.
 16. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948.
 17. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance adopted on 23 December 2010 by General Assembly of the United Nations in its resolution 47/133.
 18. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal. Text adopted by the International Law Commission at its second session, in 1950 and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session. The report, which also contains commentaries on the principles, appears in Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II, para. 97. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf (vizitat 26.07.2024).
 19. Report, Commission Staff Working Document Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy, Republic of Moldova 2023 p. 42-43. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf (vizitat 26.07.2024).
 20. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005 [on the report of the Third Committee (A/60/509/Add.1)] 60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law.
 21. Salmón E., Pérez-León-Acevedo J.-P. Reparation for victims of serious violations of international humanitarian law: New developments. In: *International Review of the Red Cross*, 2022, nr.104 (919), p.1315-1343.
 22. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda for the prosecution of persons responsible for genocide and other serious violations of international humanitarian law committed in the territory of Rwanda and Rwandan Citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighboring states, between 1 January 1994 and 31 December 1994 adopted on 8 november 1994 by Security Council Resolution 955 (1994).
 23. Statute of the International Tribunal for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the Former Yugoslavia since 1991 adopted by Security Council resolution 827 (1993), 25 May 1993.
 24. Vincent, J. Le droit à la réparation des victimes en droit penal international: utopie ou realite?, p. 87-88, <https://www.legal-tools.org/doc/950af1/pdf/> (vizitat 26.07.2024).
 25. Верле Г. *Принципы международного уголовного права*. Одесса: Фенікс. Москва: ТрансЛит, 2011, с.101-104, translit. Verle G., (2011) *Printsipy mezhdunarodnogo ugovnogo prava*. Odessa: Feniks. Moskva: TransLit, 2011, p.101-104.
 26. Мартенс Ф.Ф. *Современное международное право цивилизованных народов. Том 1*. Под ред. Томсинова В.А. Москва: Зерцало-М, 2016. 332 с. translit. Martens F.F. *Sovremennoe mezhdunarodnoe pravo tsivilizovannykh narodov. Tom 1*. Pod red. Tomsinova V.A. Moskva: Zertsalo-M, 2016. 332 p.

CZU: 341.1/.2

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).02](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).02)

WHITE ANGELS OF THE RIGHT TO PEACE: IN SEARCH OF BROKEN WINGS

Kamil Ilgar DEMIRLI,
*Ph.D. student,
Lecturer of the UNESCO
Chair on Human Rights and
Information Law, Law Faculty
of Baku State University;*
kamil.damirli.ilqar@bsu.edu.az
<https://orcid.org/0000-0001-9453-8802>

SUMMARY

There are very few international legal instruments that directly contain norms about the right to peace. In other words, not every international organization recognizes the existence of the right to peace as an individual human right. Some scholars also consider the right to peace not as an individual right, but as one of the basic preconditions for other human rights. However, the UN Charter and a number of other fundamental international legal instruments contain hints at the existence of the right to peace. We can argue that the field of international criminal law or the field of international humanitarian law was created to protect and to provide the right to peace.

In other words, the right to peace is important for the entire world population, exhausted by world wars and suffering from armed conflicts. The right to peace can also be considered as a cornerstone for a separate field of law – the law of peace and security. In this sense, the right to peace is also of great importance as a guarantee for all other rights and freedoms. All other rights and freedoms are usually less violated in peacetime, while rights and freedoms are violated more often in non-peaceful conditions. The right to peace is also included in the basic principles and peremptory norms (*ius cogens*) of international law.

Nevertheless, in modern times, a number of states, in disrespect of international legal obligations arising from the right to peace, willingly initiate aggressive wars with other states, wage wars for many years, and violate the rights of all people in the region to peaceful coexistence. International organizations, however, are unable to impose the necessary punishment on such states and violators of the right to peace in practice, but are content with criticism.

Such situations once again encourage us to conduct research on the importance of the right to peace, to identify its main elements and the obligations arising from the right to peace.

Key-words: *right to peace, international law, human rights, legal obligations, international organizations, peremptory norms, legal principles.*

INGERI ALBI AI DREPTULUI LA PACE: ÎN CĂUTAREA ARIPILOR FRÂNTE

SUMAR

Există foarte puține instrumente juridice internaționale care conțin direct norme privind dreptul la pace. Cu alte cuvinte, nu orice organizație internațională recunoaște existența dreptului la pace ca drept individual al omului. Unii savanți consideră, de asemenea, dreptul la pace nu ca un drept individual, ci ca una dintre condițiile prealabile de bază pentru alte drepturi ale omului. Cu toate acestea, Carta ONU și o serie de alte instrumente juridice internaționale fundamentale conțin indicii cu privire la existența dreptului la pace.

Putem susține că domeniul dreptului penal internațional sau domeniul dreptului internațional umanitar au fost create pentru a proteja și pentru a asigura dreptul la pace. Dreptul la pace este important pentru întreaga populație mondială, epuizată de războaie mondiale și suferind de conflicte armate. Dreptul la pace poate fi considerat ca o piatră de temelie pentru un domeniu separat al dreptului – legea păcii și securității. În acest sens, dreptul la pace este, de asemenea, de mare importanță pentru garantarea tuturor celorlalte drepturi și libertăți. Toate celelalte drepturi și libertăți sunt de obicei încălcate mai puțin în timp de pace, dar ele sunt încălcate mai des în condiții non-pașnice. Dreptul la pace este inclus și în principiile de bază și normele imperative (*ius cogens*) ale dreptului internațional.

Cu toate acestea, în vremurile moderne, o serie de state, fără a ține cont de obligațiile legale internaționale care decurg din dreptul la pace, inițiază războaie de agresiune cu alte state după bunul lor plac, duc războaie de mulți ani și încălcă drepturile tuturor oamenilor din regiune la conviețuire pașnică. Organizațiile internaționale, totuși, nu sunt în măsură să impună pedeapsa necesară unor astfel de state și celor care încălcă dreptul la pace în practică, dar se mulțumesc cu critici.

Astfel de situații ne încurajează încă o dată să facem cercetări asupra importanței dreptului la pace, să identificăm principalele elemente ale acestuia și obligațiile care decurg din dreptul la pace.

Cuvinte-cheie: *dreptul la pace, dreptul internațional, drepturile omului, obligațiile legale, organizațiile internaționale, norme imperative, principii juridice.*

Target setting

The wave of ensuring peace and security, protecting human rights has begun all over the world after WW2. In modern period wars, political cataclysms, economic and political conflicts, polarization have necessitated the recognition of the guarantee of peace and the right of people to live in safety. Of course, the dynamics of the development of the mechanisms for ensuring these rights and the related legal trends in the history of international law have gradually formed and have begun to be established, mainly depending on the political situation. The most important legal provisions in this direction were enshrined in the UN Statute, 1948 Universal Declaration of Human Rights, the 1950 European Convention on the Protection of Human Rights, the 1966 Covenants on Civil and Political Rights and on Social, Economic and Cultural Rights, and in other international legal documents. These documents, as well as other regional conventions, generally declared civil and political rights, first-generation rights defined by the national constitutional norms of the United States and other Western countries, and "second-generation" rights, which include economic and social rights related to the establishment of a welfare state. Yet, the right to peace is not directly enshrined in every and each international human rights document as well as national constitutions. Moreover, research and studies on the right to peace are less than enough to claim that systematic scientific work has already been done in this sphere. The right to peace, its elements, relevance to international law principles, customary law and *ius cogens* norms may introduce a new perspective on this right which is the subject of the current article.

Relevance of the research topic

In accordance with the development of international law, a new generation of rights, which humanity felt a social need for, began to enter the international and national legal arena. These rights began to be defined in various literatures with approximately the same terms – solidarity rights (solidarity rights) or collective rights. These rights included the right to peace, the right to development, the right to health or medicine, the right to permanent ownership of natural resources, and other rights of a general mass nature. The philosophical and legal essence of the above-mentioned rights is that sometimes human society can overcome problems that it cannot resolve individually in the context of ensuring the highest possible realization of the rights of each person through collective efforts or by demonstrating solidarity. For this reason, American professor Diane F. Orentlicher noted that in general, these additional generations of rights are required not for individuality, but for

individuals as members of society or other groups, of these societies and groups [3, p. 90]. That is, in fact, the philosophical and legal essence of these rights: they are not directly aimed to protect individuals, but societies, as a whole. There are rights that an individual cannot possess alone, but together with other members of the society. That is why this category of rights is called solidarity rights. Of these rights, the right to peace is more often attributed to the circle of collective rights.

Regarding the right to a safe life, the issue is not accepted unambiguously in legal science and practice. This is more often considered one of the rights that belongs to the sphere of personal rights. However, both rights have such important characteristics that it is possible to balance and find common points between them. For this reason, in this research work, we will try to determine the scientific and practical similarities and differences between the right to peace and the right to a safe life, and to conduct a comparative legal analysis of these two human rights in the context of national and international law. Since modern international law is multifaceted, while conducting a scientific and practical analysis of the right to peace and the right to a safe life, we will determine the circumstances that undermine peace and security, including international crimes, as well as the mutual relations of other human rights and freedoms with these rights.

The relevance of the topic is conditioned by the fact that today, the wars, aggressive interventions and territorial claims, terrorist threats, and the increase in various forms of epidemics that are not far behind them, which concern the whole world, have made it necessary to preserve peace and tranquility among people, as well as to ensure the right to a safe life for each individual. It should be especially noted that in connection with the wars that are currently shaking the whole world, the issues of ensuring the right to peace and the right to a safe life demonstrate their relevance once again and prove the importance of international regulation in this area.

Conducted research level

The meaning, scope and overall examination of the right to peace has not been an individual topic for scholarly writings for a long time. Some fragmentary studies were conducted by Roche Douglas, Cecilia M. Bailliet, Kazanskiy P.E., A. Cassese, S. Macedo, L. Huseynov, R.K. Mammadov and others in the area of post-Soviets and Europe. Nevertheless, the current academic investigation is dedicated to the particular specifics of the right to peace, its distinctive conceptual features and links with the right to development, right to sustainable security and the law of peace and security.

Research objectives

The system of human rights and freedoms in modern international law is a multifaceted and complex system in terms of its hierarchy and mechanisms of provision, as well as technologies of international legal regulation. The essence, elements of the right to peace, which constitutes an important element of collective rights, and the position, place and role of this right in the human rights system have historically been considered one of the fundamental problems that have troubled humanity. Within societies or between states, ensuring peace and tranquility, and even the security of individuals, has always been directly related to the internal claims of states, tendencies towards violence and aggression, as well as aggressive intentions.

The efforts made by states from time to time to establish peace, their search for compromise options, ultimately resulted in the establishment of the right to peace as a fundamental right in international law. It is also necessary to emphasize a special point here that in fact, the right to peace, like other rights and freedoms included in the human rights system, was a product of domestic law. Its philosophical and legal essence was first conceptually approached in national legal systems.

Main content

In the international legal context, the provisions related to the law of peace date back to the period after World War II. Peace and tranquility among states derive their normative legal basis from the 1945 Charter of the United Nations. The preamble to the UN Charter, based on the main issues of saving succeeding generations from the scourge of war, which has twice in our lifetime brought untold suffering to mankind, and reaffirming faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women, of nations large and small, and uniting our efforts to maintain international peace and security, states in Article 1 of this important document: „to maintain international peace and security and, to this end, to take effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace and for the suppression of acts of aggression and other breaches of the peace, and to achieve by peaceful means, in accordance with the principles of justice and international law, adjustment or settlement of international disputes and situations which might lead to a breach of the peace”. Thus, it has been defined as one of the main purposes of the UN.

Professor Louis Henkin noted that under international law, public rights for the sake of peace are not intended to protect state power, but to ensure the deepest values of its society and its in-

habitants, of course, human dignity ensures that individuals are not subjected to atrocities and war [1, p.499]. Sharing the professor's views, we must note that international law has included the right to peace in the human rights system so that not states, but society directly and, indirectly, individuals, benefit from this right. Therefore, we must be aware of how broad, comprehensive and necessary the role and importance of the right to peace in the human rights system is. As can be seen, the existence of the right to peace acts as an important condition for the protection of human dignity and the real guarantee of human rights in society. In fact, if we approach the essence of the right to peace from the point of view of international law, without this right, without the formation of the normative basis of this right, the guarantee of other human rights - civil and political rights and freedoms - is impossible. If the international system in the broad sense cannot ensure the right to peace, individual human rights will certainly seem useless and meaningless. That's why, Article 28 of the 1948 Universal Declaration of Human Rights states that everyone has the right to full participation in society and in the international community, within the framework of the rights and freedoms set forth in this Declaration.

In the human rights system, the right to peace is considered one of the “third generation” rights. As mentioned above, the first generation rights are political and civil rights, the second generation rights are economic, social and cultural rights, and the third generation or “other generation rights” are conventionally divided into the right to peace, the right to development, etc. However, in this paragraph of the book, we will try to clarify the essence and role of the right to peace, which is included in the third generation rights in the human rights system. First of all, it should be noted that the right to peace is a universal and solidary right. This means that the provision of this right can be possible with the active intervention of all humanity in the process. Even if a state alone implements this right, it will not have any international significance and the result will not be effective. It is for this reason that the right to peace is classified as a solidary right, that is, a solidarity right. The right to peace is considered one of the basic rights in the hierarchy of human rights. Because, without achieving the guarantee of the right to peace, there can be no talk of guaranteeing individual rights such as the right to life, the right to freedom, and the right not to be subjected to torture. Therefore, it can be said with complete certainty that the right to peace plays an important role in the human rights system and this right can be considered one of the key rights.

Also, if we approach this issue from the opposite side, it should be noted that individual rights

cannot be sacrificed for the sake of peace. That is, the state cannot deny human values such as human rights and freedoms, human dignity in order to establish general peace. In many cases, there is a possibility of confrontation between collective rights and individual rights in the human rights system. For example, it may not be easy to reach an unambiguous position on the issues of the rights of people to self-determination or development of society and the right to peace, as well as the provision of individual rights with each of the above-mentioned rights. Therefore, it can be firmly said that understanding the essence of the right to peace in the human rights system will primarily depend on the beneficiaries of this right. The benefit of the right to peace is actually indirectly aimed at individuals. In this sense, it is impossible not to see the common features of the right to peace as a right in solidarity with the concept of individual human rights.

The dilemma of the right to peace of individuals and peoples is one of the problems that worries modern international law. This issue was discussed in the draft Declaration on the Right to Peace prepared by the Advisory Committee of the UN Human Rights Council, and later became the subject of progressive negotiations aimed at achieving the adoption of the UN Declaration on the Right to Peace. Although there were still serious differences between them up to this point, states generally agreed on common positions to promote peace. From an international legal perspective, first of all, Article 14 of the Draft emerged as one of the most controversial issues. It stated that individuals and peoples have the right to peace. That is, this document expressed the desire to extend the same right to both individuals and peoples, and of course this was achieved. In this regard, it is natural that disputes continue in both scientific and political-legal circles regarding the concept and essence of the right to peace. The President of the Human Rights Council, Remigius Achilles Henzel, stated that there is no consensus on the concept of the right to peace as a separate right, and several provisions of the Draft Declaration will be the subject of intense discussions and negotiations [4].

It should be noted that this document, adopted by the UN General Assembly in 2017, can be considered one of the important documents that have determined the role of the right to peace in the human rights system in recent years. The scope of the document is wide, in particular, it includes the prohibition of the use or threat of force; conscientious objection to military service; the right to demonstrate for peace; accountability of military personnel; peacekeeping; the right to development; the right to a safe, clean and peaceful environment and the rights of victims. At the same time, this document also addresses illegal acts that undermine the

realization of the right to peace. The declaration requires states to “ensure serious and transparent control over the arms trade, as well as to actively participate in the fight against the illicit arms trade.” In addition, the aforementioned document places special emphasis on the process of educating and educating about the right to peace. Thus, it states that everyone has the right to full education about peace and human rights, to protest and oppose colonial regimes, foreign occupation or dictatorial rule. One of the provisions of the document, covering private military and security companies, requires states to “transfer military and security functions, in particular, to private contractors”. When explaining the essence of the right to peace in the human rights system, it is important to pay special attention to the issue of human security, the protection of victims of violence, including the protection of women’s rights. International legal experts consider human security to be one of the important positive elements of the right to peace, which in itself includes freedom from structural violence, fear and need. The issue of the right to peace in the human rights system also draws attention in terms of gender equality and women rights. In our modern world, women are also the main victims of violence, and the above-mentioned document emphasizes that “women should be equal partners in the struggle for the right to peace” [5].

The right to peace is essentially a right that excludes war and any use of force and violence. Therefore, experts assess the Declaration on the Right to Peace as a golden opportunity not only to “prevent wars and various forms of violence, armed conflicts, but also to eliminate structural violence”. Alfred-Maurice de Zayas, an independent expert on the promotion of a democratic and just international order, notes that today there is nothing more important than ensuring local, regional and international peace and diverting budgets from military spending and towards the protection of civil, political, economic, social and cultural rights. In his statement at the first meeting of the Working Group, the Independent Expert acknowledged that some States doubted that the human right to peace had a legal basis [2]. At the same time, all the components of human rights necessary for peace have already been codified in the UN Charter and the Universal Declaration of Human Rights. At the same time, one of the important issues considered as a threat to the right to peace in the human rights system and the modern security system is armed aggression and other negative situations that undermine peace. In this sense, we believe that the implementation of international justice in relation to aggression is one of the most important means in ensuring the right to peace. Therefore, the International Criminal Court should have full jurisdiction over the crime of aggression.

In our opinion, by achieving the progressive development of appropriate mechanisms for the promotion of peace, human rights and, in particular, the end of impunity for acts of aggression and other threats to peace, States will contribute to the development of the law of peace both in the human rights system and in the importance and role of international law. It is noteworthy that, with regard to the development of the law of peace, the International Day of Peace was established by the UN in 1981 and the first day of peace was celebrated in September 1981. Since then, the International Day of Peace has been celebrated every third Tuesday of September. However, in 2002, the UN established the exact date of September 21 for the Day of Peace and declared this day a global ceasefire day. Currently, each year, the International Day of Peace begins with the ringing of the "Peace Bell" located at the UN Headquarters in New York. This bell, a gift from the Japanese Parliament, bears the words "Long Live Absolute World Peace". The importance of the International Day of Peace, which was unanimously adopted as a landmark day by the countries of the world, is becoming more and more apparent as conflicts flare up. Although the activities carried out for the sake of peace are of vital importance, unfortunately, they are not protected or defended everywhere, national conflicts in the world are increasing, and their physical geography is expanding. Indeed, the right to peace is still inaccessible to countless people living in different parts of the world. The right to peace is an opportunity to strengthen relations not only between nations, but also in families, society, and public, and to strengthen the fight against violence. In this regard, it should be noted that the "Peace Month" traditionally held in different countries every year also makes significant contributions to the legal education of the population, forming positive experience in the field of human rights in the country. The regular holding of the Peace Month also has an impact on the development of the right to peace.

As for the elements of the right to peace in international law, international legal sources mention three main components of the right to peace as a fundamental human right: the right to life, the right to dignity, and the right to order that allows for the effective realization of rights. It is noted that these three rights are an integral part of the 1948 Universal Declaration of Human Rights. At the same time, the right to peace as a special individual right has been gaining relevance since the early 2000s. The elements of the right to peace are also clarified in the normative legal sense in Article 2 of the above-mentioned UN Santiago Declaration on the Human Right to Peace of 2017, entitled "Elements":

- 1) The constituent elements of the right to peace are already provided for in the Charter of the United Nations, in the relevant provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.
- 2) Individuals can protect various elements of the human right to peace by filing complaints with the UN human rights treaty bodies, regional human rights courts and relevant special procedures of the Human Rights Council.
- 3) All individuals, peoples and minority groups who have been subjected to acts of aggression, genocide, racism, racial discrimination, xenophobia and other related forms of intolerance, as well as apartheid, colonialism, neo-colonialism and other international crimes, deserve special attention as victims of violations of the human right to peace.

Conclusion and recommendations

Thus, in conclusion, regarding the essence and elements of the right to peace, it should be noted that, firstly, the right to peace, constituting an important element of solidarity rights, the position, place and role of this right in the human rights system is considered one of the fundamental problems that have historically troubled humanity. Second, the right to peace, constituting an important element of public relations and interstate relations in a broad sense, and of individual relations in a narrow sense, is always inversely proportional to the internal claims, aggressive tendencies and aggressive intentions of states as a guarantee of international peace and security. Thirdly, the efforts made by states from time to time and their search for compromise options have ultimately resulted in the establishment of the right to peace as a fundamental right in international law. As for the position of the right to peace in the human rights system, it should be noted that the right to peace, like other rights and freedoms included in the human rights system, is a product of domestic law and has been further developed by the legal systems of the world, religious norms and principles, as well as the norms of modern international law. Without achieving the guarantee of the right to peace in modern international law, there can be no talk of guaranteeing other fundamental human rights, including the right to life, the right to freedom, the right not to be subjected to torture, and the rights of women and children. Therefore, the right to peace should be considered one of the key rights, playing an important role in the human rights system.

It should be emphasized once again that for unclear reasons, very few individual and independent studies have been conducted on the right to peace. Although the existence of the right to peace has been recognized by UN bodies for many years, UN officials rarely mention the right to peace when talking about wars, terrorism and international crimes. However, the right to peace is one of the first human rights violated during international crimes and wars. The right to peace is very closely and inextricably linked to other human rights and institutions of international law. In this sense, the following conclusions can be drawn regarding the study and provision of the right to peace:

- Research on the theoretical foundations, conceptual essence and main elements, subjects of the right to peace should be further increased. Compared to other human rights, the right to peace is somewhat younger and was recognized as a separate right by international organizations somewhat later. Therefore, it is necessary to develop the theoretical foundations of the right to peace.
- International documents, organizations and especially international courts have not fully defined the obligations and duties arising from the right to peace. In other words, there is a need to clearly define the international substantive obligations and international procedural obligations arising from the right to peace. The UN declarations on the right to peace also do not fully define the obligations of states and non-state actors. However, the obligations arising from the right to peace should be sought in the universally binding norms of international law, the principles of international law (sovereign equality of states, territorial integrity of the state, inviolability of state borders, peaceful settlement of disputes, etc.), and the norms of international customary law.
- The right to peace is both an individual and a collective right. That is, the right to peace applies to both individual people and to the society. At present, the right to peace should be examined more in a collective sense. When the right to peace is violated, the right to peace of an individual person is not violated, but the general right to peace of an entire society, the people, and the population as a whole is violated. Violation of the right to peace always includes the violation of other rights and freedoms. In this sense, the right to peace is both a prerequisite for other rights and a means of assisting other rights.
- The right to peace is currently closely related to the right to development. Thus, for development, peaceful conditions are necessary, and for peace, the behavior of people and states must

change, the culture of peaceful dispute resolution must develop, and the states and peoples of the world as a whole must develop. In this sense, the relationship of the right to peace with the right to development is also consistent with the concept of sustainable development.

- The right to peace is closely related to another concept that is young in legal theory – the concept of global citizenship. Thus, a global citizen is not a citizen of any state, but a citizen of the whole world. The rights and freedoms of a global citizen must be protected in every corner of the world. For this, peace must be ensured throughout the world.
- From a philosophical and psychological point of view, peace includes harmony, tranquility, peaceful coexistence with the environment and other beings for the world's population and humanity. In this sense, the right to peace can be studied not only through the concept of law, but also by other social sciences. The obligations to promote the right to peace necessitate the creation of separate academic subjects in this direction. We believe that a separate subject on the right to peace can be included as a separate course in master's programs in international humanitarian law, international general law, human rights and other specialties.

What has been said about the importance and basic obligations of the right to peace proves that all the UN goals set out in the UN Charter, which is the constitution of international law, are based on peace. In order to achieve these goals, the perception of peace by states and non-state actors must change. Peace is no longer a subject matter of some political, diplomatic discussion, a peace treaty. Peace is now a human right, a separate area of international law – the subject of the law of international peace and security.

Bibliographical references

1. Henkin L., Numan G.L., Orentliçer D.F., Libron D.V. *Human rights*. Baku: Adiloglu, 2008. 1232 p.
2. Statement by Alfred-Maurice de Zayas, Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order at the 72nd session of the General Assembly. <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2017/11/statement-alfred-maurice-de-zayas-independent-expert-promotion> (visited 10.12.2024).
3. Thakur R. *The United Nations, peace and security: from collective security to the responsibility to protect*. Cambridge University Press, 2017. 428 p.
4. The right to peace. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/RightToPeace.aspx> (visited 15.12.2024).
5. The Santiago Declaration on the Human Right to Peace. <http://www.transconflict.com> (visited 13.12.2024).

DREPT PUBLIC

CZU: 342

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).03)

COMPETENȚE PROFESIONALE RESETATE PENTRU ASIGURAREA SECURITĂȚII JURIDICE

Rodica CIOBANU,
doctor habilitat în drept, USM
<https://orcid.org/0000-0001-6071-8178>

SUMAR

Articolul pune în discuție subiectul procesului de formare de competențe profesionale în cadrul facultăților de drept prin prisma unor priorități strategice, precum asigurarea securității juridice. În conținut, se subliniază necesitatea resetării proceselor, a actualizării și a standardizării competențelor pentru a răspunde cerințelor actuale, dar și priorităților asumate de Republica Moldova în contextul tendinței de aderare la UE. Astfel, se arată că standardul de calificare este esențial în această privință, oferind un cadru clar și specific pentru evaluarea și certificarea competențelor profesionale. Aceste standarde facilitează înțelegerea clară a așteptărilor și a cunoștințelor necesare într-un anumit domeniu, contribuind astfel la asigurarea unei securități juridice mai mari prin stabilirea unui punct de referință comun pentru practici profesionale corecte și conforme. Conținutul este dezvoltat prin modelarea ideii de bază, prin indicarea necesității avansării în competențele de cercetare, scriere și argumentare juridică, în calitate de repere de abordare în problema-cheie de soluționat. Articolul a fost elaborat în contextul realizării cercetărilor în subprogramul „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”.

Cuvinte-cheie: standarde, competențe, scriere, educație, profesionalism, securitate.

Aspecte preliminare

Domeniul dreptului în prezent se confruntă cu două mari provocări: una – să facă față progreselor semnificative ale tehnologiilor, care anunță schimbări în ceea ce privește evoluțiile dreptului și ale profesiilor juridice; alta este cea care impune depășirea practicilor învechite și schimbarea tradițiilor de formare profesională pentru a putea face față

UPGRADED PROFESSIONAL SKILLS TO ENSURE LEGAL SECURITY

SUMMARY

The article examines the process of professional training in law faculties, highlighting strategic priorities such as ensuring legal security. It underlines the necessity of reviewing the current procedures, updating them, and standardizing the competencies to align with the current requirements and priorities of the Republic of Moldova, particularly in the context of its EU accession path. The article illustrates that a robust qualification system is vital in this regard, providing a clear and focused framework for the assessment and certification of professional competencies. Such standards can facilitate a clear understanding of the expectations and required knowledge in a specific field, thereby enhancing legal security by establishing a common reference point for fair and sound professional practice. The conclusion advocates for the continued development of this idea and emphasizes the need for advancements in legal research, legal writing, and argumentation skills, referencing a problem-solution approach. The article was developed in the context of research conducted under the subprogram „Strengthening Socio-Economic and Legal Mechanisms for Ensuring Citizens’ Well-Being and Security”.

Key-words: standards, skills, competences, writing, education, professionalism, security.

noilor realități. Aceste două mari provocări pun presiune nu doar pe sistemele de drept național, care trebuie să progreseze rapid, să țină pasul cu transformările, dar și pe procesul de formare profesională a juriștilor, proces ce trebuie ajustat la timpuri, necesități și priorități.

Raportul *The future of law and innovation in the profession* [21] constată existența unor perturbări în contextul profesiilor juridice actuale, ceea ce generează interogații în raport cu prioritățile și fațetele educației juridice inițiale, precum și în raport cu educația continuă (învățarea pe parcursul vieții) pentru a asigura și a menține un anume nivel de securitate juridică în societate.

Stabilindu-și ca obiectiv definirea competențelor necesare pentru practica juridică viitoare și identificarea modului în care educația juridică actuală contribuie la asigurarea securității, echilibrului și ordinii, inclusiv pentru a clarifica cele mai valorificate metode, au fost organizate discuții cu decanii mai multor instituții de învățământ cu profil juridic în etapa premergătoare elaborării raportului menționat supra. Ca rezultat, s-a impus necesitatea a două fluxuri principale de cunoștințe interconectate: în primul rând, capacitatea de a înțelege și de a utiliza tehnologia și, în al doilea rând, un set de competențe care ar caracteriza un absolvent „pregătit pentru practică” [19]. Respectiv, care sunt competențele pe care instituțiile de învățământ cu profil juridic trebuie să le asigure pentru a răspunde cât mai eficient acestui obiectiv?

Autorii raportului constată că pentru a forma în facultate un absolvent pregătit pentru inserția eficientă în practică, trebuie să se urmărească transmiterea de competențe: profesionale și interpersonale; antreprenoriale; de management al proiectelor; de internaționalizare; experiență interdisciplinară; reziliență. Prin urmare, întrebarea este dacă reușesc facultățile din Republica Moldova să formeze aceste competențe? Cadrul național de reglementare permite de a ancora procesul de formare profesională la profilul specialistului de mâine sau chiar de astăzi?

Pentru a răspunde la această întrebare, vom împărtăși experiența de elaborare și inițiere a implementării *Standardului de calificare pentru domeniul drept*, care „descrie cerințele (...) necesare pentru a desfășura o anumită activitate asociată unui sau mai multor locuri de muncă, (...) stabilind condițiile de evaluare pentru obținerea unui act de studii oficial, care certifică obținerea unei calificări (...)” [12, p.5].

Conceptualizarea competențelor profesionale în *Standardul de calificare*

În cheia priorităților strategice naționale, educația juridică urmează să contextualizeze procese și standarde care trebuie implementate în perioada de după intrarea în vigoare a documentelor ce stabilesc cerințe de calitate ajustate la necesitățile de viitor. *Metodologia de elaborare, validare și aprobare a Standardelor de calificare* [12], aprobată de către Ministerul Educației și Cercetării, a pus în fața actorilor implicați în conceptualizarea programelor de formare profesională sarcina de a defini traseul de învățare în procesul de acumulare de competențe în educația juridică națională. Astfel, se oferă o perspectivă definită, o modalitate în care procesul de instruire în facultățile de drept urmează să obțină o nouă relevanță. Metodologia indicată *supra* este baza normativă necesară „pentru dezvoltarea unui sistem național integrat de

calificări, care cuprinde toate nivelurile și tipurile de calificări din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții” [12, p. 5]. Examinarea acestui document alimentează înțelegerea modului în care trebuie să fie realizată racordarea proceselor de învățare la necesitățile actuale și de viitor în învățământul superior, să facă față transformărilor și provocărilor timpurilor pe care le trăim.

Elaborarea *Standardului de calificare* a fost un parcurs de la retrospecții spre evaluarea profesiilor tipice și a cerințelor actuale înaintate potențialilor profesioniști, spre determinarea ariilor funcționale ale profesiilor în viitor și a competențelor necesare pentru a accede în profesie. În această perspectivă, cel mai complicat este de a identifica algoritmul de delimitare dintre sectoare de activitate și a distinge între competențe ce generează delimitarea domeniilor de activitate. În același timp, *Standardul de calificare* [3] a fost corelat cu standardele pieței muncii europene ESCO, internaționale ISCO și cu bunele practici din alte țări, precum: România, Polonia, Austria, Slovacia, Cehia, Estonia, Lituania, Marea Britanie, Australia și SUA.

Standardele au fost consultate cu mediul profesional: Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, AO *Congresul Autorităților Locale din Moldova*, Curtea de Apel, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat, Uniunea Avocaților, Procuratura Generală, Consiliul de Mediere și alte structuri relevante din domeniu. Interesant a fost să se identifice entuziasm, abordare deschisă și implicată a reprezentanților mediului profesional care au fost consultați pe parcursul elaborării *Standardelor de calificare* pentru cele trei niveluri de studiu: licență, master, doctorat. De asemenea, în etapa de validare în cadrul Ministerului Justiției a fost salutăată viziunea integrată și orientată pe priorități a *Standardelor de calificare*.

La ședința Consiliului Național pentru Calificări din 1 decembrie 2022, desfășurată la Ministerul Educației și Cercetării [16], la care au fost discutate noile standarde de calificare pentru formare în învățământul superior, la licență, master și doctorat a specialiștilor din domeniul Drept, au fost invocate argumente ce susțin relevanța implementării *Standardului de calificare* în formatul în care a fost elaborat. Printre acestea se indică:

- conexiunea dintre competențele solicitate de piața muncii și rezultatele învățării oferite de sistemul educațional;
- abordarea complexă și strategică în vederea dezvoltării domeniului;
- viziune clară și de ansamblu asupra ariilor de intervenție;
- designul programelor de studii în corelare cu necesitățile mediului profesional și tendințele de dezvoltare ale domeniului;
- au fost identificate și lichidate neconcordanțele și incoerențele;

- au fost create rețele de parteneriate interesate de calitatea procesului de formare profesională conectat la necesitățile pieței muncii.

Mai puțin entuziasm însă s-a identificat în cazul celor care urmează să implementeze aceste documente. În acest context, trebuie să răspundem la întrebarea: „Este conștientizată importanța documentelor reglatorii și de către actorii implicați direct în realizarea în sine a formării profesionale (profesorii facultăților, responsabili de programe, șefii de subdiviziuni universitare responsabile de proiectarea procesului de studiu) și care este rapiditatea cu care se realizează ajustarea proceselor la standardele elaborate?”.

În cele mai multe dintre cazuri revizuirea documentelor de politici educaționale, modificările operate de către ministerul de resort ori la nivel de instituții de învățământ sunt văzute ca noi formule de birocratizare a procesului de învățare și de complicare a „vieții cadrelor didactice”, tratate cu reticență și lipsă de interes, considerate prea stufoase și lipsite de utilitate practică. Similare a fost abordarea și în cazul *Standardelor de calificare* elaborate, care au fost trecute cu vederea și tratate cu neglijență. Puțini au fost cei care au încercat să înțeleagă și să intre în esența lucrurilor ori să vină cu suport, opinii expuse pe marginea acestui document, pentru a aduce plusvaloare, pentru a îmbunătăți ori pentru a crește relevanța, atunci când au fost supuse consultării în cadrul seminarelor organizate cu toate instituțiile de învățământ ce sunt implicate în formarea profesională la domeniul Drept.

Sigur că standardele de calificare ar putea fi îmbunătățite și sigur că orice schimbare va aduce după sine și altele, dar, mai mult decât orice, contează viziunea strategică ce trebuie adoptată în formarea profesională în cadrul celor trei nivele (licență, master, doctorat). În această perspectivă, vom exemplifica și vom structura traseul care ar fi posibil de urmat pentru a răspunde celor două fluxuri interconectate, care vor genera competențele necesare unui absolvent pregătit pentru o inserție eficientă în practica juridică națională, urmând implementarea standardului de calificare.

Aplicarea metodei carteziene în consolidarea optimismului rațional

Pentru a exclude nedumeriri în etapa inițierii procesului de implementare a *Standardului de calificare*, care ar putea fi tratat ca un parcurs prin camera cu lumina stinsă, căutând „lucrurile pierdute” ori drumul spre lumină, vom seta construcția acestui conținut ca răspuns la modul în care poate fi realizat procesul de formare de competențe adoptând metoda carteziană și aplicând cele patru reguli: (1) regula evidenței raționale (un lucru e

adevărat numai atunci când e cunoscut prin evitarea prejudecăților și a tot ce nu se înfățișează clar și distinct); 2) regula analizei; 3) regula sintezei; 4) regula enumerării.

În prezent, scepticismul și îndoiala privind atât eventuala schimbare pozitivă a proceselor, cât și creșterea calității absolvenților de drept, inclusiv prin implementarea documentelor reglatorii, sunt la ele acasă, dar chiar și unul dintre scepticii modernismului clasic (autorul metodei îndoielii) a structurat o metodologie de recunoaștere a adevărului, prin care și-a susținut optimismul cu privire la raționalitatea umană, oferindu-ne astfel șansa de a avea încredere în propriile capacități și în buna intenție.

René Descartes [6] aprecia modul în care știința și cunoașterea științifică trebuie să răspundă necesităților, or, știința este definită de nevoile practice ale societății, de aceea ea trebuie să fie fundamentată pe principii metodologice noi, care să servească acestui scop. Criticat anterior pentru afirmația „*Dubito ergo cogito, cogito ergo sum*” (*mă îndoiesc, deci gândesc: gândesc, deci exist*) din motiv că existența ar deriva din gândire și este determinată de aceasta, poate că totuși după secole și în înțelegerea actuală aceasta este mai mult apropiată de natura lucrurilor și poate fi urmată cu încredere pentru a fortifica procesul de creștere progresivă a conexiunii dintre cunoaștere-educație și practică. Or, conexiunea dintre gândire și existență nu poate fi negată, în special în materie juridică.

În cazul de față, prin aplicarea și parcurgerea, etapă cu etapă, a metodei carteziene, intenționăm construcția unei structuri argumentative de înțelegere a importanței redefinirii și resetării proceselor de învățare cu referire la prioritățile de viitor în contextul schimbărilor din tiparele actuale ale societății în care trăim, care a devenit una din ce în ce mai deschisă, influențată de globalizare, digitalizare și tehnologizare. Fără a absolutiza rolul metodologiei adoptate, dar și pentru a nu neglija contribuția altor factori care vor marca bunul mers al lucrurilor, se va urma calea recunoașterii unor adevăruri incontestabile, care, trecute prin rigoare metodologică, vor veni să explice și să susțină prezența unor aspecte care se regăsesc în conținutul standardelor de calificare.

Vorbind despre modalitatea în care au evoluat lucrurile, tot mai mult ne orientăm spre creșterea capacităților și competențelor persoanei, care, într-o lume tot mai complexă, trebuie să reușească a se realiza pe multiple planuri: personal, profesional, social. De aceea cerințele cu privire la competențele pe care le acumulează un student formează echilibrul între ceea ce oferă oportunități de creștere profesională, dar și armonia cu propria persoană și satisfacția de a interacționa cu cei din jur și a fi apreciat. Înțelegerea faptului că în fiecare dintre cazuri raționalizarea proceselor prin cunoașterea

obiectivă, precum și recunoașterea lacunelor contribuie substanțial la soluționarea problemelor și la creșterea, avansarea în cunoaștere.

Pentru Descartes, singurul adevăr este evidența, de aceea vom urma **regula numărul 1**, cea a **dovezilor**, potrivit căreia *va fi acceptat ca adevărat numai ceea ce, în mod evident, ne apare ca fiind adevărat*. Trebuie cercetate acele lucruri „pe care mintea noastră pare a le cunoaște în mod neîndoielnic” [4, p. 17]. Adevărul incontestabil, recunoscut de marea majoritate, este că trebuie să acționăm pentru a aduce o schimbare pozitivă în domeniul dreptului.

Pornind de la ceea ce se constată, avem două categorii de dovezi pe care ne putem baza:

1. Cele care arată problemele cu care se confruntă actorii din justiție în raport cu calitatea profesioniștilor în drept și problemele nesoluționate în timp, chiar dacă au fost depuse eforturi în această direcție. În acest sens, în cadrul *Forumului pentru Tinerii din Profesii Juridice „Rutina și reforma justiției în Republica Moldova”* [2], la care au participat judecători, procurori și avocați cu o experiență profesională până la zece ani, au fost formulate probleme cu privire la tendințele și dilemele din domeniul digitalizării justiției, eticii profesionale și dialogului interprofesional, precum și prioritățile de reformare a sectorului justiției și a profesiilor juridice. În aceeași direcție de abordare au fost realizate discuțiile în atelierele din cadrul Conferinței anuale a actorilor din justiție cu genericul „Profesiile juridice în transformare: etică, reputație și comunicare interprofesională [4]”. Printre problemele care au fost anunțate și care necesită a fi soluționate, menționate de către participanți, se identifică eficientizarea colaborării interinstituționale pentru consolidarea sistemului judiciar, probleme cu privire la deontologia profesională, reputația profesională a actorilor din justiție, interacțiunea și colaborarea eficientă dintre profesiile juridice. De asemenea, Raportul de monitorizare Carta albă a Justiției: progrese, constrângeri, priorități [14] prezintă o radiografie ce generalizează modul în care pot fi realizate progrese odată cu implementarea recomandărilor din Cartea albă a Justiției, care ar putea determina îmbunătățirea situației în cadrul diverselor profesii juridice.

În mai multe cazuri, opiniile se conjugă în aprecierea produselor activității juridice, care sunt reflectate de calitatea actelor, opiniilor, hotărârilor etc. formulate, emise, structurate de reprezentanții tuturor profesiilor juridice. Corespunzător, se identifică printre publicațiile științifice actuale tot mai multe dintre cele care pun în discuție subiectul calității textelor scrise și rolului acestora în înțelegerea și realizarea dreptului, precum și importanța competențelor de cercetare, argumentare și scriere juridică [5; 9; 17] pentru aprecierea profesionalismului juriștilor. Spre exemplu, cercetătoarea

I. Iacob [11] pune în relație directă calitatea legii cu profesionalismul juriștilor, capacitatea lor de expertiză și fundamentare științifică, precum și accentuează faptul că calitatea textelor juridice are impact asupra securității juridice. Conectează calitatea textelor de lege, capacitatea de analiză, scriere și argumentare juridică de securitatea juridică și autorii Predescu și Safta. „Importanța respectării principiului securității juridice pentru existența statului de drept impune o mai mare atenție acordată calității legii. Ca urmare, chiar dacă creșterea exponențială a numărului de acte normative și a complexității acestora poate fi justificată prin factori de natură istorică, sociologică, politică, economică, este necesar un efort de disciplinare a excesului normativ și de supunere a normelor edictate rigorilor securității juridice” [13]. Astfel, grija pentru calitatea textelor juridice trebuie să fie o preocupare permanentă, mai ales luând în considerare numeroasele transformări prin care trece sistemul de drept din Republica Moldova.

Cu scopul asigurării calității actelor juridice ale Uniunii Europene este elaborat și un ghid care urmărește o mai bună înțelegere a legislației comunitare, pentru ca aceasta să fie pusă în aplicare în mod corect. „Actele adoptate de către instituțiile comunitare trebuie să fie redactate în mod inteligibil și unitar, în conformitate cu principiile uniforme de prezentare și de tehnică legislativă, astfel încât cetățenii și agenții economici să-și poată cunoaște drepturile și obligațiile, instanțele judecătorești să poată asigura respectarea lor și, atunci când este cazul, statele membre să poată transpune respectivele acte în mod corect și în termenele stabilite” [8].

Cele menționate în acest caz sunt evidențe ce demonstrează rolul major al capacității de cercetare, argumentare și scriere juridică în elaborarea și aplicarea dreptului, competențe care trebuie să fie inerente juriștilor, urmând a fi dezvoltate pornind de la etapa studiilor pe băncile universității.

2. A doua categorie de dovezi se află în contextul educației juridice, datorită faptului că studentul de astăzi este profesionistul de mâine, astfel trebuie ținută în vizor factorii ce vor facilita ori vor împiedica formarea unui bun profesionist, de care depinde realizarea unei misiuni esențiale – securitatea juridică.

Educația juridică trebuie să fie una extrem de dinamică și conectată la realitățile locale și internaționale. În situația în care se intenționează a avea un absolvent capabil de a face față cerințelor, urmează să luăm în considerare factori ce marchează formarea profesională a tinerilor. Sunt factori atât de natură subiectivă, cât și de natură obiectivă, cum ar fi: calitatea predării materiilor și a resurselor disponibile; lipsa de capacități de adaptare rapidă la cerințe; lipsa conexiunii dintre teorie și practică este o altă problemă care necesită să fie soluționată în contextul procesului de învățare;

lipsa de claritate și de coerență a reglementărilor, dar și în raport cu cerințele unice și standardele de etică profesională; accesul limitat la resurse diversificate și la tehnologii moderne de învățare; diversificarea posibilităților de învățare și dezvoltare profesională; echilibrarea materiilor predate în funcție de priorități și necesități, ceea ce ar însemna și un grad înalt de flexibilitate.

Dovada clară este cea care indică necesitatea de a reseta procesele pornind de la recunoașterea și eliminarea curențelor, a lacunelor de la etapa formării profesionale, care trebuie percepută, văzută ca o primă etapă de accedare în profesiile juridice. Această perspectivă asupra procesului de învățare structurează viziunea generală cu privire la competențele de viitor, care vor cuprinde: competențe tehnologice avansate, competențe analitice și de gândire critică; competențe de comunicare eficientă; competențe interpersonale; competențe de gestionare a timpului și a stresului, cunoștințe juridice specializate și abilități de actualizare continuă a acestora (învățarea pe parcursul vieții), etică, integritate și responsabilitate.

Cea de-a doua regulă - regula analizei - sugerează posibilitatea de a depăși orice grad de dificultate și complexitate prin „împărțirea fiecărei dificultăți pe care le vom examina în cât mai multe părți posibile și câte vor cere cea mai bună soluție” [6]. Reflecțiile cu privire la modul în care au decurs procesele, consultarea opiniilor cu privire la problemele existente în raport cu activitatea profesională a juriștilor, analiza experiențelor interacțiunilor interprofesionale ș.a. contribuie la identificarea multiplelor cazuri singulare, care trimit la regularități disfuncționale în practica juridică națională și vor întări evidența regulii nr. 1, cea a dovezilor. Experiența este o parte importantă în realizarea exercițiului cunoașterii adevărului, inclusiv experiențele individuale ale persoanelor (juriștilor), fie pozitive, fie negative. „Oamenii, scrie Descartes, se pot înșela (...). De aceea se pornește de la experiențe prea puțin înțelese sau se întocmesc judecăți necugetate și fără teme” [6, p. 18]. Pentru a avansa, să analizăm alte surse ca să vedem dacă problemele identificate sunt împărtășite și viziunile sunt similare.

Raportul „Elaborarea hotărârilor judecătorești și instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova” [10] analizează hotărâri judecătorești din diferite materii juridice și constată: „Motivarea acestora a fost, adesea, deficientă. Judecătorii tind, mai degrabă, să descrie probele de care dispun decât să le analizeze (...). Atunci când apreciază probele, judecătorii, deseori, se limitează la fraze standard („instanța apreciază critic declarația martorului X”), în loc să abordeze particularitățile unei probe și să ofere argumentare pentru aprecierea acesteia (...). Hotărârile, deseori, denotă o abundență de prevederi sau reglementări le-

gale (...). Limbajul utilizat, adesea, este complicat și greu de înțeles”. Una dintre concluziile formulate este cea care indică faptul că: „Pe parcursul studiilor lor universitare, studenții de la Drept nu beneficiază de nicio instruire formală ce ține de redactarea textelor juridice. Judecătorii trebuie să acumuleze abilitățile de scriere pe parcursul practicării dreptului sau în decursul instruirii inițiale” [10, p. 5]. Mai mult decât atât, lipsește și un alt instrument esențial al eficienței juristului - rigoarea în gândire și coerența în exprimare.

Opiniile împărtășite de doctrinari se conjugă în cazul beneficiilor unei logici riguroase a juristului, care contribuie la creșterea eficienței, ajută la interpretarea corectă a legilor, facilitează construirea argumentelor și luarea deciziilor judiciare, evitarea erorilor, contradicțiilor și ambiguităților. Calitatea scrierii juridice este dependentă de procesul de gândire ce stă la baza acesteia. Dintr-o perspectivă avem o înțelegere clară a faptului că textele de lege au devenit tot mai complexe, din alta - că formula în care se realizează scrierea textelor juridice este determinată de cunoașterea subiectului, de capacitatea persoanei de a se autoinstrui și aprofunda în cunoașterea profundă a subiectului și de a se autoghidă în căutarea argumentelor plauzibile pentru a-și susține propria viziune asupra lucrurilor.

În această perspectivă, Neil MacCormick [18; 20], în lucrările sale (*Legal Reasoning and Legal Theory, Rhetoric and the Rule of Law*), dezvoltă idei care argumentează modul în care judecătorii și teoreticienii dreptului trebuie să aplice principiile logicii pentru coerență și corectitudine, indică modul în care conexiunea dintre drept și raționament asigură calitatea actului de justiție, formulează repere teoretice pentru justificarea și creșterea autorității dreptului și asigurarea legitimității, eficiența aplicării legilor etc. Un alt autor la care trebuie să facem referință este Ronald Dworkin [17], care, în lucrările sale, pune o serie de probleme de interes pentru acest conținut, printre acestea ar putea fi *Drepturile la modul serios*, lucrare care se concentrează pe drepturile individuale și pe modul în care poate fi interpretat dreptul în interesul protejării, respectării acestora, pe modul în care dreptul trebuie să funcționeze într-o societate democratică. Astfel, pentru a răspunde celor două categorii de dovezi, logica lucrurilor indică un areal de competențe ce nu pot fi acoperite prin discipline de studiu strict juridice (cum ar fi dreptul penal și procesul penal, dreptul civil, dreptul administrativ etc.), ci sunt necesare materii ce excedă cadrul pur juridic, cum ar fi cele care vor cizela personalitatea juristului, contribuind la fortificarea calităților personale și profesionale în egală măsură, definind profilul specialistului dezirabil din punct de vedere profesional, dar și din cel al integrității și raționalității.

Or, felul în care înțelegem dreptul și modul în care ne raportăm la acesta definește în mare parte modul în care scriem, opinie susținută și de către dr. Lucian Bojin [1, p. 16]. În același timp, criticile scot în evidență două perspective distincte: cea care afirmă că doctrina juridică are o orientare excesivă către practică; cea care susține că doctrina juridică este alta decât realitatea juridică. „Cred că aderența la fapte este ceea ce lipsește în bună măsură din doctrina noastră (...), dreptul trebuie reconectat la fapte” [1, p. 18]. Astfel, se constată importanța unor abordări sinergice ale problemelor și soluțiilor, ceea ce amplifică gradul de relevanță al răspunsului cu care venim. În consecință, într-un prim exercițiu de conectare a facultăților de drept la ideea de a iniția un proces de îmbunătățire și creștere a competențelor de scriere și argumentare juridică, s-a ajuns să se creeze comunități ce apropie persoane și instituții în vederea consolidării proceselor de îmbunătățire a calităților profesionale ale juriștilor.

Regula nr. 3 – sinteza – definește soluții pornind de la o constatare generală. Noi vom opta pentru cea din raportul [10, p. 33-34] care formulează opinia generalizată a judecătorilor, avocaților și procurorilor, profesorilor de la facultățile de drept și a reprezentanților ONG-urilor „precum că hotărârile pronunțate de instanțele de judecată din Republica Moldova nu sunt scrise bine (majoritatea persoanelor intervievate au menționat că sunt profesioniști – juriști capabili în Republica Moldova și că sunt, de asemenea, și numeroase exemple de hotărâri excelente)”, iar factorii care determină calitatea proastă a textelor juridice este atribuită volumului mare de lucru, corupției și lipsei de instruire. Deci, care dintre aceste probleme poate fi soluționată cel mai ușor și de către cine? Sigur că lipsa de instruire este cea care poate fi plasată în vizor imediat, este pasul mic de la care poate fi inițiată marea schimbare, la care poate contribui educația universitară. Scrierea juridică este un instrument important în acest sens, dar care trebuie văzută ca parte inerentă și componentă a unui proces complex care doar într-o formulă consolidată va genera rezultatul scontat. „Redactarea textelor juridice constituie o abilitate esențială pentru avocați, procurori și judecători. Se poate afirma că pentru judecători este, probabil, cea mai importantă competență. Așadar, viitorii judecători și procurori (instruirea pentru avocați nu ține de domeniul de acoperire al acestui raport) ar trebui să dedice timp și eforturi semnificative pentru a se perfecționa în acest sens” [10, p. 37]. Odată ce acceptăm opiniile indicate supra în calitate de dovezi, pornim de la cele mai simple și posibil considerate nesemnificative acțiuni, de sintetizare a unei perspective de avansare în cunoașterea complexității și asigurarea securității juridice, construirea ordinii prin implementarea soluției pașilor mici.

Ceea ce cu siguranță poate fi identificat în conținutul *Standardelor de calificare* este viziunea de ansamblu asupra procesului de formare profesională ca etape interdependente și interconectate. „Profesioniștii în domeniu se ocupă cu activități de asigurare a ordinii de drept, realizarea actului de justiție, interpretarea și aplicarea legislației, asigurarea funcționării statului din perspectivă organizatorico-juridică, dezvoltarea politicii legislative, consilierea în materie juridică, constatarea comportamentelor infracționale și/sau delincvențiale, prevenirea și combaterea criminalității, aplicarea și executarea sancțiunilor, elaborarea și promovarea politicilor de protecție a drepturilor omului etc.” [15].

Într-un final, cea de-a patra regulă – verificarea – duce spre o revizuire generală, pentru a avea siguranța lucrului bine făcut și convingerea că nu au fost comise omisiuni. Dacă Descartes oferă o metodologie pentru a cunoaște și a recunoaște adevărul, noi am preluat această unealtă pentru a construi raționamentul unei revalorizări a procesului de educație juridică în cheia realităților noastre. În același timp, dacă Descartes își exprima optimismul privind capacitatea omului de a cunoaște dacă își va folosi intelectul, chiar și cele mai îndepărtate și mai ascunse aptitudini, noi ne exprimăm optimismul privind posibilitatea progreselor și evoluțiilor pozitive pe segmentul calității și profesionalismului în asigurarea proceselor de formare profesională.

Concluzii

Parcurgând, etapă cu etapă, algoritmul cartezian al analizei, se poate stabili evidența adevărului și admiterea faptului că standardele de calificare joacă un rol determinant în asigurarea și îmbunătățirea calității formării profesionale a juristului, oferind fundamentul logic al construcției priorităților, având în vizor ariile de competență, competențele profesionale specifice și rezultatele învățării. Toate acestea sunt generate de materii juridice care contribuie la cunoașterea dreptului, dar și la dezvoltarea gândirii critice în perspectiva soluțiilor pentru probleme concrete ale practicii juridice naționale.

În cheia acestui deziderat al profesionalismului, integrității etice și raționalității, standardul de calificare avantajează procesul de formare profesională prin:

- crearea unui cadru clar și coerent cu privire la ceea ce trebuie să învețe și să dobândească un jurist în timpul formării sale;
- garantarea unui proces de formare centrat pe dobândirea de competențe esențiale pentru practica juridică, cum ar fi abilitățile de cercetare juridică, analiza jurisprudenței, redactarea legală și argumentarea coerentă;

- oferirea unui standard de calitate pentru educația juridică, la care urmează să se alinieze toate instituțiile ce își propun o educație juridică conformă cerințelor timpului;
- facilitarea și fortificarea conexiunii dintre mediul academic și cel profesional;
- un instrument eficient de consolidare a eforturilor de îmbunătățire a sistemului de formare profesională și de realizare a progreselor.

În concluzie, implementarea standardelor de calificare este esențială pentru a asigura structura unui proces de formare profesională riguroasă, relevantă și orientată către nevoile reale ale societății și ale practicii juridice contemporane. Ele sunt un instrument de promovare și menținere a calității în profesiile juridice, dar, mai mult ca oricare, ele sunt necesare pentru a asigura ordinea și securitatea juridică în societate, prin competența și eficiența profesională a juriștilor.

Referințe bibliografice

1. Bojin L. Cum scriem? Dar și: ce scriem? De ce scriem? Pentru cine scriem? În: *Revista română de drept al afacerilor*, 2020, nr. 3, p.13-23.
2. Comunicat al INJ. <https://www.inj.md/ro/%E2%80%9Eerutina-%C8%99i-reforma-justi%C8%9Biei-%C3%AEen-republica-moldova%E2%80%9D-genericul-forumului-pentru-tinerii-din-profesiile> (vizitat 21.05.2024).
3. Comunicat al MEC. <https://www.mec.gov.md/ro/content/standarde-noi-pentru-formarea-specialistilor-drept-si-administratie-publica> (vizitat 19.01.2025).
4. Comunicat cu privire la subiectele discutate în cadrul Conferinței actorilor din justiție 2024. <https://uam.md/conferinta-anuala-a-actorilor-in-domeniul-justitiei-cu-tema-profesiile-juridice-in-transformare-etica-reputatie-si-comunicare-inter-profesionala/> (vizitat 25.05.2024).
5. *Corectitudine lingvistică în actele judecătorești*: (Ghid pentru audienții Institutului Național al Justiției) / Institutul Național al Justiției; Coordona-tori: E.Popa, Gh. Budeanu. Chișinău: Tipografia Centrală, 2020. 108 p.
6. Descartes R. *Discurs asupra metodei*. București: Editura Științifică, 1957. 110 p.
7. Dworkin R. *Drepturile la modul serios*. Chișinău: Editura ARC, 1998. 342 p.
8. Ghid practic comun al Parlamentului European, al Consiliului și al Comisiei pentru uzul persoanelor care participă la redactarea legislației UE. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2015, p. 6. <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/RO-ghidul-de-redactare-a-textelor-legislative.pdf> (vizitat 29.02.2025).
9. Guțu S. Aspecte lingvistice în redactarea textului juridic. În: *Revista de științe socioumane*, 2016, nr. 3(34), p. 56-65.
10. Hembach H. *Elaborarea hotărârilor judecătorești și instruirea privind redactarea textelor juridice în Republica Moldova*, 2020. https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/05/2020-12-30_Raport-UNDP-Elaborarea-hotararilor-judecatoresti-si-redactare-texte-jur-in-RM.pdf (vizitat 20.05.2024).
11. Iacob I. Calitatea actelor normative: concept, criterii de apreciere și instrumente de asigurare. În: *State, security and human rights: in digital era*. Chișinău 8-9 decembrie 2021, Chișinău: CEP USM, 2022, p. 214-224.
12. Metodologia de elaborare, validare și aprobare a Standardelor de calificare. Aprobata prin Ordinul nr. 573 al MEC din 15.06.2022. https://mec.gov.md/sites/default/files/advance_page/metodologia_de_elaborare_validare_si_aprobare_a_standarde_lor_de_calificare.pdf (vizitat 19.01.2025).
13. Predescu I., Safta M. *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*. <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf> (vizitat 23.01.2025).
14. Raport de monitorizare: Carta albă a Justiției. Progrese, constrângeri, priorități. 2022. https://ipre.md/wp-content/uploads/2022/02/Raport-de-monitorizare_CAJ_Fin.pdf (vizitat 25.05.2024).
15. Standardul de calificare la domeniul DREPT. Aprobata de MEC la 12.12.2022, p. 5. https://mecc.gov.md/sites/default/files/6_cnc_drept.pdf (vizitat 19.01.2025).
16. Ședința Consiliului Național pentru Calificări (01.12.2022). <https://www.mec.gov.md/ro/content/standarde-noi-pentru-formarea-specialistilor-drept-si-administratie-publica> (vizitat 21.01.2025).
17. Voicu M. Criza de limbaj juridic și de calitate a legii - reflectare a nivelului de cultură juridică și de exprimare a dreptului. <https://www.juridice.ro/essentials/7556/criza-de-limbaj-juridic-si-decalitate-a-legii-reflectare-a-nivelului-de-cultura-juridica-si-de-exprimare-a-dreptului-ii> (vizitat 19.05.2024).
18. Kloeffer St. Book Review: Legal Reasoning and Legal Theory, by Neil MacCormick. <https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2036&context=ohlj> (vizitat 25.05.2024).
19. Legg M. New skills for new Lawyers: Responding to technology and practice developments. 2018. Law Society of New South Wales. <https://www.lawsociety.com.au/membership> (vizitat 22.05.2024).
20. MacCormick N. Legal Reasoning and Legal Theory. Oxford: Clarendon Press, 1978. <https://archive.org/details/legalreasoningle0000macc/page/n327/mode/2up> (vizitat 25.05.2024).
21. The future of law and innovation in the profession, 2017. The law Society of New South Wales. Sydney. <https://www.lawsociety.com.au/sites/default/files/2018-03/1272952.pdf> (vizitat 20.05.2024).

CZU: 347.962(478)

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).04)

RAZA DE ACȚIUNE A ETICII JUDICIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ștefan MILICENCO,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0002-3241-5337>

SUMAR

În Republica Moldova, problema răspunderii judecătorilor a căpătat o importanță deosebită, având în vedere că angajarea oricărei forme de răspundere a acestora implică, în mod explicit sau implicit, un abuz sau derapaj de la normele eticii judiciare. În condițiile în care aceasta a devenit un component de bază al cunoscutelor procese de „pre-vetting” și „vetting”, am decis ca obiectul prezentului studiu să fie determinarea razei de acțiune a eticii judiciare în Republica Moldova. În acest scop, a fost realizată o analiză a conceptelor și rolurilor eticii, deontologiei și disciplinei judecătorilor. Rezultatele studiului denotă că, din 2022, raza de acțiune a eticii judiciare s-a extins și astăzi ea nu mai cuprinde doar formele tradiționale de răspundere a judecătorilor. Astfel, sunt aduse în discuție anumite probleme de punere în aplicare a eticii judiciare și este relevată o soluție ce ar ajuta la prevenirea încălcărilor etice din partea judecătorilor și la creșterea încrederii societății în instanțele judecătorești din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *răspunderea judecătorilor, etica judiciară, deontologia judiciară, disciplina judecătorilor, pre-vetting, vetting.*

Introducere

În Republica Moldova, în contextul aplicării Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 [8], a devenit deosebit de actuală problematica răspunderii judecătorilor. Statul este obligat să asigure pentru judecători un climat în care aceștia să-și poată exercita funcția în deplină independență. Totodată, independența judecătorului este în mod necesar restrânsă de anumite forme de răspundere a acestora. Or, statutul constituțional al judecătorului, care îi garantează independența, nu constituie privilegiul lui personal, ci un bun al întregii societăți, judecătorii fiind chemați să asigure protecția eficientă a drepturilor fiecărui membru al societății [5, § 83]. Deci, nu trebuie să existe nicio dihotomie între prin-

THE REACH OF JUDICIAL ETHICS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SUMMARY

In the Republic of Moldova, the issue of judges' liability has gained significant importance, as the pursuit of any form of their liability is always indicative, explicitly or implicitly, of abuse or a deviation from judicial ethics. As judicial ethics has become a basic component of the „pre-vetting” and „vetting” processes, the object of this study is to determine its reach in the Republic of Moldova. For this purpose, an analysis of the concepts and roles of ethics, deontology and discipline of judges was conducted. The results of the study reveal that since 2022, the reach of judicial ethics has expanded, because it no longer encompasses only the traditional forms of liability of judges. Thus, certain issues of implementation of judicial ethics are discussed and a solution that would help prevent ethical breaches by judges and increase society's trust in Moldovan courts is revealed.

Key-words: *judges' liability, judicial ethics, judicial deontology, discipline of judges, pre-vetting, vetting.*

cipiul independenței judecătorului și cel al răspunderii lui; aceste principii sunt două fețe ale aceleiași monede.

Răspunderea juridică reprezintă o categorie generală a dreptului ce presupune aplicarea de sancțiuni în cazul încălcării unor norme de drept, adică a comiterii unui fapt juridic imputabil [1, p. 738]. Principalul scop al răspunderii juridice constă în responsabilizarea subiecților pe care îi vizează. În general, există mai multe forme de răspundere juridică – constituțională, civilă, penală ș.a., dar judecătorilor le sunt aplicabile doar patru dintre acestea: disciplinară, penală, contravențională și materială. În Republica Moldova, cel puțin din perspectiva posibilității de punere în practică, răspunderea disciplinară este cea mai importantă formă de răspundere a judecătorilor. Răspunderea penală are caracter de excepție, nicio componentă de contravenție nu prevede judecătorul ca subiect special, iar răspunderea materială nu a fost încă niciodată angajată cu succes în privința judecătorilor.

În același timp, nu putem afirma că răspunderea juridică, indiferent de forma pe care o îmbracă, este unica metodă de responsabilizare a judecătorilor. În literatură s-a afirmat că judecătorul, el însuși dă, în

ultimă instanță, strălucire independenței sale, prin profesionalism, moralitate, caracter, deontologie [12, p. 293]. Similar, Comisia de la Venetia a precizat că și cele mai bune norme nu pot funcționa fără ca responsabilii de aplicarea acestora să fie de bună-credință, care constituie o categorie etică [22, § 7]. Iar în Republica Moldova, de când etica judiciară a devenit un component de bază al exercițiilor de „pre-vetting” și „vetting”, impactul ei asupra sistemului judecătoresc a crescut. În continuare, vom încerca să determinăm raza de acțiune a eticii judiciare în Republica Moldova, ceea ce implică o analiză a conceptelor și rolurilor eticii, deontologiei și disciplinei judecătorilor.

Discuții și rezultate

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, „etica” provine din grecescul ἠθικός, „moral”, fiind definită ca totalitatea normelor de conduită morală urmate de o persoană sau de un grup, iar etica profesională înseamnă totalitatea îndatoririlor strict legate de activitatea profesională desfășurată în societate [3, p. 676]. Pentru a analiza conceptul de etică judiciară, suntem de opinie, prevalentă în literatură, că trebuie să ținem cont de arhitectura tripartită a acestui concept, care este compus din trei elemente distincte: principii fundamentale (macroetica), norme specifice (microetica) și limitele eticii judiciare în raport cu valorile și obiectivele concurente (etica relațională) [19, p. 2357].

Principiile fundamentale ale eticii judiciare conțin valorile pe care le asociem cu un bun judecător. Susținem opinia profesorului american Charles Gardner Geyh, care a identificat patru astfel de valori: un bun judecător este onest, imparțial, independent și înzestrat [19, p. 2357]. În cele ce urmează, vom clarifica înțelesul valorilor date.

Onestitatea (sau integritatea) este un foarte vechi și, în esență, un neschimbat atribut al judecătorilor, care este scos în evidență în special atunci când lipsește, de exemplu, atunci când un judecător comite acte de corupție.

Imparțialitatea, care denotă absența prejudecăților sau părtinirii în privința participanților la proces, este o trăsătură esențială a judecătorilor, la fel cu origini antice. În ultimele decenii, în spațiul european fațetele imparțialității au devenit deosebit de complexe. Or, interdicția discriminării din motive de sex, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri politice ori de orice altă natură, apartenență la o minoritate națională, avere, handicap, vârstă sau orientare sexuală a pătruns adânc în conștiința europeană.

Pe de altă parte, punctele de plecare pentru formarea independenței judiciare, ca valoare etică și principiu de bază al realizării puterii judecătorești, nu se întrevăd atât de clar în istorie. Doctrina separării puterilor în stat – principalul imbold de evoluare a independenței judiciare – este produsul mai multor secole de devenire a gândirii politice și filosofice.

Originea ei este în secolul al IV-lea î. Hr., când Aristotel a descris trei compartimente ale statului: adunarea generală, funcționarii publici (demnitari de stat cu atribuții executive) și judecătorii [15, p. 175]. Și Roma republicană a cunoscut un sistem similar. Totuși, după cum a concluzionat academicianul Ion Guceac, caracterul reflecțiilor din antichitate privind organizarea puterilor statale în baza divizării lor denotă că fundamentul doctrinei separării puterilor în stat a fost clădit mult mai târziu [4, p. 240]. După căderea Imperiului Roman și fragmentarea Europei în Evul Mediu, timp de mai multe veacuri administrația de stat era efectiv inseparabilă de justiție, judecătorii fiind adjuncți ai monarhului. Actul englezesc al Succesiunii din 1701 ni se prezintă ca un prim mare impuls al independenței judiciare în Europa modernă, fiindcă a prevăzut un corp de judecători numiți de către Coroană (dar nu și suspendați sau destituiți discreționar de către aceasta), care să funcționeze separat atât de puterea legislativă, cât și de cea executivă [17, p. 269]. Iar în 1797, în „Metafizica moravurilor”, Immanuel Kant a identificat și, pentru prima dată în Europa, a deslușit suficient de convingător relația dintre domnia legii și existența a trei puteri de stat echilibrate, incluzând un sistem judecătoresc independent și dotat cu autoritate [23].

În acest context, trebuie să precizăm că independența judiciară poate fi conceptualizată structural și personal. Independența structurală se referă la poziția separată (distinctă) a puterii judecătorești în cadrul puterilor de stat. Independența personală (întărită, bineînțeles, prin situația puterii judecătorești) vizează statutul judecătorului, care îi permite să funcționeze liber față de toate forțele de natură socială, economică și politică, cât și în raport cu administrația judecătorească. În condițiile macroeticii, ne interesează, în primul rând, independența personală a judecătorului.

În ceea ce privește al patrulea principiu al macroeticii judiciare (i.e. faptul că judecătorii trebuie să fie oameni „înzestrați”), Charles Gardner Geyh îl compune din următoarele însușiri dezirabile pentru cei care înfăptuiesc justiția: competență, diligență și sobrietate [19, p. 2359].

Normele microeticii judiciare sunt acele norme, mai mult sau mai puțin specifice, care sunt ghidate de valorile și obiectivele macroetice, stabilind ce trebuie și ce nu trebuie să facă judecătorii în exercitarea funcției, dar și în afara acesteia. La nivel internațional, normele respective se regăsesc, în principal, într-un conglomerat de instrumente *soft law*. Acestea conțin reguli de conduită care, de principiu, nu au forță juridică obligatorie, dar pot avea efecte practice (e.g. transformarea practicilor statelor, instituțiilor și persoanelor) și juridice (e.g. modificarea legislației). Aici trebuie să menționăm cu precădere următoarele instrumente:

- 1) Principiile de la Bangalore din 2002 privind conduita judiciară, elaborate de Grupul Judiciar pentru Întărirea Integrității Justiției și

recomandate de Consiliul Economic și Social al Națiunilor Unite, conținând standarde de etică judiciară universal acceptabile [16];

- 2) Carta europeană a Consiliului Europei din 1998 privind statutul judecătorilor [18];
- 3) Avizul nr. 3 din 2002 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni asupra principiilor și regulilor privind imperativele profesionale aplicabile judecătorilor și, în mod deosebit, asupra deontologiei, comportamentelor incompatibile și imparțialității [21].

La nivel național, normele microeticii judiciare se conțin în Codul de etică și conduită profesională al judecătorului, aprobat de Adunarea Generală a Judecătorilor în 2015 [2]. Acest Cod menționează expres principiile pe care sunt fundamentate normele sale: independență, imparțialitate, integritate, profesionalism, corectitudine, colegialitate, confidențialitate și transparență [2, art. 2]. Iar în conformitate cu art. 10 din Codul de etică și conduită profesională al judecătorului, încălcarea prevederilor acestuia poate constitui obiect al examinării în cadrul ședințelor Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, activitatea căreia este stabilită în Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, adoptat de către Consiliul Superior al Magistraturii [2, art. 10]. Totuși, Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor, aprobat în 2018, nu prevede atribuția Comisiei respective de a examina încălcări de ordin etic, aceasta având scopul de a le preveni prin consultanță și consiliere [14, pct. 1.3]. În particular, în conformitate cu pct. 2.1 lit. a) din Regulamentul dat, Comisia de etică și conduită profesională a judecătorilor emite, la solicitare sau din oficiu, opinii și recomandări pentru judecători cu referire la dilemele sau problemele ce țin de interpretarea și aplicarea prevederilor Codului de etică și conduită profesională a judecătorului, ele reprezentând soluții directe pentru o conduită corespunzătoare [14, pct. 2.1 lit. a)].

Relevabil este și faptul că art. 15 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 544/1995 cu privire la statutul judecătorului statuează că judecătorii sunt obligați să respecte prevederile Codului de etică și conduită profesională a judecătorului [7, art. 15 alin. (1) lit. e)]. Mai mult, în conformitate cu art. 6 alin. (4) lit. c) din aceeași Lege, comportamentul incompatibil cu normele Codului dat echivalează cu lipsa reputației ireproșabile, reglementată de art. 6 alin. (1), și constituie un impediment chiar și pentru a candida la funcția de judecător [7, art. 6 alin. (4) lit. c)].

Limitele normelor eticii judiciare nu sunt delimitate doar de macro și microetică, fiindcă există valori și obiective concurente, care alcătuiesc etica relațională. La prima vedere, „etica relațională” nu pare să fie un element al eticii judiciare, fiindcă o limitează. Însă, granița dintre ceea ce este moral și ceea ce nu este moral pentru judecători nu poate fi trasată suficient de exact, fără a recurge la valorile

eticii relaționale – energia întunecată a universului eticii judiciare, după cum a denumit-o Charles Gardner Geyh [19, p. 2365]. În special, reglementările etice sunt supuse unor constrângeri de natură constituțională. Bunăoară, judecătorii, ca și toți cetățenii Republicii Moldova, au dreptul constituțional la libertatea de exprimare. Respectiv, prevederile Codului de etică și conduită profesională a judecătorului care restricționează libertatea acestuia de a exprima trebuie să fie înțelese în lumina conținutului dreptului respectiv [19, p. 2366].

În continuare, în ceea ce privește „deontologia”, Dictionarul explicativ al limbii române îi găsește originea în cuvintele grecești *δέον*, „obligație”, și *λόγος*, „studiu”, și furnizează două semnificații ale termenului: 1) parte a eticii care se ocupă cu studiul normelor și al obligațiilor specifice fiecărui domeniu de activitate, unei anumite profesii (de exemplu, deontologia medicală este ansamblul îndatoririlor care îi revin medicului în cadrul exercitării profesiei, în raporturile cu bolnavii, cu ceilalți medici cu care colaborează și cu personalul medical mediu și auxiliar, care se formează pe regulile și tradițiile profesiei); 2) teorie despre datorie, despre originea, caracterul și normele obligației morale [3, p. 534]. Având în vedere scopul prezentului articol, nu vom purcede la explicarea caracterului normativ al teoriei deontologiei. Astfel, ne vom limita la mențiunea că termenii „etică judiciară” și „deontologie judiciară” (acesta din urmă nefiind folosit în legile și actele subordonate legii din Republica Moldova) nu sunt intersanjabili. Căci, deontologia judiciară este asociată atât cu normele de etică, cât și cu cele de disciplină judiciară.

În final, „disciplina”, după cum indică Dictionarul explicativ al limbii române, este un cuvânt de origine latină cu mai multe sensuri, dintre care cel mai relevant pentru studiul nostru este ansamblul regulilor de conduită obligatorii pentru membrii unui corp profesional, ai unei colectivități [3, p. 584]. În cazul judecătorilor, disciplina reprezintă ordinea necesară impusă de legi și regulamente pe care aceștia sunt datori să o respecte, ca o garanție a îndeplinirii în condiții de eficiență și imparțialitate a actului de justiție [13, p. 362]. Viziunea predominantă în literatură este că principiile macroeticii și normele microeticii trebuie să fie cuplate cu un regim al răspunderii disciplinare a judecătorilor pentru a institui și, mai ales, a pune în aplicare standarde referitoare la buna (și proasta) conduită a judecătorilor [19, p. 2365]. În același timp, rolul (și potențialul) disciplinar al normelor de etică judiciară urmează a fi tratat cu multă prudență. Judecătorii trebuie, mai întâi de toate, să fie încurajați de a se inspira din idealurile promovate prin reglementările etice, dar nu de a-și modela conduita de o manieră formalistă, doar pe baza standardelor minime necesare care îi vor ajuta să evite răspunderea disciplinară [19, p. 2397]. Judecătorul american Oliver Wendell Holmes Jr. a făcut o observație foarte bună în această privință: „Dacă cineva vrea să știe ce spune legea și nimic în afară de aceasta,

înseamnă că el are abordarea unui om rău, căruia îi pasă doar de consecințele materiale pe care o astfel de cunoaștere îi permite să le prevadă, și nu a unui om bun, care își bazează conduita (indiferent dacă ea este sau nu prescrisă de lege) pe mai vagile sancțiuni ale conștiinței” [20, p. 459].

Abaterile disciplinare sunt prevăzute de art. 4 alin. (1) din Legea nr. 178/2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor [6, art. 4 alin. (1)]. În conformitate cu art. 4 alin. (1) lit. p) din această Lege, constituie abateri disciplinare ale judecătorilor și alte fapte (decât cele prevăzute de art. 4 alin. (1) lit. a)-n¹) care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției în așa măsură încât se afectează încrederea în justiție, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora, care, după gravitatea lor, nu pot fi calificate doar ca încălcări ale Codului de etică și conduită profesională a judecătorului [6, art. 4 alin. (1) lit. p)]. Doar în această prevedere din Lege se menționează etica judiciară. Chiar și așa, este cert că toate abaterile disciplinare sunt o proiecție a eticii judiciare: de exemplu, imixtiunea în activitatea de înfăptuire a justiției de către un alt judecător reflectă lipsa de integritate; încălcarea, fără să existe o justificare rezonabilă, a termenelor de îndeplinire a actelor de procedură – lipsa de profesionalism etc.

Disciplinarea judecătorilor se limitează la intervenții punctuale *a posteriori*. Aceasta poate lua forma a trei tipuri de sancțiuni disciplinare, pe care le aplică Colegiul disciplinar (dar și Consiliul Superior al Magistraturii): avertismentul, mustrarea și eliberarea din funcția de judecător (până în 2023, a existat și sancțiunea sub formă de reducere a salariului) [6, art. 6 alin. (1)]. Utilitatea răspunderii disciplinare poate fi ilustrată prin caracterul preventiv pe care efectele sancțiunilor disciplinare îl au asupra corpului de judecători. Bunăoară, pe durata acțiunii sancțiunilor disciplinare judecătorul nu poate fi transferat, numit în funcția de președinte sau vicepreședinte de instanță sau promovat în altă instanță, iar în cazul aplicării față de judecătorul demisionat a sancțiunii sub forma eliberării din funcție, acestuia îi va fi retrasă indemnizația unică de concediere și îi va fi recalculată pensia [6, art. 7 alin. (5)-(6)].

Acestea fiind enunțate, trebuie să relevăm că rolul eticii judiciare în procesul de asigurare a responsabilității judecătorilor din Republica Moldova a crescut simțitor. Putem chiar declara că raza de acțiune a eticii judiciare s-a extins, fiindcă aceasta nu mai cuprinde doar formele tradiționale de răspundere a judecătorilor. Dovada afirmației date rezidă în conținutul și efectele ale trei legi relativ noi: 1) Legea nr. 26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor, care prevede, *inter alia*, evaluarea integrității etice a candidaților din rândul judecătorilor la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii și în organele specializate ale acestuia [11, art. 1 și 2 alin. (1)]; 2) Legea

nr. 65/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție, care prevede, *inter alia*, evaluarea integrității etice a judecătorilor Curții Supreme de Justiție și a candidaților la această funcție din rândul judecătorilor [9, art. 1 și 3 alin. (1)]; 3) Legea nr. 252/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative, care prevede, *inter alia*, evaluarea integrității etice a judecătorilor care, din 1 ianuarie 2017 și până la 22 august 2023, au exercitat funcții administrative pe un termen mai mare de un an, a judecătorilor curților de apel și a judecătorilor care, până la 31 decembrie 2025, câștigă concursurile pentru ocuparea acestor funcții [10, art. 1 și 3 alin. (1)].

Legile nr. 26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și nr. 252/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative fac expres referire la neîncălcarea gravă a regulilor de etică a judecătorilor, ca factor de corespundere criteriului de integritate etică [11, art. 8 alin. (2) lit. a); 10, art. 11 alin. (2) lit. a)], iar Legea nr. 65/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție – la încălcarea gravă a acestor reguli, ca factor ce contribuie la existența dubiilor serioase de necorespondere criteriului respectiv [9, art. 11 alin. (2) lit. a)]. De altfel, toate elementele prevăzute de aceste Legi, care vizează corespunderea criteriului de integritate etică, sunt extrase din macro și micro-etica judiciară. De exemplu, sancționarea emiterii actelor arbitrare, contrare normelor imperative ale legii și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, protejează valorile competenței, diligenței și sobrietății judecătorilor, conținutul cărora este dezvăluit în art. 6 din Codul de etică și conduită profesională al judecătorului [2].

Trebuie să precizăm că efectele nepromovării de către judecători a exercitiului de „vetting” sunt drastice. Or, acestea implică nu doar eliberarea din funcție a judecătorilor [9, art. 17 alin. (4); 10, art. 18 alin. (5)], ci și, în mod obligatoriu, interdicția exercitării în cursul unei perioade îndelungate a funcției de judecător și a altor funcții de demnitate publică [9, art. 17 alin. (5) lit. a); 10, art. 18 alin. (6) lit. a)] și lipsirea de dreptul la indemnizația unică de concediere [9, art. 17 alin. (5) lit. b); 10, art. 18 alin. (6) lit. b)] și de dreptul la pensie specială [9, art. 17 alin. (5) lit. c); 10, art. 18 alin. (6) lit. c)].

Astfel, conchidem că înțelegerea uniformă a eticii judiciare a devenit extrem de importantă, însă nu există suficiente mecanisme juridice care ar facilita această înțelegere și ar preveni lapsusurile etice. Căci, Comisia de etică și conduită profesională a judecătorilor a emis doar două opinii consultative, nefiind funcțională din 2019 până în prezent. În acest fel, judecătorii sunt lipsiți de o platformă instituționalizată pe care ar putea discuta pe larg multiple

le probleme de punere în aplicare a normelor eticii judiciare. Respectiv, suntem de opinia că Consiliul Superior al Magistraturii, în calitate sa de garant al independenței puterii judecătorești, trebuie să ia în considerare întreprinderea tuturor măsurilor necesare pentru ca activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor să fie reluată. Or, aceasta negreșit va contribui la preîntâmpinarea derapajelor din sfera eticii judiciare și, în consecință, va spori nivelul de încredere a societății în instanțele noastre judecătorești.

Concluzii

Angajarea oricărei forme de răspundere a judecătorilor consemnează întotdeauna (explicit sau implicit) un derapaj din sfera eticii judiciare. Acesta este fundalul omniprezent, chiar dacă uneori neobservat, al discuțiilor despre imparțialitatea, integritatea, independența și profesionalismul judecătorilor. De altfel, din 2022, în Republica Moldova raza de acțiune a eticii judiciare s-a extins, fiindcă aceasta nu mai cuprinde doar formele tradiționale de răspundere juridică a judecătorilor - disciplinară, penală, contravențională și materială. Toate elementele prevăzute în cadrul evaluării externe a judecătorilor, care vizează corespunderea criteriului de integritate etică, sunt extrase din normele eticii judiciare. Cu toate acestea, în prezent, judecătorii din Republica Moldova nu dispun de o platformă specializată pe care să discute problemele de punere în aplicare a eticii judiciare. Așadar, reluarea activității Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor ar putea fi o prioritate pentru Consiliul Superior al Magistraturii. Platforma în cauză ar contribui la prevenirea comportamentului lipsit de etică judiciară și ar spori nivelul de încredere a societății în instanțele judecătorești din Republica Moldova.

Referințe bibliografice

1. Avornic Gh. ș.a. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului*. Vol. II. Iași: Vasiliana '98, 2016. 561 p.
2. Codul de etică și de conduită profesională al judecătorului. https://www.csm.md/files/Acte_normative/Codul_de_etica_al_judecatorului.pdf (vizitat 29.10.2024).
3. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Arc & Gunivas, 2007. 2280 p.
4. Guceac I. *Tratat elementar de drept constituțional*. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2020. 472 p.
5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 6 noiembrie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 345-351.
6. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr. 178 din 25 iulie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
7. Legea cu privire la statutul judecătorului. Nr. 544 din 20 iulie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 59-60.
8. Legea privind aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. Nr. 211 din 6 decembrie 2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 325-333.
9. Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție. Nr. 65 din 30 martie 2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 117-118.
10. Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative. Nr. 252 din 17 august 2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 325-327.
11. Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de auto-administrare ale judecătorilor. Nr. 26 din 10 martie 2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 72.
12. Muraru I., Tănăsescu E.-S. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II, ediția a XV-a. București: C.H. Beck, 2017. 320 p.
13. Popa I. *Tratat privind profesia de magistrat în România*. București: Universul Juridic, 2007. 704 p.
14. Regulamentul CSM cu privire la activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor. https://www.csm.md/files/Acte_normative/Legislatia/Interne/2018/Regulament_Com_etrica.pdf (vizitat 29.10.2024).
15. Aristotle. *Politics* (B. Jowett, Trans.). Oxford: Clarendon Press, 1908. 355 p.
16. Bangalore Principles of Judicial Conduct. https://www.judicialintegritygroup.org/images/resources/documents/ECOSOC_2006_23_Engl.pdf (vizitat 29.10.2024).
17. Blackstone W. *Commentaries on the Laws of England*. Vol. I. Chicago: Callaghan and Cockcroft, 1871. 530 p.
18. European Charter on the statute of judges. <https://rm.coe.int/090000168092934f> (vizitat 29.10.2024).
19. Geyh Ch.G. The Architecture of Judicial Ethics. În: *University of Pennsylvania Law Review*, 2021, vol. 169, nr. 8, p. 2351-2399.
20. Holmes O.W. The Path of the Law. În: *Harvard Law Review*, 1897, vol. 10, nr. 8, p. 457-478.
21. Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. <https://rm.coe.int/16807475bb> (vizitat 29.10.2024).
22. Report on the Independence of the Judicial System. Part I: the Independence of Judges (CDL-AD(2010)004). Adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010). [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2010)004-e) (vizitat 26.10.2024).
23. The Judiciary and the Separation of Powers. Lecture by Jean-Marc Sauvé, June 22, 2011. <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/discours-et-interventions/the-judiciary-and-the-separation-of-powers> (vizitat 27.10.2024).

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.9

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).05)

ASPECTE COMPARATE: PERIMAREA ȘI SCOATEREA CERERII DE PE ROL

Vasile JOSAN,
doctorand, USM,
avocat
<https://orcid.org/0000-0001-7375-395X>

SUMAR

Articolul analizează comparativ instituțiile perimării și scoaterii cererii de pe rol în cadrul procesului civil din Republica Moldova și România. Sunt prezentate atât asemănările, cât și diferențele dintre aceste sancțiuni procedurale, incluzând condițiile de aplicare, efectele juridice și modul de invocare. Studiul reflectă anumite aspecte practice ale aplicării scoaterii cererii de pe rol în Republica Moldova și propune ajustări legislative pentru a asigura o aplicare mai echitabilă și conformă principiilor economiei judiciare.

Cuvinte-cheie: *perimare, scoaterea cererii de pe rol, procedură civilă, celeritate, sancțiune procedurală, inactivitate procesuală, pasivitatea părții, eficiență judiciară.*

Reclamantul, în calitate de titular al acțiunii civile, își dorește în mod prioritar soluționarea rapidă și eficientă a procesului civil. Necesitatea unei bune administrări a justiției se armonizează cu obiectivul soluționării prompte a litigiului dintre părți. Din acest motiv, în cele mai multe cazuri, procesul civil se încheie printr-o hotărâre judecătorească care soluționează definitiv disputa dintre părți.

Totuși, în cadrul procesului civil pot apărea diverse situații neprevăzute care pot determina o întrerupere a activității judiciare. Aceste incidente reprezintă abateri de la cursul normal al procedurii judiciare și nu trebuie să conducă la o întârziere nejustificată și nedefinită a procesului.

Instituția perimării răspunde tocmai necesității de a asigura rapiditatea soluționării litigiilor

COMPARATIVE ASPECTS: PEREMPTION AND STRIKING OUT THE CLAIM

SUMMARY

The article provides a comparative analysis of the procedural institutions of peremption and removal from the roll in civil proceedings in Romania and the Republic of Moldova. It outlines both the similarities and differences in their legal application, procedural effects, and invocation methods. The study reflects practical aspects of applying the removal from the roll in Moldova and suggests legislative adjustments to ensure fairer and more effective judicial processes, aligned with the principles of judicial economy.

Key-words: *peremption, removal of the claim from the roll, civil procedure, celerity, procedural sanction, procedural inactivity, party passivity, judicial efficiency.*

civile și de a restabili ordinea de drept. Prin aplicarea acestei sancțiuni procedurale se previne blocarea procedurilor judiciare și se încurajează respectarea disciplinei procesuale atât din partea părților, cât și a instanței de judecată.

Termenul de perimare derivă din limba latină în care – *perimere, peremptum* – înseamnă a distruge, a anula, a desființa sau a stinge [9, p. 623].

Istoric, instituția perimării își are începuturile în reglementările *Codex Iustinianus*, parte a *Corpus Juris Civilis* compilat sub împăratul Iustinian I în secolul al VI-lea, „De iudiciis” era o secțiune dedicată procedurilor judiciare și aspectelor legate de desfășurarea proceselor. Deși termenul modern de **perimare** nu era utilizat în legislația romană clasică, principiile care stau la baza acestei instituții erau reflectate în prevederile *Codexului*.

Din conținutul „De iudiciis” relevante instituției perimării erau reglementările cu privire la termenele procedurale și sancționarea inactivității, astfel codexul stabilea termene precise pentru îndeplinirea actelor procesuale. Neîndeplinirea obligațiilor în termenele stabilite putea duce la pierderea dreptului de a continua procesul, si-

milar conceptului modern de perimare. La fel, conținea reglementări despre responsabilitatea părților în proces, astfel părțile implicate în litigiu aveau obligația de a participa activ la desfășurarea procesului. Lipsa de diligență sau neprezentarea nejustificată putea conduce la consecințe procedurale, reflectând importanța celerității și eficienței în administrarea justiției.

Exemple relevante care sancționează inactivitatea părților se regăsesc în prevederile din *Codex Justinianus*, mai exact în Cartea a III-a, Titlul 1, Constituția 13 (CJ 3.1.13) și Constituția 14 (CJ 3.1.14).

- Constituția 13 (CJ 3.1.13) stipulează că, dacă o cauză rămâne în nelucrare timp de trei ani din vina părții reclamante, aceasta va fi considerată abandonată, iar procesul va fi închis.
- Constituția 14 (CJ 3.1.14) prevede că, în cazul în care pârâtul nu se prezintă la proces și nu oferă un motiv valid pentru absență, instanța poate pronunța o hotărâre în lipsă, măsură similară cu o sancțiune pentru neglijență procesuală [5].

Principiile enunțate în „De iudiciis” au influențat dezvoltarea ulterioară a dreptului procedural în diverse sisteme juridice europene. Conceptul de perimare, așa cum este cunoscut astăzi, își are rădăcinile în aceste norme antice, subliniind necesitatea ca părțile să acționeze cu promptitudine și responsabilitate în cadrul proceselor judiciare.

În epoca modernă sancțiunea perimării a fost reglementată pentru prima dată în vechiul Cod de procedură civilă francez, preluând-o pe filiera vechiului drept (cutumiar) francez din dreptul roman, care se baza pe perimarea de trei ani, adoptată, după cum menționam anterior, de împăratul Iustinian.

Deși doctrina juridică națională evidențiază perimarea ca varietate a sancțiunilor procedurale, legislația Republicii Moldova nu conține un atare concept legal. Pierderea interesului față de proces, conform Codului de procedură civilă al RM, este sancționată potrivit art. 267 lit. f), g) CPC [7], prin scoaterea cererii de pe rol.

Trebuie de menționat că, în sens larg, putem afirma că scoaterea de pe rol reglementată de art. 267 lit. f), g) CPC e aceeași perimare a acțiunii, dar o analiză minuțioasă arată că acestea nu sunt identice. Pentru o mai bună înțelegere vom încerca să prezentăm mai jos o analiză comparativă între scoaterea de pe rol reglementată de art. 267 lit. f), g) Codul de procedură civilă al RM și perimarea prevăzută la art. 416 Codul de procedură civilă al României [6].

În majoritatea jurisdicțiilor europene (cu titlu de exemplu, perimarea este reglementată de art.

416 Cod de procedură civilă al României, art. 386 din Codul de procedură civilă francez, art. 307 Legea de procedură civilă a Italiei, art. 826 din Codul judiciar al Belgiei), perimarea procesuală are rolul de a sancționa lipsa de diligență a părților în cadrul unui proces civil. Deși termenul de inactivitate variază între 6 luni (România) și 3 ani (Belgia, Italia), principiul rămâne același: asigurarea celerității procesului și evitarea tergiversării nejustificate a cauzelor.

Scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. f) și g) CPC al Republicii Moldova, reprezintă o măsură procedurală prin care instanța de judecată dispune încetarea procesului civil din cauza neprezentării părților la ședințele de judecată și lipsa diligenței a reclamantului, asigurând astfel celeritatea și disciplina procesuală.

Termenul de perimare raportat la prevederile art. 416 CPC al României îl putem defini ca sancțiunea procesuală care determină stingerea procesului în faza în care se găsește din cauza rămânării lui în nelucrare, din vina părții, o anumită perioadă de timp, stabilită de lege [3, p. 224].

Natura juridică a perimării și a scoaterii de pe rol este una asemănătoare ori ambele reprezintă o sancțiune procedurală care pedepsește pasivitatea părților, iar, ca consecință, procesul se stinge, încetează. Caracteristic este și faptul că sancțiunile aplicate se răsfrâng asupra întregii activități judiciare.

Perimarea trebuie considerată ca o sancțiune procedurală care are o fizionomie proprie, fiind reglementată ca atare de legislație, și al cărei fundament trebuie căutat în lipsa de stăruință a părții în desfășurarea activității judiciare [8, p. 529]. Similar, de o așa caracteristică beneficiază și scoaterea de pe rol consacrată la art. 267 lit. f), g) CPC al RM. Astfel, pentru elementele definitorii și caracteristica acestor instituții, nu trebuie să recurgem la alte instituții conexe, căci însuși legiuitorul i-a conferit prin norma legală o fizionomie proprie.

În literatura de specialitate română s-au pus de mai multe ori în discuție opinii potrivit cărora perimarea ar avea un caracter mixt, și anume cel de sancțiune și de prezumție de desistare, renunțare la acțiune.

În opinia profesorului Ioan Leș, pe care o și susținem, orice analogie între perimare și renunțarea la judecată nu are un fundament solid. Renunțarea la judecată este expresia disponibilității procesuale și exercițiul unui drept a cărui neexercitare nu poate determina aplicarea de sancțiuni, indiferent de natura lor. În același timp, nu trebuie să ignorăm faptul că enunțarea este întotdeauna expresă, în timp ce perimarea decurge dintr-o atitudine pasivă: lipsa de stăruință a părților în desfășurarea activității judiciare. De asemenea,

perimarea presupune culpa părții, în timp ce renunțarea la judecată nu are ca temei o anumită atitudine psihică a părții față de actul respectiv [4, p. 623].

Raționamentele expuse pot fi extinse și asupra Codului de procedură civilă al RM, întrucât scoaterea de pe rol nu poate fi echivalată cu renunțarea la acțiune. Renunțarea la acțiune este o instituție reglementată separat de art. 212 CPC al RM și presupune exprimarea voinței în formă scrisă.

Obiectul perimării. Astfel, Codul de procedură civilă al României declară perimabilă „orice cerere de chemare în judecată, contestație, apel, recurs, revizuire și orice altă cerere de reformare sau de retractare”. Legea are în vedere actul de sesizare al instanței de fond, dar și acele acte care determină continuarea judecării într-o nouă fază procesuală, apel, recurs și revizuire, dar și orice altă cerere de reformare sau retractare [9, p. 624].

Prin comparație, obiectul scoaterii de pe rol, conform art. 267 lit. f), g) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, îl constituie exclusiv cererile de chemare în judecată în instanța de fond, în timp ce legea procesuală civilă nu reglementează aplicarea acestei sancțiuni la etapele de apel, recurs sau revizuire. Această lacună legislativă ridică întrebări cu privire la logica legiuitorului, având în vedere că, în instanța de fond, pasivitatea părților este sancționată prin scoaterea cererii de pe rol, în timp ce, în instanțele superioare, aceeași atitudine este, practic, ignorată.

Considerăm că legiuitorul ar trebui să revizuiască acest aspect pentru a asigura o consecvență în aplicarea sancțiunilor procedurale, astfel încât pasivitatea participanților la proces să fie tratată în mod uniform, indiferent de etapa procesuală în care se manifestă. În acest mod, s-ar contribui la respectarea principiului economiei judiciare, evitându-se desfășurarea inutilă a unor procese în care părțile nu demonstrează un interes activ în soluționarea cauzei.

Aplicarea perimării necesită îndeplinirea cumulativă a unor **condiții esențiale**, cum ar fi: existența unui proces aflat pe rolul instanței, inactivitatea părților pentru o anumită perioadă de timp și culpa acestora în stagnarea procedurii.

Atât la perimarea reglementată de art. 416 CPC al României, cât scoaterea de pe rol consacrată la art. 267 lit. f), g) CPC al RM putem desprinde condițiile aplicării din însăși textul articolului.

Astfel, potrivit art. 416 alin. (1) a CPC al României, „orice cerere de chemare în judecată, contestație, apel, recurs, revizuire și orice altă cerere de reformare sau de retractare se perimă de

drept, chiar împotriva incapabililor, dacă a rămas în nelucrare din motive imputabile părții, timp de 6 luni”. Din lectura acestei norme rezulta cu ușurință condițiile perimării.

Pentru a putea fi incidentă perimarea, este esențial să fie îndeplinite cumulativ trei condiții:

- *investirea instanței cu o cerere care a declanșat o judecată în primă instanță sau o cale de atac (de reformare sau de retractare);*
- *rămânerea cauzei în nelucrare timp de 6 luni;*
- *lăsarea cauzei în nelucrare să se datoreze unor motive imputabile părții* [10, p. 256].

La fel, din textul normei art. 267 lit. f) CPC al RM putem evidenția câteva condiții care urmează să fie întrunite pentru a scoate de pe rol cererea de chemare în judecată:

- *existența unei cauze pe rol în instanța de fond;*
- *neprezentarea neîntemeiată a doua oară în ședința de judecată a ambelor părți;*
- *părțile să fie citate legal despre ora, data și locul ședinței de judecată;*
- *neprezentarea să fie neîntemeiată și părțile să nu fi solicitat examinarea cauzei în absența lor* [2, p. 547].

Din analiza aspectelor prezentate mai sus, reiese clar că cele două au mai multe asemănări decât deosebiri în ceea ce privește condițiile de invocare. Atât în cazul perimării, cât și în cazul scoaterii cererii de pe rol este necesară existența unui proces pe rolul instanței, ambele măsuri sancționează inactivitatea procedurală, iar culpa părților constituie o condiție esențială pentru aplicarea acestora.

Deosebirea principală rezidă în faptul că, potrivit art. 416 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României, perimarea intervine după o perioadă fixă de 6 luni de inactivitate, în timp ce scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. f) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, se aplică în cazul neprezentării părților la două ședințe de judecată consecutive sau neprezentarea într-o singură ședință potrivit art. 267 lit. g) CPC al RM. Astfel, inactivitatea procedurală se manifestă în mod diferit: prin trecerea unui termen de 6 luni în cazul perimării sau prin absența la ședințele de judecată în cazul scoaterii cererii de pe rol.

Invocarea perimării și a scoaterii cererii de pe rol poate fi cerută atât de părți sau din oficiu de către instanță, precum și de terți care sunt parte la proces.

Referindu-ne la fiecare în parte, perimarea, potrivit art. 416 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României, poate fi invocată pe cale de excepție de părți, de procuror, de instanță din oficiu

precum și de persoane care participă la activitatea judiciară. Intervenientul principal, dobândind calitatea de parte, are și dreptul de a invoca, pe cale de excepție, perimarea procesului. Situația intervenientului accesoriu este însă diferită. Acesta are o poziție procedurală limitată la actele procedurale în favoarea căreia a intervenit. Prin urmare, intervenientul în interesul pârâtului va putea justifica un interes în invocarea perimării, întrucât, în principiu, un asemenea act este favorabil părții în favoarea căreia s-a formulat intervenția. Intervenientul în interesul reclamantului nu va putea îndeplini însă un act nefavorabil acestuia [9, p. 629].

Potrivit unor păreri, reclamantul la fel ar fi îndreptățit să invoce perimarea, dacă va justifica un interes în acest sens, spre exemplu – pârâtul a formulat o acțiune reconvențională [1, p. 236].

Perimarea va putea fi invocată în tot cursul procesului în prima instanță. Perimarea va putea fi invocată pentru prima dată într-o instanță superioară, dacă ea nu a fost invocată anterior în prima instanță.

Scoaterea cererii de pe rol, reglementată de art. 267 lit. f), g) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, poate fi invocată de mai mulți subiecți procesuali, fiecare având roluri și interese proprii în desfășurarea procesului civil.

În primul rând, instanța de judecată poate invoca din oficiu scoaterea cererii de pe rol. Această atribuție a instanței rezultă din obligația sa de a asigura respectarea principiilor procesuale, inclusiv celeritatea și eficiența procedurii judiciare. Instanța analizează, în mod proactiv și, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de art. 267 lit. f), g) din CPC al RM, aceasta va duce la scoaterea cererii de pe rol.

Pârâtul și intervenienții care pot justifica interes în scoaterea cererii de pe rol la fel vor putea înainta cererea de scoatere de pe rol în temeiul articolului 267 lit. f), g) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova.

În general, procedura și subiecții care pot invoca aceste măsuri sunt similare în România și Republica Moldova. Totuși, o diferență majoră între cele două proceduri constă în faptul că în Republica Moldova reclamantul nu are posibilitatea de a solicita scoaterea cererii de pe rol. Această măsură este strict condiționată de lipsa reclamantului în proces, fiind aplicabilă doar atunci când acesta nu se prezintă la ședințele de judecată și nu solicită examinarea cauzei în lipsa sa.

Astfel, în timp ce în Republica Moldova scoaterea cererii de pe rol apare exclusiv ca o sancțiune pentru pasivitatea părților, în România perimarea poate fi folosită de reclamant ca un instrument procedural activ pentru a înceta procesul civil.

Constatarea perimării și a scoaterii cererii de pe rol, în ambele jurisdicții, se realizează de către instanța de judecată prin intermediul unui act judecătoresc motivat. Deși atât în cazul perimării, cât și în cel al scoaterii cererii de pe rol, legea prevede că instanța poate acționa din oficiu, aceasta nu înseamnă o aplicare automată a măsurii. Instanța are obligația de a verifica în mod activ dacă sunt întrunite toate condițiile prevăzute de lege și doar în cazul în care acestea sunt îndeplinite va pronunța un act judecătoresc în acest sens.

Astfel, în ambele situații, rolul instanței nu se limitează la constatarea simplă a faptelor, ci presupune o evaluare atentă a circumstanțelor cauzei, asigurându-se că măsura procedurală aplicată respectă atât drepturile părților, cât și principiile procesului echitabil.

În ambele cazuri, actul judecătoresc (încheiere, hotărâre) prin care se constată perimarea sau scoaterea cererii de pe rol pot fi contestate cu recurs (art. 421 alin. 2) CPC al României și art. 268 alin. 2) CPC al Republicii Moldova). Referitor la scoaterea de pe rol, legea reglementează și posibilitatea de a cere anularea încheierii însuși instanței care a adoptat-o.

Ceea ce dorim să remarcăm este că, în cazul perimării, dacă instanța de fond respinge cererea de constatare a perimării, aceasta poate fi contestată odată cu apelul pe fondul cauzei, permițând părții interesate să readucă în discuție acest aspect procedural în cadrul căii de atac [4, p. 1148].

În schimb, pentru scoaterea cererii de pe rol, legislația procesuală din Republica Moldova nu oferă o reglementare clară privind posibilitatea de a invoca această problemă odată cu exercitarea căii de atac. Astfel, în situația în care, ulterior, se constată că în instanța de fond au fost întrunite condițiile pentru scoaterea cererii de pe rol, nu este evident dacă această chestiune poate fi rediscutată la etapa unei căi de atac.

Efectele perimării și scoaterii de pe rol presupun lipsirea de efecte a actelor procesuale efectuate de către părți și participanți în acea instanță.

Prin constatarea perimării se stinge procesul împreună cu actele de procedură, în faza în care se găsește, părțile fiind puse în situația anterioară. Așa cum rezultă din art. 416 CPC al României, perimarea are un efect sancționator în plan procedural, în sensul că lipsește de efecte toate actele procedurale făcute de acea instanță. În consecință, dacă nu s-a prescris dreptul la acțiune, se poate introduce o nouă acțiune (între aceleași părți, având același obiect și aceeași cauză) [4, p. 1148].

Constatarea întrunirii condițiilor de scoatere a cererii de pe rol conform art. 267 lit. f), g) din

CPC al RM presupune lipsirea de efecte la toate actele care au fost făcute în acel proces. Părțile și participanții procesului, după scoaterea de pe rol a cererii, se vor afla în situația juridică precum această cerere nu a fost depusă. După scoaterea de pe rol a cererii de chemare în judecată, se poate depune o nouă cerere de chemare în judecată identică și instanța va menționa despre acest drept în încheierea sa. Totuși, depunerea unei cereri noi va fi condiționată de încadrarea în termenul de prescripție.

Sub aspect practic, trebuie de remarcat faptul că mecanismul de scoatere a cererii de pe rol, reglementat de art. 267 lit. f) și g) CPC al Republicii Moldova, prezintă anumite deficiențe în aplicare, care pot afecta economia procesului civil. În esență, această măsură procedurală se bazează pe îndeplinirea unor condiții formale, precum ne-reprezentarea părților la ședință, fără a analiza interesul real al reclamantului față de proces.

Ne-reprezentarea poate fi determinată de motive obiective, cum ar fi o întârziere accidentală sau o citare defectuoasă, care nu reflectă neapărat o lipsă de interes pentru litigiu. În special, art. 267 lit. g) permite scoaterea cererii de pe rol chiar și după o singură absență a reclamantului, dacă părțile nu solicită continuarea judecății. Astfel, instanța nu este obligată să evalueze în mod concret dacă reclamantul și-a pierdut, într-adevăr, interesul față de proces.

Această abordare poate duce la situații paradoxale, în care, deși reclamantul are un interes activ în soluționarea litigiului, procesul este înțetat prematur, obligând părțile să inițieze o nouă procedură sau să conteste încheierea de scoatere de pe rol. În loc să contribuie la eficiența procedurii judiciare, măsura poate prelungi în mod nejustificat durata procesului, încălcând principiul economiei judiciare.

Practica judiciară arată că în astfel de situații partea care nu și-a pierdut interesul procesual va căuta să repună cauza pe rol, fie prin depunerea unei noi cereri de chemare în judecată, fie prin contestarea încheierii de scoatere de pe rol. Acest comportament procedural poate conduce la prelungirea nejustificată a duratei procesului, contrar principiului celerității.

Pentru a evita aceste efecte negative, legislația din Republica Moldova ar trebui să fie revizuită prin introducerea unui mecanism flexibil care să permită instanței să evalueze motivele reale ale ne-reprezentării părților și să stabilească un termen

fix de inactivitate, similar cu perimarea din România. Acest lucru ar asigura o aplicare echitabilă a sancțiunii doar în cazurile de pasivitate evidentă, protejând, în același timp, dreptul părților la un proces echitabil.

În concluzie, atât perimarea, cât și scoaterea cererii de pe rol au ca scop sancționarea pasivității procesuale și asigurarea celerității procedurii civile, având numeroase asemănări sub aspectul obiectului, efectelor și procedurii de constatare. Totuși, diferențele esențiale constau în aplicabilitatea perimării în toate fazele procesuale, în timp ce în Republica Moldova scoaterea cererii de pe rol operează doar în instanța de fond. Perimarea reflectă mai clar intenția legiuitorului de a constata pierderea reală a interesului față de proces, spre deosebire de scoaterea cererii de pe rol, care se bazează pe îndeplinirea unor condiții formale. Acest aspect ar trebui avut în vedere de legiuitorul moldav pentru a asigura o mai mare coerență și eficiență procedurală.

Referințe bibliografice

1. Bacaci Al. *Excepțiile de procedură în procesul civil*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1983. 248 p.
2. Beleii E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală*. Ediția a III-a. Chișinău: Lexon, 2024. 555 p.
3. Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. Vol. II. București: Editura Național, 1997. 733 p.
4. Ciobanu V.M. ș.a. *Noul Cod de procedură civilă. Comentat și adnotat*. Vol.II. București: Universul Juridic, 2016. 1830 p.
5. Codex Justinianus. https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/CJ1_Scott.htm (vizitat 03.03.2025).
6. Codul de procedura civilă al României, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/288601> (vizitat 04.03.2025).
7. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.225 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 142-148 (republicat în temeiul art.VI alin.(4) al Legii nr.17 din 05.04.2018).
8. Leș I. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. I (Principii și instituții generale, Judecata în fața primei instanțe). București: Universul Juridic, 2014. 971 p.
9. Leș I. *Noul Cod de procedura civilă*. Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2015. 1616 p.
10. Pop P. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016. 496 p.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.54

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).06)

ANALIZĂ: CIRCUMSTANȚELE AGRAVANTE PREVĂZUTE LA LIT. A) ȘI LIT. B) ALIN. (2) ART. 220 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Eduard CALMAȚUI,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0003-4926-0084>

SUMAR

În cadrul prezentului articol se examinează circumstanțele agravante prevăzute la lit. a) și lit. b) art. 220 din Codul penal. Se arată că ambele circumstanțe agravante se referă la victima/victimele infracțiunii de proxenetism. Se evidențiază că, sub aspectul calificării în baza lit. a) alin. (2) art. 220 CP, nu contează dacă fapta a fost comisă asupra a două persoane sau asupra mai multor persoane (trei, patru, cinci etc.). De acest aspect, însă, se poate ține cont la individualizarea pedepsei penale. Se indică că, *de lege lata*, în condițiile prevăzute de lit. b) alin. (2) art. 220 CP, doar starea de graviditate constituie o caracteristică a victimei relevantă penalmente pentru diferențierea răspunderii, nu și alte stări. Totodată, se argumentează necesitatea extinderii sferei de aplicabilitate a circumstanței agravante de la lit. b) alin. (2) art. 220 CP RM și reformulării acesteia.

Cuvinte-cheie: răspundere penală, proxenetism, prostituție, circumstanțe agravante, victimă, două sau mai multe persoane, femeie gravidă.

Introducere

Variantele agravante ale infracțiunii de proxenetism prevăzute la lit. a) și lit. b) alin. (2) art. 220 Cod penal al Republicii Moldova (în continuare – CP) [6, art. 220] sunt:

- a) asupra a două sau mai multor persoane;
- b) asupra unei femei gravide.

Elementele circumstanțiale agravante nominalizate se referă la victima/victimele infracțiunii de proxenetism. Așadar, din start, se impune precizarea că, în cazul infracțiunii de proxenetism, persoana care este îndemnată sau determinată

ANALYSIS: THE AGGRAVATING CIRCUMSTANCES PROVIDED FOR IN LIT. A) AND LIT. B) PARAGRAPH (2) ART. 220 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SUMMARY

This article examines the aggravating circumstances provided in letter (a) and letter (b) of paragraph of Article 220 of the Criminal Code. It is demonstrated that both aggravating circumstances relate to the victim(s) of the offense of pimping. It is highlighted that, in terms of qualification under letter (a) of paragraph (2) of Article 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, it does not matter whether the act was committed against two persons or more (three, four, five, etc.). However, this aspect may be considered when individualizing the criminal penalty. It is indicated that, *de lege lata*, under the conditions provided in letter (b) of paragraph (2) of Article 220 of the Criminal Code, only pregnancy constitutes a legally relevant characteristic of the victim for differentiating liability, while other conditions do not. At the same time, the necessity of expanding the applicability of the aggravating circumstance under letter (b) of paragraph (2) of Article 220 of the Criminal Code and its reformulation is argued.

Key-words: criminal liability, pimping, prostitution, aggravating circumstances, victim, two or more persons, pregnant woman.

la prostituție ori persoana în privința căreia este înlesnită practicarea prostituției sau de pe seama căreia se trag foloase, urmare a practicării prostituției de către aceasta, are calitatea de victimă a infracțiunii. Atare concluzie se desprinde din interpretarea Curții Constituționale formulată în Decizia nr. 49 din 31 mai 2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 62g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 220 din Codul penal (proxenetismul) [8].

Discuții și rezultate

Vom începe analiza noastră conform ordinii consacrate în norma de incriminare, adică cu circumstanța agravantă consemnată la lit. a) alin. (2) art. 220 CP. Ne referim la săvârșirea proxenetismului „asupra a două sau mai multor persoane”.

Această circumstanță agravantă își găsește corespondent în șirul mai multor norme prevăzute în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova: lit. g) alin. (2) art. 145; alin. (2) art.148; lit. j) alin. (2) art. 151 CP; lit. b) alin. (2) art. 152 CP; lit. c) alin. (3) art.158 CP; lit. b) alin. (2) art. 164 CP; lit. b) alin. (2) art. 164 CP; lit. b) alin. (2) art. 166 CP; lit. b) alin. (2) lit. b) alin. (4) art. 166¹ CP; lit. a) alin. (2) art. 168 CP etc.

Periculozitatea sporită a agravantei examinate este determinată de numărul victimelor, dar și de atitudinea antisocială mai sporită a făptuitorului, inclusiv personalitatea acestuia, care, din diferite motive, a recurs la comiterea infracțiunii în privința mai multor persoane. De exemplu, în următorul episod, dintr-un caz din practica judiciară [14], se atestă circumstanța agravantă consemnată la lit. a) alin. (2) art. 220 CP:

„C.A. a fost condamnat pentru comiterea infracțiunii prevăzută de lit. a) alin. (2) art. 220 CP. În fapt, C.A., începând cu luna iulie din anul 2022 și până la 18.10.2022, aflându-se pe teritoriul mun. *****, în mai multe zile din perioada indicată, a îndemnat pe P. A., G. T. și pe B. S. la prestarea serviciilor sexuale contra plată și sub patronajul său pe teritoriul Republicii Ceha, cărora le-a promis câștiguri mari din activitatea respectivă. De asemenea, în vederea încurajării și determinării lor la plecarea în Republica Cehă, adică pentru înlesnirea practicării prostituției, C.A. le-a promis că va organiza deplasarea lor și că dânsese nu vor achita drumul, vor fi întâlnite și duse la barul în care urmau să lucreze, unde vor fi cazate și vor locui ulterior”.

Menționăm că respectiva agravantă poate fi reținută doar atunci când sunt întrunite cumulativ următoarele condiții: 1) există o pluralitate de victime, adică oricare dintre acțiunile înscrise la alin. (1) art. 220 se săvârșesc asupra a două sau mai multor persoane; 2) făptuitorul manifestă o intenție unică (dublată de un scop unic) de a săvârși acțiunile înscrise la art. 220 alin. (1) CP în privința a două sau mai multor persoane.

Cu referire la noțiunea de „pluralitate de victime” specificăm că, sub aspectul calificării în baza lit. a) alin. (2) art. 220 CP, nu contează dacă fapta a fost comisă asupra a două persoane sau asupra mai multor persoane (trei, patru, cinci etc.). Altfel spus, indiferent de numărul de victime, odată ce intenția făptuitorului este unică, răspunderea se va aplica în temeiul agravantei consemnate la

lit. a) alin. (2) art.220 CP. Dimpotrivă, la individualizarea pedepsei se poate ține cont de numărul de victime.

Intenția unică a făptuitorului poate fi realizată simultan – adică, concomitent în privința a două sau mai multe persoane sau nesimultan – situație în care acțiunile descrise la alin. (1) art. 220 CP, cuprinse de aceeași intenție, sunt separate în timp în câteva episoade. Prima situație este reprezentată în următoarea spetă [16].

„M.A. a fost condamnat pentru comiterea în fracțiunii prevăzută de lit. a) alin.(2) art. 220 CP. În fapt, în a doua jumătate a anului 2015, M.A., fiind la serviciu în incinta restaurantului hotelului *****, amplasat la etajul 7, mun.*****, unde la acel moment activa în calitate de chelner, s-a apropiat de masa unde se aflau *****, *****, ***** și alte femei neidentificate, cu care a inițiat o discuție prin care le-a propus să presteze servicii sexuale, după care, la scurt timp, le-a solicitat un număr de contact, la ce acestea au decis că dânsul poate discuta orice propunere doar cu *****, urmând să se apropie de aceasta și să facă schimb de numere de telefoane”.

În cazul ilustrat *supra*, surprindem acțiunea de îndemn la prostituție, realizată simultan în privința mai multor persoane, având la bază o intenție unică.

În următoarea situație [15], proxenetismul presupune câteva episoade cuprinse de intenția unică a făptuitorului:

„T.R. a fost condamnat pentru comiterea infracțiunii prevăzută de lit. a) alin.(2) art. 220 CP. În fapt, în perioada de timp cuprinsă de lunile aprilie – august 2021, aflându-se pe teritoriul mun. *****, urmărind scopul îndemnării, înlesnirii și tragerii de foloase de pe urma practicării prostituției de către alte persoane, având un plan bine determinat de activitate infracțională, a identificat de pe anunțurile postate pe site-ul www.999.md pe O.T. și D.C., pe care le-a telefonat, în vederea trezirii la acestea a interesului pentru practicarea prostituției prin convingerea că vor fi bine plătite.

Astfel, T.R., aproximativ în luna aprilie 2021, aflându-se în apartamentul nr. 247, de pe str. ***** mun. *****, în care locuia temporar O.T., având intenția îndemnării acesteia la practicarea prostituției, i-a comunicat că deține o clinică privată de stomatologie, în mun. *****, unde, la dorință, poate să o angajeze oficial în calitate de lucrător tehnic, însă neoficial ar urma să presteze servicii sexuale contra plată, pentru mai mulți bărbați, promițându-i condiții decente de lucru.

La fel, T.R., în luna iulie 2021, urmărind același scop infracțional, aflându-se în apartamentul nr. *****, de pe str. *****, mun. *****, în care locuia temporar D.C., având intenția îndemnării numitei

la practicarea prostituției, i-a comunicat că deține o clinică privată de stomatologie, în mun. *****, unde, la dorință, poate să o angajeze oficial în calitate de dereticătoare, însă neoficial ar urma să presteze servicii sexuale contra plată, pentru mai mulți bărbați, cetățeni străini, promițându-i achitarea pentru o oră de muncă o sumă de la 110 la 130 euro și condiții decente de lucru”.

Din cele descrise supra, deducem că, în ultimul caz, suntem în prezența unei infracțiuni unice prelungite prevăzută la lit. a) alin. (2) art. 220 CP, având la bază intenția unică de a săvârși fapta prevăzută la alin. (1) art. 220 CP asupra a două persoane.

În același context, subscriem punctului de vedere [17, p. 61], potrivit căruia, agravanta în cauză (asupra a două sau mai multor persoane - n. a.) nu presupune în mod necesar ca făptuitorul să fi avut de la bun început reprezentarea întregii activități infracționale. Drept urmare, în doctrină, se face distincție între intenția inițială și intenția supravvenită: *prima* - când făptuitorul a prevăzut rezultatul chiar în momentul începerii comiterii faptei, *a doua* - când făptuitorul, în timpul executării faptei, are reprezentarea unui alt rezultat decât cel prevăzut inițial și se hotărăște să-l realizeze și pe aceasta [10, p. 122]. Așadar, adaptând opinia respectivă la cercetarea noastră, menționăm că este posibil ca intenția de a determina la prostituție două sau mai multe persoane ori de a înlesni practicarea prostituției de către două sau mai multe persoane, fie de a trage foloase de pe urma practicării prostituției de către două sau mai multe persoane să se formeze în conștiința făptuitorului până la manifestarea oricăreia dintre aceste acțiuni în privința primei persoane sau în procesul realizării acestor acțiuni în privința primei persoane. Dacă fapta este săvârșită după ce a fost depășit acest moment, cele săvârșite vor constitui concurs de infracțiuni de proxenetism.

În ipoteza în care făptuitorul, urmărind realizarea faptei infracționale în privința a două sau mai multe persoane, realizează doar parțial acest rezultat, răspunderea se va aplica în conformitate cu art. 27 și lit. a) alin. (2) art. 220 CP. Aceasta deoarece, potrivit art. 27 CP, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu și-a produs efectul, se atestă neconsumarea infracțiunii. Bunăoară, această calificare este reținută în cazul intenției directe determinate în raport cu pluralitatea de persoane în următoarele ipoteze:

1) făptuitorul a încercat să îndemne sau să determine la prostituție două persoane ori să înlesnească practicarea prostituției de către două persoane, fie să tragă foloase de pe urma practi-

cării prostituției de către două persoane, însă, din cauze independente de voința lui, nu a reușit să realizeze fapta infracțională;

2) făptuitorul a încercat să îndemne sau să determine la prostituție două sau mai multe persoane ori să înlesnească practicarea prostituției de către două sau mai multe persoane, fie să tragă foloase de pe urma practicării prostituției de către două sau mai multe persoane, însă, din cauze independente de voința lui, fapta a fost realizată doar în privința unei persoane din două sau mai multe vizate, ori, după caz, a două persoane din trei sau mai multe vizate; a patru persoane din cinci sau mai multe vizate etc.

Așadar, este nejustificat ca, în cazul realizării parțiale a intenției (concretizate) de a determina la prostituție două sau mai multe persoane ori de a înlesni practicarea prostituției de către două sau mai multe persoane, fie de a trage foloase de pe urma practicării prostituției de către două sau mai multe persoane, răspunderea să fie aplicată în funcție de rezultatul survenit, de exemplu: alin. (1) art. 220 sau alin. (2) lit. a) art. 220 - caz în care s-ar lua în considerație numai aspectul obiectiv al faptei săvârșite, ignorându-se orientarea intenției făptuitorului. Nici soluția aplicării concursului de infracțiuni nu este justificată, cum ar fi, de pildă, alin. (1) art. 220, art. 27 și lit. a) alin. (2) art. 220 CP. Or, așa cum specifică A. Tănase [18, p. 27] în legătură cu traficul de ființe umane asupra a două sau mai multor persoane [lit. b) alin. (2) art. 165 CP], „unitatea infracțională, condiționată de intenția unică manifestată de făptuitor, nu poate fi anulată prin realizarea parțială a acestei intenții din cauze ce nu depind de voința făptuitorului”. În plus, orice soluție de aplicare a concursului de infracțiuni în cazul atestării unei rezoluții unice infracționale ar indica o agravare netemeinică și disproporționată a situației făptuitorului, constituind o încălcare a principiului legalității.

Și alte argumente în privința acestei soluții sunt pertractate în doctrina juridică: nu-i putem incrimina făptuitorului concursul de infracțiuni atunci când acesta a urmărit să săvârșască o singură infracțiune [1, p. 6]; soluția de calificare nu trebuie să se axeze doar pe o incriminare obiectivă, ci în mod obligatoriu se face în coraport cu intenția determinată a făptuitorului referitor la numărul concret de victime [11, p. 130].

Dacă, totuși, intenția este nedeterminată (neconcretizată) referitor la numărul de persoane vizate, răspunderea se va aplica în funcție de rezultatul real survenit.

Continuăm cu analiza circumstanței agravante „asupra unei femei gravide”, prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 220 CP. În această ipoteză, „se con-

sideră gravidă femeia din momentul concepției până la momentul începerii nașterii” [2, p. 109]. Raționamentul agravării răspunderii pentru comiterea proxenetismului în privința unei femei gravide rezidă, pe de o parte, în imoralitatea sporită a faptei și pericolozitatea crescută a făptuitorului, care săvârșește fapta în privința unei femei gravide, pe de altă parte, în necesitatea asigurării protecției sănătății femeii gravide, formării și dezvoltării produsului concepției. Or, prostituția, în mod evident, presupune riscuri pentru sănătatea femeii gravide, inclusiv, pentru dezvoltarea produsului concepției.

Trebuie de specificat că, pentru calificarea faptei în temeiul lit. b) alin. (2) art. 220 CP, nu prezintă relevanță dacă sarcina se află într-un stadiu incipient (într-o fază apropiată de perioada concepției), la o fază intermediară sau se apropie de momentul nașterii. De asemenea, nu contează nici gradul de viabilitate a produsului concepției, după cum nu are importanță dacă este vorba despre o sarcină normală sau despre o sarcină extrauterină. Nu este relevantă nici împrejurarea dacă victima planifica să ducă sarcina până la naștere sau dacă intenționa să întrerupă artificial sarcina. La fel, nu contează dacă graviditatea are o cauză naturală sau una artificială (fecundarea artificială sau implantarea embrionului).

Analiza în sistem a normelor prevăzute de Codul penal al Republicii Moldova ne arată că circumstanțe agravante ce vizează „femeia gravidă” se regăsesc în contextul mai multor incriminări. Totodată, sub aspect tehnico-legislativ, se identifică câteva modalități de redactare a acestora, după cum urmează:

- *circumstanțe agravante care îmbină mai multe situații de vulnerabilitate a victimei*, cum ar fi, de exemplu, săvârșirea infracțiunii *cu bună știință în privința unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, dizabilității ori altui factor* [lit. e) alin. (2) art. 145 CP; lit. b) alin. (2) art. 151; lit. e) alin. (2) art. 145 CP; lit. c) alin. (2) art. 164; lit. c) alin. (2) art. 166 CP; lit. a) alin. (2), lit. a) alin. (4) art. 166¹ CP; lit. a¹) alin. (2) art. 201¹ CP; lit. b) alin. (2) art. 217⁶ CP; lit. c) alin. (2) art. 280 CP]. În aceeași manieră este înscrisă și circumstanța agravantă generală prevăzută la lit. e) art. 77 CP;
- *circumstanțe agravante care îmbină două situații de vulnerabilitate a victimei*, cum ar fi, de pildă, săvârșirea infracțiunii *asupra unei femei gravide sau a unui copil* [lit. d) alin. (3) art. 158 CP] ori *asupra unui*

copil cu capacitate de muncă sau a unei femei gravide [lit. b) alin. (2) art. 168 CP];

- *circumstanțe agravante care vizează în mod distinct poziția femeii gravide*, cum ar fi, de exemplu, săvârșirea infracțiunii *asupra unei femei gravide* [lit. c) alin. (2) art. 165 CP; lit. b) alin. (2) art. 220 CP; lit. a) alin. (2) art. 220¹ CP] ori *cu bună știință asupra unei femei gravide* [lit. b) alin. (2) art. 171 CP; lit. b) alin. (2) art. 172 CP].

În toate aceste cazuri, victima se află într-o stare cu semnificație juridico-penală, caracterizată, în special, printr-o anumită vulnerabilitate (din cauza minoratului, stării de neputință sau a gravidității). Așa cum vedem, în condițiile prevăzute de lit. b) alin. (2) art. 220 CP doar starea de graviditate constituie o caracteristică a victimei relevantă penalmente pentru diferențierea răspunderii, nu și alte stări.

Pentru comparație, specificăm că un prototip legislativ în care „starea de graviditate” este descrisă alături de „alte situații de vulnerabilitate a victimei” în contextul unei circumstanțe agravante specifice proxenetismului se atestă în legislația penală a Franței. Bunăoară, în condițiile art. 225-7 2) Cod penal al Franței [5], răspunderea se agravează în ipoteza comiterii proxenetismului față de o persoană cu vulnerabilitate specială, din cauza vârstei, bolii, infirmității, a deficienței fizice sau psihice sau a sarcinii – stări aparente sau cunoscute făptuitorului.

Ad litteram prin „neputință” se înțelege „faptul de a nu avea forța, posibilitatea, capacitatea, libertatea de a realiza ceva, de a acționa; incapacitate, imposibilitate” [9, p. 784]. Notăm că, în sensul legii penale autohtone, nu se pune semnul egalității între „starea de graviditate” și „starea de neputință”. Cu privire la aceasta, S. Brînză menționează că circumstanța „săvârșită (cu bună știință) asupra unei femei gravide” poate îndeplini cerințele conținutului agravantei „profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează altui factor decât vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic”. O opinie similară este pertractată și în doctrina rusă: „Starea de sarcină, în special în etapele ulterioare, afectează sănătatea femeii și îi reduce capacitățile fizice, apropiindu-o de poziția unei persoane aflate în neputință” [19, p. 245]. Totuși, nu putem să nu fim de acord că „de una singură, starea de graviditate (chiar la o etapă avansată) nu este suficientă pentru a proba starea de neputință a victimei” [2, p. 109]. Altfel spus, deși în anumite condiții starea de graviditate poate corespunde stării de neputință, nu de fiecare dată o femeie gravidă se află și într-o stare de neputință. Prin urmare, folosind termenul „femeie gravidă”

în sensul lit. b) alin.(2) art. 220 CP, legiuitorul a avut în vedere calitatea în care se află din momentul conceperii și până la naștere, indiferent că se află ori nu în stare de neputință.

În altă privință, trebuie de remarcat că în sensul lit. b) alin.(2) art. 220 CP, sub aspectul diferențierii răspunderii penale, nu comportă relevanță nici calitatea victimei de copil (minor). În acest plan, trebuie să clarificăm dacă *in genere* un copil poate evolua pe post de victimă a proxenetismului. Cu privire la aceasta, în literatura de specialitate [3, p. 1056], în mod întemeiat s-a arătat că, în ipoteza în care o persoană săvârșește acțiunea de determinare a unui minor la practicarea prostituției, aplicabil va fi alin. (1) art. 208 CP „Atragerea minorului la activitate criminală sau determinarea lui la săvârșirea unor fapte imorale” (cu precizarea că subiectul infracțiunii a atins vârsta de 18 ani), avându-se în vedere că aplicarea alin. (1) art. 208 CP este mai favorabilă făptuitorului, în comparație cu aplicarea alin. (1) art. 220 CP, precum și ținând cont de regula fixată la alin. (2) art. (3) CP, potrivit căreia este interzisă interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale. O opinie similară este exprimată și de către S. Copețchi [7, p. 44]: „Simpla acțiune de determinare a unui minor la practicarea prostituției, în virtutea regulii de calificare de la alin. (2) art. 116 CP, urmează a fi calificată potrivit art. 208 CP, având în vedere statutul special al victimei, chiar și în condițiile în care dispoziția normei de la art. 220 CP „Proxenetismul” stipulează asupra acțiunii de determinare drept modalitate normativă de exprimare a faptei prejudiciabile”. În context, reiterăm poziția noastră exprimată anterior [4, p. 501], potrivit căreia suntem în prezența unei omisiuni legislative netolerabile, or, din examinarea sancțiunilor celor două norme [alin. (1) art. 208 CP și alin. (1) art. 220 CP] ar rezulta că, în viziunea legiuitorului, determinarea unui minor la prostituție prezintă o gravitate mai redusă în raport cu determinarea unui adult la prostituție. Mai mult ca atât, dincolo de această discrepanță legislativă, menționăm că în dispoziția art. 220 CP, pe lângă „determinarea” la prostituție sunt specificate și alte modalități alternative de comitere a infracțiunii (îndemn la prostituție, înlesnire a practicării prostituției, tragere de foloase de pe urma practicării prostituției. Din aceste raționamente, considerăm oportună diferențierea răspunderii penale în sensul agravării, în ipoteza săvârșirii proxenetismului asupra unui copil.

Atragem atenția în privința necesității inserării sintagmei „cu bună-știință” în contextul prevederii de la lit. b) alin. (2) art. 220 CP. Prin „bună-știință” urmează să se înțeleagă cunoașterea cu certitudine de către făptuitor a stării de

graviditate a victimei. Această exegeză derivă *inter alia* din interpretarea formulată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 11 din 24.12.2012 cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP) [12, p. 32], potrivit căreia „pentru ca făptuitorului să-i fie imputabilă răspunderea în baza art. 145 alin.(2) lit. e) CP, acesta trebuia să fi avut cunoștință în concret despre graviditatea victimei (din surse medicale, datorită unor relații de familie sau de serviciu, datorită faptului că sarcina era evidentă etc.). Sub acest aspect, vinovăția făptuitorului trebuie dovedită în concret, nefiind suficientă simpla prezumție că făptuitorul a prevăzut că victima ar putea fi gravidă, întrucât este femeie”. Și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 37 din 22.11.2004 cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii [13, p. 12] se arată că „traficul de persoane se consideră săvârșit cu bună știință asupra unei femei gravide când făptuitorul știa despre sarcina victimei. Dacă traficanțul nu a știut la momentul săvârșirii faptei că victima este gravidă, faptele săvârșite în lipsa altor circumstanțe agravante trebuie calificate ca trafic simplu de persoane”.

De lege lata, în absența sintagmei „cu bună știință”, am putea considera că circumstanța agravantă prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 220 CP poate fi aplicată chiar și atunci când făptuitorul nu cunoaște despre graviditatea femeii la comiterea faptei – apreciere ce vine în contradicție cu principiul răspunderii penale subiective (*nulla poena sine culpa*). Or, pentru aplicarea prevederii de la lit. b) alin. (2) art. 220 CP este important ca, în momentul săvârșirii infracțiunii, intenția făptuitorului să cuprindă faptul că victima este gravidă. Pe de altă parte, dacă făptuitorul a considerat eronat că săvârșește proxenetismul asupra unei femei gravide, calificarea trebuie făcută în baza art. 27 și lit. b) alin. (2) art. 220 CP.

Pornind de la această premisă, susținem că lipsa sintagmei „cu bună-știință” în textul circumstanței agravante specificate la lit. b) alin. (2) art. 220 CP este susceptibilă să genereze interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale, în sensul că făptuitorului i se poate agrava nejustificat situația pentru unele circumstanțe despre care el nu cunoștea. Așadar, inserarea sintagmei „cu bună-știință” în prevederea de la lit. b) alin. (2) art. 220 CP va asigura conformitatea acesteia cu alin. (2) art. 3 CP și cu art. 7 CEDO, uniformizând astfel poziția legiuitorului cu privire la atitudinea făptuitorului *vis-à-vis* de comiterea unei infracțiuni în privința unei femei gravide.

Concluzii

1. Circumstanțele agravante prevăzute la lit. a) și lit. b) alin.(2) art. 220 CP se referă la victima/victimele infracțiunii de proxenetism.
2. Intenția unică a făptuitorului de a comite proxenetismul asupra a două sau mai multor persoane poate fi realizată simultan – adică, concomitent – în privința a două sau mai multor persoane sau nesimultan – situație în care acțiunile descrise la art. 220 CP cuprinse de aceeași intenție sunt separate în timp în câteva episoade.
3. În cazul realizării parțiale a intenției (concretizate) de a determina la prostituție două sau mai multe persoane ori de a înlesni practicarea prostituției de către două sau mai multe persoane, fie de a trage foloase de pe urma practicării prostituției de către două sau mai multe persoane, răspunderea se va aplica în conformitate cu art. 27 și lit. a) alin.(2) art. 220 CP.
4. În condițiile prevăzute de lit. b) alin.(2) art. 220 CP, doar starea de graviditate constituie o caracteristică a victimei relevantă penalmente pentru diferențierea răspunderii, nu și alte stări. Folosind termenul „femeie gravidă” în sensul lit. b) alin.(2) art. 220 CP, legiuitorul a avut în vedere calitatea în care se află femeia din momentul conceperii și până la naștere.
5. Considerăm oportună extinderea sferei de aplicabilitate a circumstanței agravante de la lit. b) alin.(2) art. 220 CP și reformularea acesteia, după cum urmează: cu bună-știință asupra unei femei gravide sau a unui copil. Prin „bună-știință” urmează să se înțeleagă cunoașterea cu certitudine de către făptuitor a stării de graviditate a victimei.

Referințe bibliografice

1. Brînză S. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane (lit. g) alin.(2) art.145 CP): analiză de drept penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr.11, p. 2-10.
2. Brînză S. Răspunderea pentru omorul prevăzut la lit. e) alin. (2) art. 145 CP RM. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2009, nr. 3, p. 101-115.
3. Brînză S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
4. Calmațui E. Minorul – victimă a infracțiunii de proxenetism. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială”*: Chișinău, 30 septembrie – 01 octombrie 2022. Chișinău: 2023, vol. I. 549 p.
5. Codul penal al Franței. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719 (vizitat 22.01.2025).
6. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 6 iunie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129.
7. Copețchi S. Determinarea minorilor la săvârșirea unor fapte imorale: modalitate normativă a faptei prejudiciabile prevăzută la art. 208 CP RM. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 8, p. 40-46.
8. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 49 din 31 mai 2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 62g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 220 din Codul penal (proxenetismul). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 285-294.
9. *Dicționarul explicativ al limbii române/ Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Al Rosetti”*. Ediția a 2-a. București: Univers Enciclopedic Gold, 2016. 1354 p.
10. Dongoroz V. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal, Partea generală, ediția a II-a, vol. I*. București: Editura Academiei Române, 2003. 399 p.
11. Gurev D. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de răpire a unei persoane / teză de doctor în drept*. Chișinău, 2016.
12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art. 145-148 CP al RM), nr. 11 din 24.12.2012. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2013, nr. 6, p. 4-70.
13. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii, nr. 37 din 22.11.2004. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2005, nr. 8, p. 4-17.
14. Sentința Judecătoreiei Bălți, sediul Central din 02 februarie 2023. Dosarul nr. 1-977/2022. https://jbl.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2ad1ae08-2d52-4e8e-afc5-c4b146065805 (vizitat 22.01.2025).
15. Sentința Judecătoreiei Chișinău, sediul Buiucani din 04 octombrie 2023. Dosarul nr. 1-2211/2022. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d78da82c-9c1d-4e12-bbcf-74699ee569d8 (vizitat 22.01.2025).
16. Sentința Judecătoreiei Chișinău, sediul Buiucani din 17 octombrie 2023. Dosarul nr. 1-60/2022. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/ffde63c0-7235-4e24-99eb-5027cdb1a1de (vizitat 22.01.2025).
17. Soroceanu I. Omorul săvârșit asupra a două sau mai multor persoane. Abordări teoretice și drept comparat. În: *Revista Națională de Drept*, 2018, nr. 1-3, p. 58-62.
18. Tănase A. Circumstanțele agravante ale infracțiunii de trafic de ființe umane (alin. (2) și (3) art.165 CP). În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.1, p. 26-35.
19. Верин В.П. *Научно-практическое пособие по применению УК РФ*. Москва: Норма, 2005. 928 p.

CZU: 343.37

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).07)

PARALELISMUL JURIDIC ÎN CAZUL INFRAȚIUNILOR DE SPĂLARE A BANILOR ȘI ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ

Dionisie SPÎNU,
master în drept, audient INJ,
candidat la funcția de procuror
<https://orcid.org/0009-0002-8838-1567>

SUMAR

În acest articol este analizat paralelismul juridic al infracțiunilor prevăzute de art. 243 alin. (1) lit. c) și art. 330² din Codul penal al Republicii Moldova. În această privință, s-a evidențiat problematica calificării acestor infracțiuni. Astfel, în practică, atunci când nu se pot distinge aceste infracțiuni, se aplică concursul de infracțiuni între spălarea banilor și îmbogățirea ilicită, fapt ce generează încălcarea principiului *non bis in idem*, consacrat în art. 7 alin. (2) din Codul penal. De asemenea, încadrarea juridică determină limitele acuzației, constituind o condiție esențială a dreptului la un proces echitabil, garantat de art. 6 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Cuvinte-cheie: proces echitabil, paralelism juridic, *non bis in idem*, spălarea banilor, îmbogățire ilicită, deținere, calificarea infracțiunilor, calitatea legii penale.

Introducere

Încadrarea corectă a faptei este importantă pentru asigurarea respectării drepturilor și garanțiilor legale ale persoanei acuzate, precum și pentru asigurarea aplicării corecte a legii în soluționarea cazului.

În funcție de încadrarea juridică a faptei săvârșite, se vor aplica anumite dispoziții legale referitoare la pedepsele prevăzute pentru infracțiunile respective, durata prescripției specifice sau alte măsuri judiciare. Prin urmare, procurorul are responsabilitatea de a analiza în mod corespunzător fapta săvârșită de persoana acuzată și de a formula încadrările juridice corecte în ordonanța de punere sub învinuire potrivit art. 281 din Codul de procedură penală [2].

De asemenea, partea apărării este îndrituită cu dreptul de a contesta sau a combate încadrările juridice formulate de procuror și de a argumenta

THE LEGAL PARALLELISM IN THE CASE OF MONEY LAUNDERING AND ILLICIT ENRICHMENT CRIMES

SUMMARY

This article analyzes the legal parallelism of offenses provided by Article 243 paragraph (1) letter c) and Article 330² of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In this regard, the problematic qualification of these categories of offenses has been highlighted. Thus, in practice, when these offenses cannot be distinguished, a concurrence of offenses between money laundering and illicit enrichment is applied, which generates a violation of the principle of *non bis in idem*, established by Article 7 paragraph (2) of the Criminal Code. Furthermore, the legal classification of the act determines under which incrimination or offense the person accused of committing the act in question will be judged, constituting an essential condition of the right to a fair trial, guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights.

Key-words: fair trial, legal parallelism, *non bis in idem*, money laundering, illicit enrichment, possession, classification of offenses, quality of criminal law.

în favoarea unei încadrări mai blânde acuzatului. În final, instanța de judecată va examina cauza numai în limitele învinuirii formulate în rechizitoriu și va decide asupra încadrării juridice a faptei prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești. Totodată, încadrarea juridică corectă a faptei este esențială în cadrul procesului penal, deoarece determină modul în care va fi judecată persoana acuzată și care vor fi consecințele juridice ale acțiunilor sale.

Analiză și dezbateri

Infrațiunea de spălare a banilor prevăzută la art. 243 alin. (1) lit. c) din Codul penal, poate înfățișa următoarea modalitate normativă: „*deținerea bunurilor de către o persoană care știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite*” [3]. Această „*deținere*” se referă la stăpânirea unui bun care provine din săvârșirea unei infracțiuni [1, p.125]. Bunurile pot fi deținute de făptuitor în mod ascuns sau deschis, inclusiv în conturi bancare, în portofele electronice, la domiciliul său sau prin intermediul unor terți etc.

Noțiunea de „bunuri ilicite” este definită în art. 3 din Legea nr. 308 din 22 decembrie 2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, referindu-se la bunuri destinate, folosite sau rezultate, direct sau indirect, din săvârșirea unei infracțiuni, orice beneficiu obținut din aceste bunuri, precum și bunuri convertite sau transformate, parțial sau integral, din bunuri destinate, folosite sau rezultate din săvârșirea unei infracțiuni și beneficiul obținut din aceste bunuri [10].

Conform art. 132¹ din Codul penal, prin bunuri, în sensul art. 106, 106¹, 243 și 279, se înțeleg mijloace financiare, orice categorie de valori (active) corporale sau incorporale, mobile sau imobile, tangibile sau intangibile, precum și acte sau alte instrumente juridice sub orice formă, inclusiv în format electronic ori digital, care atestă un titlu ori un drept, inclusiv orice cotă (interes) cu privire la aceste valori (active) [3].

Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 109 din 07 noiembrie 2017, a stabilit că, „fiind o infracțiune subsecventă (*delictum subsequens*), spălarea banilor are obiect material sau imaterial bunurile ce derivă din comiterea unei infracțiuni principale/predicat, față de care se aplică modalitățile normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la articolul 243 din Codul penal. Altfel spus, deși are un caracter autonom, spălarea banilor are ca situație-premisă săvârșirea unei alte infracțiuni generatoare de venituri ilicite” [6, § 31]. Cu alte cuvinte, caracterul autonom presupune că nu este necesar să existe o sentință de condamnare intrată în vigoare pentru a investiga infracțiunea de spălare a banilor.

De asemenea, în norma incriminatoare a infracțiunii de spălare a banilor legiuitorul nu specifică expres un scop special pe care îl urmărește făptuitorul. Totuși, Curtea Constituțională notează că, „în contextul spălării banilor, făptuitorul trebuie să urmărească scopul de atribuire a unui aspect legal sursei și provenienței veniturilor ilicite, adică introducerii în circuitul legal a bunurilor despre care se știe ori trebuia să știe că acestea constituie venituri ilicite” [6, §34].

În contextul infracțiunii de îmbogățire ilicită prevăzută de art. 330² din Codul penal, legiuitorul a stabilit „*deținerea intenționată, de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor a căror valoare depășește substanțial mijloacele dobândite, dacă s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit*” [3].

Este important de subliniat că termenul „deținere” apare în conținutul articolelor menționate. De asemenea, în ambele infracțiuni, bunurile

trebuie să provină din săvârșirea unei fapte ilicite. Atât în cazul art. 243 (spălarea banilor), cât și în cazul art. 330² (îmbogățirea ilicită) din Codul penal, este necesară existența unei „*infracțiuni principale*”, care generează venituri ilicite. Totuși, în ceea ce privește infracțiunea prevăzută la art. 330² din Codul penal, legiuitorul nu specifică faptul că persoana care deține bunurile a avut intenția de a le introduce într-un circuit licit.

În plus, organul de urmărire penală oscilează între aplicarea art. 243 alin. (1) lit. c) din Codul penal care se referă la „*deținerea*” bunurilor infracționale, și art. art. 330² din Codul penal, care incriminează deținerea bunurilor de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor a căror valoare depășește substanțial mijloacele dobândite, dacă s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit.

În situația în care bunurile sunt înregistrate pe numele unor terțe persoane, organul de urmărire penală ar putea reține că atribuirea dreptului de proprietate asupra unui bun mobil sau imobil către un terț ar avea scopul de a conferi un aspect legal sursei sau provenienței mijloacelor obținute din activități infracționale. Această stare de lucruri ar putea conduce la aplicarea unui concurs de infracțiuni între spălarea banilor și îmbogățirea ilicită, ceea ce reprezintă o încălcare a principiului *non bis in idem*, stabilit de art. 7 alin. (2) din Codul penal și art. 22 din Codul de procedură penală, situație în care o persoană este supusă de două ori urmăririi penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă.

Astfel, art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenția Europeană stipulează că: „*Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceluiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat*” [12]. De asemenea, art. 14 alin. 7 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice stabilește că „*nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit din pricina unei infracțiuni pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă în conformitate cu legea și cu procedura penală a fiecărei țări*” [11]. Mai mult ca atât, dreptul în cauză derivă din art. 21 din Constituție, conform căruia „*orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-a asigurat toate garanțiile necesare apărării sale*” [4].

Finalmente, articolul 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție trebuie să fie înțeles în sensul că inter-

zice urmărirea penală sau judecarea celei de-a doua infracțiune, în măsura în care aceasta decurge din fapte identice, în mod substanțial. Curtea Europeană a considerat că art. 4 din Protocolul nr. 7 trebuie interpretat ca interzicând urmărirea penală sau judecarea unei persoane pentru o a doua „infracțiune”, în măsura în care aceasta se bazează pe fapte identice sau fapte care sunt „în esență” similare celor care sunt la originea primei infracțiuni (a se vedea în acest sens: cauza *A și B împotriva Norvegiei (MC)*, 2016, pct. 79-82 și pct. 108) [13].

În această ordine de idei, nu putem trece cu vederea că prin sesizarea nr. 50g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 330² din Codul penal, ridicată de avocata Adriana Eșanu, în dosarul nr. 10-666/2022, pendinte la Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana, a fost ridicată problematica paralelismului legislativ dintre art. 243 alin. (1) lit. c) din Codul penal (în modalitatea normativă de „deținere” a bunurilor infracționale) și art. 330² din Codul penal [16]. Totuși, Curtea Constituțională a omis să se pronunțe asupra acestui capăt de neconstituționalitate (i.e. paralelism legislativ dintre infracțiunile prevăzute de art. 243 alin. (1) lit. c) și art. 330² din Codul penal al Republicii Moldova), urmare a adoptării Deciziei nr. 159 din 24.11.2022 [7].

Se observă, astfel, un paralelism legislativ care îngreunează considerabil aplicarea legii penale. Organele de urmărire penală, cât și instanțele judecătorești dotate cu aplicarea legii penale, se confruntă cu provocări semnificative, fiind nevoite să navigheze între multiple interpretări posibile cauzate de formulări ambigue și imprecise. Această ambiguitate nu afectează doar eficiența aplicării legii, ci și regimul sancționator, care ar trebui să fie clar, just și consecvent.

Curtea Constituțională, prin Hotărârea nr. 2 din 30 ianuarie 2018, a stabilit că „*legea trebuie să reglementeze în mod unitar, să asigure o legătură logico-juridică între dispozițiile pe care le conține și să evite paralelismele legislative, ce generează incertitudine și insecuritate juridică. Or, în procesul de legiferare este interzisă instituirea aceluiași reglementări în mai multe articole sau alineate din același act normativ ori în două sau mai multe acte normative*” [8, § 45]. Mai mult, în Hotărârea nr. 26 din 27 septembrie 2016, Curtea a reținut că „*la elaborarea unui act normativ legiuitorul trebuie să respecte normele de tehnică legislativă, pentru ca acesta să corespundă exigențelor de calitate*” [9, § 51].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în cauzele *Silver și alții împotriva Regatului Unit* din 25 martie 1983 și *Manole împotriva Regatului Unit* din 02 august 1984, a stabilit trei condiții esențiale

pentru legalitatea unei legi: 1) accesibilitatea, 2) previzibilitatea, 3) claritatea [14; 15]. Astfel, testul preciziei legii impune ca aceasta, în cazul în care oferă o anumită marjă de discreție, să precizeze cu suficientă claritate limitele acestei marje.

Paralelismele legislative pot conduce la discrepanțe în aplicarea sancțiunilor, generând ineștigate și confuzii atât pentru cei acuzați, cât și pentru victime. În acest context, este esențial ca legislația să aibă o structură coerentă, care să asigure o legătură logică între dispozițiile sale. Acest lucru nu numai că facilitează o aplicare uniformă a legii, dar contribuie și la prevenirea abuzurilor și a arbitrarului din partea autorităților.

O legislație clară și bine structurată ajută, de asemenea, la întărirea încrederii publicului în sistemul juridic. Cetățenii trebuie să aibă certitudinea că legea este aplicată în mod egal și previzibil, ceea ce le protejează drepturile și interesele. De asemenea, clarificarea normelor legale poate reduce disputele juridice, contribuind astfel la un sistem de justiție mai eficient și mai accesibil.

În concluzie, pentru a evita confuziile și insecuritatea juridică, este imperativ ca legiuitorul să se concentreze pe crearea unor reglementări clare și coerente, care să prevină paralelismele legislative și să asigure un cadru juridic stabil, predictibil și echitabil pentru toți cetățenii. Astfel, previzibilitatea și claritatea constituie elemente *sine qua non* ale constituționalității unei norme, care în activitatea de legiferare acestea nicidecum nu pot fi omise.

Concluzii și recomandări

Ca rezultat al studiului efectuat, redăm *infra* următoarele concluzii și recomandări.

- 1) Pentru a asigura respectarea principiului legalității incriminării, legea penală trebuie să îndeplinească cele trei criterii fundamentale stabilite de Curtea Europeană a Drepturilor Omului: accesibilitatea, previzibilitatea și claritatea, astfel încât să protejeze cetățenii de acțiuni arbitrare ale autorităților și să permită o aplicare corectă și previzibilă a normelor.
- 2) Există un paralelism juridic evident între infracțiunile de spălare a banilor (art. 243 alin. (1) lit. c) din Codul penal) și îmbogățirea ilicită (art. 330² din Codul penal), paralelism derivat din modalitatea normativă – „*deținerea*”, ceea ce generează confuzie și dificultăți în aplicarea corectă a legii penale. Această ambiguitate afectează atât interpretarea normelor de către autoritățile de urmărire penală, cât și sancțiunile aplicabile, ceea ce poate conduce la încălcarea dreptului la un proces echitabil.

- 3) Aplicarea simultană a infracțiunilor de spălare a banilor și îmbogățire ilicită poate duce la încălcarea principiului *non bis in idem*, care interzice tragerea la răspundere a aceleași persoane pentru aceleași fapte. Astfel, este necesar un cadru legislativ clar care să prevină riscul dublei sancționări și să garanteze drepturile fundamentale ale persoanelor acuzate.
- 4) Pentru ca un sistem juridic să fie funcțional și să asigure drepturi și obligații clare cetățenilor, reglementările trebuie să fie formulate într-un mod unitar și coerent, astfel încât să elimine paralelismele legislative și să reducă incertitudinea. Conform jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova și Curții Europene a Drepturilor Omului, accesibilitatea, previzibilitatea și precizia normelor sunt esențiale pentru respectarea principiilor fundamentale ale statului de drept. Este esențial ca legiuitorul să urmeze norme tehnice precise în procesul de elaborare a actelor normative, asigurând astfel o aplicare uniformă și corectă, iar atunci când sunt prevăzute marje de discreție, acestea să fie clar delimitate pentru a evita orice interpretări contradictorii sau abuzive.

Referințe bibliografice

1. Brînză S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial*, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 04 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55.
6. Decizia Curții Constituționale nr. 109 din 07 noiembrie 2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 138g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 243, alineatul (1) literele a) și c) din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (spălarea banilor). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 58-66.
7. Decizia Curții Constituționale nr. 159 din 24 noiembrie 2022 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 50g/2022, nr. 55g/2022, nr. 84g/2022, nr. 104g/2022 și nr. 123g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 330² din Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 (îmbogățirea ilicită). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 394-400.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 30 ianuarie 2018, privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 10 pct. 4 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=646&l=ro> (vizitat 03.02.2025).
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 26 din 27 septembrie 2016 a unor prevederi din Legea nr.142-XVI din 26 iunie 2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 416-422.
10. Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului. Nr.308 din 22 decembrie 2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 58-66. În vigoare din 23 februarie 2018.
11. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, la New York, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 214-XII din 28.07.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/ccpr.pdf> (vizitat 06.02.2025).
12. Protocolul nr. 7 adițional la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, deschis spre semnare la 02 mai 1996, ratificat la 24 iulie 1997, în vigoare pentru Republica Moldova din 01 decembrie 1997 <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights> (vizitat 05.02.2025).
13. Speța A și B împotriva Norvegiei (MC), hotărârea din 15.11.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168972> (vizitat 31.01.2025).
14. Speța Silver și alții împotriva Regatului Unit, hotărârea din 25.03.1983. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-62134> (vizitat la 29.01.2025).
15. Speța Manole împotriva Regatului Unit, hotărârea din 02.08.1984. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57533> (vizitat 29.01.2025).
16. Sesizarea nr. 50g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 330² din Codul penal, ridicată în dosarul nr. 10-666/2022, pendinte la Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/50g_2022.04.08.pdf (vizitat 07.02.2025).

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1\(72\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.1(72).08)

IMPACTUL MODIFICĂRII TEMEIURILOR ȘI A PROCEDURII DE RECURS PENAL ASUPRA JURISPRUDENȚEI CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE

Tudor OSOIANU,
dr. în dr., prof. univ.
<https://orcid.org/0000-0003-1506-4501>

Dinu OSTAVCIUC,
dr. hab., conf.univ.
<https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>

SUMAR

Prezentul articol științific se referă la impactul modificării temeiurilor și procedurii de recurs din Codul de procedură penală al Republicii Moldova asupra jurisprudenței Curții Supreme de Justiție. Autorii analizează modificările aduse prin Legea nr. 246/2023, care au intrat în vigoare la 1 septembrie 2023, și efectele acestora asupra sistemului judiciar. Studiul examinează temeiurile recursului, cerințele privind admisibilitatea acestuia, efectele pe care le produce și procedura de examinare de către Curtea Supremă de Justiție.

De asemenea, autorii identifică unele incoerențe legislative și propun soluții pentru îmbunătățirea prevederilor normative. Concluziile evidențiază necesitatea unei clarificări suplimentare a reglementărilor și a unei interpretări uniforme a noilor norme procesuale.

Cuvinte-cheie: recurs penal, procedură penală, admisibilitatea recursului, efectele recursului, principiul neagrării situației, interpretare judiciară.

În conformitate cu prevederile art. 3 lit b) din Legea Republicii Moldova nr. 64 din 30.03.2023, Curtea Supremă de Justiție „examinează, în calitate de instanță de recurs, cauzele de importanță socială și juridică, precum și cele care relevă încălcări deosebite de grave ale legii și ale drepturilor omului”.

IMPACT OF CHANGING THE GROUNDS AND PROCEDURE CRIMINAL APPEAL ON THE JURISDICTION OF THE SUPREME COURT OF JUSTICE

SUMMARY

This scientific article examines the impact of amendments to the grounds and procedure for review in the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova on the jurisprudence of the Supreme Court of Justice. The authors analyze the changes introduced by Law No. 246/2023, which entered into force on September 1, 2023, and their effects on the judicial system. The study explores the grounds for review, the requirements for its admissibility, its legal effects, and the procedure for examination before the Supreme Court of Justice.

Additionally, the authors identify certain legislative inconsistencies and propose solutions to improve the regulatory framework. The conclusions highlight the necessity of further clarification of the legal provisions and a uniform interpretation of the new procedural norms.

Key-words: criminal review, criminal procedure, review admissibility, effects of review, principle of non-aggravation of the appellant's situation, judicial interpretation.

Judecarea recursului ordinar în cauza penală se desfășoară potrivit prevederilor stipulate în secțiunea a 2-a, capitolul IV, titlul II, Partea specială din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (în continuare CPP).

La 31 iulie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 246 din 31.07.2023 (în continuare Legea nr. 246/2023), prin care au fost supuse modificării și abrogării un șir de articole care vizează, printre altele, și procedura recursului.

Legea nr. 246/2023, care este în vigoare din 1 septembrie 2023, a schimbat fundamental temeiurile și procedura de judecare a recursurilor împotriva deciziilor instanței de apel în cauzele penale.

Recursul ordinar în cauza penală este un act accesibil, necesar și indispensabil pentru desfășurarea legală a procesului penal. Deoarece provoacă, de regulă, verificarea legalității hotărârii atacate, recursul respectiv este o cale de atac, în principal, de drept.

Recursul împotriva hotărârilor instanțelor de apel corespunde, în principiu, celui de-al treilea grad de jurisdicție penală și, de aceea, este declarat, de regulă, împotriva hotărârilor judecătorești date în ultimul grad de fond, pentru erorile de drept (errores juris) pe care le conțin.

„Erorile de drept pot fi: erori de drept formal sau procesual (errores in procedendo) și erori de drept material sau substanțial (errores in iudicando)” [1, p. 211].

Curtea Constituțională statuează că, *„În ipoteza în care instanța de recurs nu ar remedia eventualele deficiențe admise de către prima instanță sau de către instanța de apel, atunci există riscul afectării corectitudinii generale a procedurii din perspectiva articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (e.g. a se vedea Mehdiyev v. Azerbaidjan, 31 octombrie 2019, § 41) și a articolului 20 din Constituție”* [11, § 53].

Hotărârile pasibile a fi atacate cu recurs.

Conform prevederilor art. 420 CPP, sunt susceptibile a fi atacate cu recurs deciziile pronunțate de curțile de apel, ca instanță de apel. Recursul declarat împotriva deciziei instanței de apel se consideră făcut și împotriva încheierilor acesteia, chiar dacă acestea au fost date după pronunțarea hotărârii recurate. Atunci când instanța de apel a respins prin încheiere cererea apărării privind recunoașterea în calitate de succesor al inculpatului care a decedat, a soției acestuia, CSJ a casat această încheiere în recurs, chiar dacă în recursul succesorului nu a fost formulată expres această solicitare.

„Art. 285 alin. (7) CPP prevede în mod expres posibilitatea solicitării reabilitării persoanei decedate, ceea ce împiedică încetarea procesului penal. Reabilitarea inculpatului poate fi cerută doar de o persoană care probează un interes legitim, iar soțul inculpatului defunct este printre persoanele care au cel mai mare interes legitim de a insista asupra reabilitării. ... Mai mult, în acest caz succesorul însuși a solicitat continuarea procesului penal, iar încetarea ilegală a procesului (a se vedea § 40-41) a avut loc în raport cu succesorul, încălcând deja drepturile acestuia (mutatis mutandis hot. CtEDO Gradinar v. Moldova, 2008, § 101). Prin urmare, încheierea din 12 septembrie 2022 urmează a fi casată” [23, § 33].

Nu pot fi atacate cu recurs sentințele atunci când titularii dreptului de exercitare a apelului nu au folosit acest drept ori au retras apelul, dacă legea prevede această cale de atac. Persoana care nu a folosit apelul poate ataca cu recurs decizia instanței de apel prin care i s-a înrăutățit situația. Procurorul care nu a folosit apelul poate ataca cu recurs decizia prin care a fost admis apelul declarat de alte părți.

În conformitate cu art. 466 alin. (4) pct. 2) CPP, decizia Curții de Apel devine irevocabilă la data pronunțării. Recursul împotriva deciziilor pronunțate de Curtea de Apel, ca instanță de recurs, nu este prevăzut de lege. Recursul poate fi exercitat doar

împotriva actelor definitive. Deci, nu pot fi contestate cu recurs actele irevocabile, cum ar fi decizia Curții de Apel care a examinat recursul asupra sentinței [18, § 21].

Referindu-ne la **titularii dreptului de a declara recurs**, menționăm doar că sunt aceleași persoane care au dreptul de a declara apel, indicate în art. 401 CPP.

Calitatea de persoană interesată în sensul normei prevăzută la art. 401 alin. (1) pct. 6) CPP este determinată de prejudicierea intereselor legitime a persoanei printr-un act al instanței.

„Menținerea participării lui C.A. în fapta stabilită, în prezenta cauză penală, ridică semne de întrebare referitor la prejudicierea prezumției nevinovăției acestuia, din moment ce, din recursul declarat de către cel din urmă, se constată că procesul judiciar în privința sa a fost disjuns pentru examinare în procedură separată. Completul de judecată consideră că constatările de fapt și de drept din prezenta cauză penală ar putea influența convingerea judecătorilor referitor la vinovăția lui C.A., în propriul proces judiciar. Cele punctate mai sus, semnalează inechivocalitatea lui C.A. de persoană interesată în sensul normei prevăzută la art. 401 alin. (1) pct. 6) CPP, fiind determinată prejudicierea intereselor legitime ale lui C.A. printr-un act al instanței” [10, § 7].

În altă speță *„Completul, de asemenea, reiterează că dreptul soțului de a acționa în vederea apărării drepturilor celui alt soț este prezumat, ceea ce îi permitea lui R.V. să înainteze recurs”* [23, § 33].

Termenul. Titularii dreptului de recurs sunt în drept a depune recurs, conform art. 422 CPP, în termen de două luni, calculate de la data comunicării apelului.

După expirarea termenului de recurs, recurentul poate dezvolta argumentele clar invocate în recurs, însă nu poate invoca argumente noi [6, § 110].

Curtea Cupremă de Justiție „... subliniază că Codul de procedură penală nu prevede instituția repunerii în termenul de depunere a recursului, termenul de două luni prevăzut de art. 424 CPP fiind unul de decădere. Acest termen curge de la ziua comunicării deciziei instanței de apel. În cazul avocaților, există o prezumție puternică că acest termen curge din ziua publicării deciziei instanței de apel pe internet, fie din momentul înmânării deciziei motivate, dacă înmânarea a avut loc până la publicarea deciziei pe internet. Îi revine recurentului să convingă Curtea Supremă de Justiție prin argumente puternice că termenul de recurs a început să curgă de la o dată ulterioară” [17, § 21].

Atunci când recurentul depune două recursuri în aceeași cauză, ultimul fiind tardiv, CSJ examinează recursul prin prisma argumentelor invocate în primul și dezvoltate în al doilea recurs [23, § 34].

În cazul inculpaților care au beneficiat de interpret, termenul de recurs curge de la data primirii hotărârii traduse în limba pe care o cunoaște [24, § 30].

Retragerea recursului se face în condițiile și modul prevăzute de legislație pentru retragerea apelului. Conform art. 407 alin. (1), (3) și art. 423 CPP, persoanele care au declarat recurs sunt în drept să-l retragă până la începutul examinării acestuia. Retragerea recursului atrage după sine încetarea procedurii de recurs.

„Recursul în această cauză încă nu a început să fie examinat. Procurorul solicită retragerea recursului, invocând schimbarea recentă a practicii Curții Supreme de Justiție din care rezultă că recursul înaintat nu are șanse de succes. Completul nu a stabilit vreun temei pentru a respinge cererea recurentului” [26, § 7].

Examinarea cererii de retragere a recursului se realizează, evident, în lipsa părților.

Temeiurile. Începând cu 1 septembrie 2023, CPP prevede următoarele temeiuri pentru recurs în art. 427:

1) Interpretarea legii din hotărârea contestată este contrară jurisprudenței uniforme a Curții Supreme de Justiție. Invocând acest temei, recurentul trebuie să indice vreo decizie sau încheiere a Curții Supreme, care ar da altă interpretare aspectelor de drept invocate în recurs [22, § 33]. Acest temei este îndreptat spre unificarea practicii judiciare, iar la invocarea temeiului respectiv de drept sarcina probatoriului îi revine recurentului, care, prin exemple elocvente cu referire la cauze concrete, trebuie să demonstreze faptul că instanța de recurs în cauze similare a adoptat anterior soluții contrare cu cele reținute de instanța de apel. În cazul în care instanțele judecătorești aplică în mod diferit o prevedere legală, rolul CSJ constă în asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție, în conformitate cu prevederile art. 2 alin. (2) din Legea nr. 64 din 30.03.2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție.

Recursul este declarat inadmisibil atunci când nu este indicat de recurent clar care prevederi au fost interpretate greșit și vreo hotărâre a CSJ care ar da o altă interpretare prevederilor respective [21, § 68, 80].

2) Prin admiterea recursului, se schimbă sau se consolidează jurisprudența Curții Supreme de Justiție.

Invocând acest temei, recurentul trebuie să confirme:

- modificarea circumstanțelor sociale sau juridice care să justifice schimbarea practicii uniforme a Curții Supreme de Justiție;
- lipsa jurisprudenței Curții Supreme cu privire la problemele de drept invocate în recurs ori existența unei jurisprudențe contradictorii a Curții Supreme cu privire la acestea [22, § 32].

„... Curtea Europeană a subliniat, în cauza Baydar v. Olanda, 24 aprilie 2018, § 47, faptul că asigurarea

aplicării uniforme și a interpretării corecte a legilor de către instanțele supreme ale unui stat reprezintă un scop legitim compatibil cu Convenția” [4, § 26].

Schimbarea jurisprudenței impusă de o abordare dinamică și progresivă este admisibilă și nu încalcă principiul securității juridice [34, § 74], dacă sunt întrunite două condiții:

- noua abordare trebuie să fie consecventă la nivelul jurisdicției respective;
- instanța care a decis schimbarea interpretării trebuie să motiveze detaliat considerentele pentru care a decis astfel [29, § 38].

Atunci când recurentul a invocat în privința aceluși circumstanțe de fapt temeiul prevăzut de art. 427 alin. (1) pct. 2) CPP, concomitent cu cel prevăzut de art. 427 alin. (1) pct. 1) CPP, Curtea Supremă de Justiție explică că aceste temeiuri, în principiu, nu pot fi invocate în același recurs, deoarece ele se autoexclud [22, § 32].

3) A fost admis neîntemeiat un apel introdus tardiv sau a fost respins ca fiind tardiv un apel depus în termen. Acest temei presupune două ipoteze – a) admiterea neîntemeiată a unui apel tardiv și b) respingerea neîntemeiată a unui apel declarat în termen, pe motivul tardivității.

În vederea asigurării unei bune administrări a justiției, CtEDO a statuat rolul Statelor privind asigurarea accesului la justiție, dar și libera lor apreciere și necesitate de limitare a acestui drept, prin stabilirea unor termeni privind declararea căilor de atac, cu condiția respectării proporționalității astfel încât să nu împiedice disponibilitatea persoanelor de a-și exercita o cale de atac efectivă.

În cauza *Ghinea c. Republica Moldova* (Hotărârea din 26.06.2012, § 34) CtEDO a constatat că *„Reclamantul a fost net dezavantajat față de partea acuzării, căreia îi putea fi prelungit termenul legal de atac al unei hotărâri judecătorești definitive pronunțate în favoarea reclamantului”*.

În cauza *Szabo c. Republicii Moldova* (Hotărârea din 19.11.2024) CtEDO a constatat, de asemenea, violarea art. 6 par.1 CEDO, dat fiind faptul că a fost admis un apel tardiv depus de procuror.

Curtea Supremă de Justiție a dispus rejudecarea cauzei, considerând că verificarea pretenției erori judiciare privind respectarea termenului de depunere a apelului, nu este de competența instanței supreme [19].

4) Există o cauză care înlătură răspunderea penală sau un temei care exclude urmărirea penală ori determină încetarea procesului penal. Cauzele care înlătură răspunderea penală sunt prevăzute în capitolul XI din Codul penal. Temeiurile care exclud urmărirea penală sunt indicate în art. 275 CPP. Temeiurile care determină încetarea procesului sunt prevăzute de art. 332 CPP și art. 391 CPP.

„Refuzul soluționării cerinței aplicării legii amnistiei la etapa judecării cauzei, pentru simplul

motiv că inculpatul nu a depus o solicitare scrisă, reprezintă o manifestare de formalism excesiv, care nu poate justifica limitarea drepturilor omului. Mai mult ca atât, însăși Legea nr. 243/2021 cu privire la amnistie la art. 2 alin. (4) prevede posibilitatea aplicării amnistiei față de persoana care refuză aplicarea acesteia” [5, § 29].

5) A fost aplicată o pedeapsă în alte limite decât cele prevăzute de lege. Temeiul de recurs prevăzut de art. 427 alin. (1) pct. 5) CPP există exclusiv atunci când pedeapsa stabilită de instanță nu respectă limitele prevăzute de lege pentru infracțiunea comisă.

Apriori Curtea Supremă de Justiție nu tolerează invocarea pct.6) alin. (1) art. 427 CPP, atunci când sunt aduse critici pedepsei aplicate.

„Curtea Supremă de Justiție notează că orice critică adusă pedepsei aplicate de judecător trebuie să fie examinată conform art. 427 alin. (1) pct. 5) Cod de procedură penală. O interpretare care ar permite examinarea motivării pedepsei pe baza pct. 6) ar face ca pct. 5) să devină inutil și inaplicabil, ceea ce nu este permis (mutatis mutandis încheierea CSJ nr. 1ra-1152/2023, § 21)” [8, § 49].

„Ponderea circumstanțelor atenuante sau agravante la stabilirea pedepsei, sau aplicarea art. 90 Cod penal țin de examinarea fondului cauzei, care, de regulă, nu este examinat în recurs de către Curtea Supremă de Justiție și nu cade sub incidența art. 427 alin. (1) pct. 5) Cod de procedură penală” [7, § 28].

6) Hotărârea este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor. Acest temei de recurs a fost introdus prin Legea nr. 246, din 31 iulie 2023. Nota informativă la această lege menționează următoarele: „Utilizarea noțiunii de „hotărâre arbitrară” derivă din practica CtEDO, fiind utilizată pentru a defini situația în care judecătorii nu aduc nici o motivare pentru deciziile/hotărârile luate sau când acestea sunt bazate pe greșeli evidente de fapt sau de drept comise de judecători. În esență, la categoria hotărârilor arbitrare ar putea fi atribuite și cele pronunțate cu bună știință contrar legii (în contextul art. 307 Cod penal)...”.

„... în cazul hotărârii arbitrare, carența principală vizează încălcarea unei norme legale imperative, adică a unei prevederi normative care nu oferă nicio discreție judecătorului. Lipsa discreției poate rezulta din claritatea textului prevederii normative, fie din practica uniformă și clară de aplicare a normei. Această carență nu se poate datora unei simple greșeli, ci trebuie comisă cu bună știință sau ca urmare a unei erori inexcuzabile. Suntem în prezența unor asemenea situații atunci când instanța de judecată adoptă o hotărâre ce contravine unei norme imperative invocate de participanții la proces sau de instanța judecătorească ierarhic superioară, fără a explica convingător de ce nu aplică acea normă” [22, § 40].

Întru argumentarea acestui temei de recurs trebuie de indicat norma imperativă care a fost încălcată de instanța de apel, dacă se invocă faptul că hotărârea este arbitrară sau probele pretense a fi apreciate vădit nerezonabil, atunci când se invocă aprecierea vădit nerezonabilă a probelor [15, § 22].

Curtea Supremă de Justiție nu exclude că o hotărâre judecătorească poate fi atât „arbitrară”, cât și „bazată pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor” [22, § 43]. Totuși, fiecare din aceste două cazuri trebuie să fie examinate separat.

Deciziile instanțelor care sunt „arbitrare sau vădit nerezonabile” pot fi considerate incompatibile cu garanțiile unui proces echitabil (a se vedea – Hotărârile CtEDO Khamidov c. Rusiei, din 15.11.2007 §107, 170; Berhani c. Albaniei, din 27.05.2010, § 50-56; Ajdarić c. Croației, din 13.12.2011, § 47-52, și Anđelković c. Serbiei, din 09.04.2013, § 26-29).

„CtEDO a explicat că suntem în prezența unei hotărâri judecătorești arbitrare sau vădit nerezonabile atunci când a fost admisă „denegarea justiției”. Aceasta are loc când instanța a comis o eroare de drept sau de fapt pe care nicio instanță rezonabilă nu ar comite-o vreodată, inclusiv când hotărârea judecătorească nu are nicio bază juridică în dreptul intern și nu stabilește nicio legătură între faptele litigiului, legea aplicabilă și rezultatul procedurii (hot. Bochan v. Ucraina (nr. 2), 2015, § 62; Balliktaş Bingöllü v. Turcia, 2021, § 75)” [25, § 39].

Privitor la modul în care sunt motivate hotărârile judecătorești interne, apare o problemă distinctă atunci când aceste hotărâri pot fi calificate drept „arbitrare” până la limita de a aduce atingere echității procesului. Acesta se va întâmpla, totuși, numai în cazul în care hotărârea nu este motivată sau în cazul în care motivele invocate se bazează pe o eroare vădită de fapt sau de drept admisă de instanța națională, ceea ce duce la o „denegare de justiție” (a se vedea: Yüksel Yalçinkaya c. Turciei [GC], 26.09.2023, din 11.07.2017, § 304; Paixão Moreira Sá Fernandes c. Portugaliei, 25.02.2020, § 72; Spasov c. României, din 06.12.2022, § 96-98).

„În orice caz, instanțele de judecată nu sunt îndreptățite să recurgă la o interpretare extensivă defavorabilă a legii penale sau la o aplicare prin analogie”. Astfel, cerința interpretării stricte a normei penale, ca și interzicerea analogiei în aplicarea legii penale urmăresc protecția persoanei împotriva arbitrarului [12, § 37].

În jurisprudența sa, CtEDO a stabilit că art. 7 din Convenție trebuie să fie interpretat și aplicat astfel încât să se asigure o protecție efectivă împotriva urmăririi penale, a condamnării și a sancționării arbitrare a persoanei (a se vedea Hotărârile Del Rio Prada c. Spania [MC], din 21.10.2013, § 11; Rohlena c. Cehia [MC], din 27.01.2015, § 50; Vasiliauskas c. Lituania [MC], din 20.10.2015, § 153; Koprivnikar c. Slovenia, din 24.01.2017, § 45).

Nu este exclus ca CSJ să califice arbitrare deciziile instanței de apel atunci când ar constata pro-

bleme serioase de încadrare juridică, care ar determina prezumții puternice de violare a art. 7 CEDO.

Aprecieria probelor are ca scop determinarea autenticității și valorii lor, precum și suficiența cantității în vederea stabilirii obiectului probatoriului.

Prin aprecierea probelor, ca operație finală a activității probatorii, organele judiciare determină măsura în care acestea le formează convingerea că faptele și împrejurările de fapt la care se referă au avut sau nu au avut loc în realitate.

„Aprecieria probelor este unul din cele mai importante momente ale procesului penal, deoarece întregul volum de muncă depusă de către organele de urmărire, instanțele judecătorești, cât și de părțile din proces, se concretizează pe soluția ce va fi dată în urma acestei activități” [3].

CtEDO nu pune în discuție aprecierea probelor de către instanțele naționale, în temeiul art. 6 par. 1 CEDO, cu excepția cazului în care constatările acestora pot fi considerate vădit nerezonabile (a se vedea: *Dulaurans c. Franței*, din 21.03.2000, § 33-34 și 38; *Anđelković c. Serbiei*, din 09.04.2013, § 24; *Pavlović și alții c. Croației*, din 02.04.2015 § 49; *Yaremenko* (nr. 2), 30.04.2015, § 64-67 și *Tsanova-Gecheva c. Bulgariei*, din 15.09.2015, § 91).

„Atât admisibilitatea probelor, cât și aprecierea lor, constituie, în primul rând, o problemă de reglementare în legislația națională și este de competența instanțelor naționale să evalueze dovezile din fața lor” [32, § 83].

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a subliniat că *„libera apreciere a probelor nu presupune arbitrar, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii”* [11, § 60].

„Or, aprecierea probelor după propria convingere nu trebuie confundată cu aprecierea după impresie, care este produsul unor percepții emoționale” [13, § 69].

Din jurisprudența Curții Constituționale rezultă că, în procesul penal, stabilirea faptelor urmărește aflarea adevărului: *„Aceasta este posibil ca urmare a aprecierii probelor din perspectiva veridicității lor”* [11, § 62].

Aflarea adevărului a fost întotdeauna un subiect de discuție în diverse ramuri ale științei, implicit și a celei juridice. Cât privește viziunile și cercetările referitoare la aflarea adevărului în procesul penal, acestea sunt diferite. Totuși, ele pornesc de la ideea aflării adevărului prin intermediul probelor administrate într-o cauză penală în raport cu decizia luată de autoritățile judiciare în baza acestor probe.

Pe bună dreptate, unii autori susțin că *„între adevăr și probă există o legătură indisolubilă, deoarece prin intermediul acesteia din urmă se realizează cunoașterea și se stabilește adevărul judiciar – un adevăr artificial, relativ, spre deosebire de adevărul obiectiv, care trebuie urmărit în virtutea principiului*

aflării adevărului, dar despre care se cunoaște că este dificil de stabilit în cadrul unui proces penal. Cu toate acestea, principiul în cauză obligă organele judiciare la o cunoaștere completă a faptelor și împrejurărilor cauzei, precum și a suspectului sau inculpatului” [28, p.75].

În literatura de specialitate se descrie modul cum se află adevărul într-o cauză penală, și anume *„realizarea unei concordanțe (suprapunere) deplină între situația de fapt, așa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei, și concluziile la care a ajuns organul judiciar cu privire la împrejurările respective”* [35, p. 45].

Instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia probele în baza legii. Exigențele dreptului la un proces echitabil impun ca aprecierea probelor să nu fie nerezonabilă în mod evident. În caz contrar, se încalcă art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea: hotărârile CtEDO: *De Tommaso c. Italia* [MC], din 23.02.2017, §170, *Hodžić c. Croația*, din 04.04.2019, § 58 și *Makeyan și alții c. Armenia*, din 05.12.2019, § 47).

Textul *„bazată pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor”* din art. 427 alin. (1) pct. 6) CPP se referă la aprecierea probatoriului.

Pentru admiterea unui recurs în acest temei este necesară întrunirea cumulativă a următoarelor condiții:

- hotărârea să se bazeze pe o apreciere eronată a probelor;
- aprecierea să fie „vădit nerezonabilă”;
- hotărârea contestată se bazează în mod determinant pe această apreciere [22, § 41].

Deci, rezultă că nu orice eroare în aprecierea probelor poate condiționa admiterea recursului în temeiul art. 427 alin. (1) pct. 6) CPP [22, § 42].

„Nu este suficient ca aprecierea să fie nerezonabilă. Ea trebuie să fie „vădit nerezonabilă”, adică să fie evidentă pentru un profesionist și să nu poată fi explicată rațional. De asemenea, această eroare trebuie să fie determinantă pentru soluția din hotărârea contestată” [22, § 42].

Simplul dezacord al recurentului cu aprecierea probelor nu poate constitui temei de casare a deciziei instanței de apel în temeiul art. 427 alin. (1) pct. 6) CPP [5, § 26].

Curtea Supremă de Justiție reține că *„Eroarea gravă de fapt nu privește dreptul de apreciere a probelor, dar discrepanța între cele reținute de instanță și conținutul real al probelor, prin ignorarea unor aspecte evidente ce au avut drept consecință pronunțarea altei soluții decât cea pe care materialul probator o susține”* [2].

În art. 6 pct. 11¹⁾ CPP legislatorul definește *„eroarea gravă de fapt”* – stabilirea eronată a faptelor, în existența sau inexistența lor, prin neluarea în considerare a probelor care le confirmau sau prin denaturarea conținutului acestora.

„Cu privire la neluarea în considerare a probelor, Curtea reține că atât prima instanță, cât și in-

stanța de apel ar putea admite sau, după caz, respinge cererile de administrare a probelor. ...Respingerea cererii de administrare a unei probe se face, de regulă, în situația în care instanța va considera că aceasta nu este pertinentă pentru cauză și implică, prin urmare, o apreciere. De altfel, Curtea a notat că refuzul nejustificat de a audia un martor al apărării, dacă declarația acestuia este pertinentă pentru cauza examinată, constituie o eroare gravă de fapt.... Așadar, neluarea în considerare a probelor poate presupune, între altele, respingerea nejustificată a probelor propuse de către părți” [11, § 64].

Există o legătură strânsă între aprecierea vădit nerezonabilă a probelor” și eroarea gravă de fapt”, între aceste categorii existând un raport de cauzalitate, prima fiind cauza, iar ultima efectul. „Prin urmare, stabilirea faptelor se află într-o legătură indisolubilă cu aprecierea probelor” [11, § 62].

7) Instanța nu a fost compusă potrivit legii.

Expresia „instituită de lege” din art. 6 § 1 CEDO se referă nu doar la temeiul legal al înșăși existenței „instanței” și la respectarea de către instanță a normelor specifice după care se conduce, dar și la alcătuirea completului de judecată în fiecare cauză (a se vedea hotărârile CtEDO *Posohov c. Rusiei*, din 04.03.2003, § 39; *Fatullaiev c. Azerbaidjanului* din 22.04.2010, § 144, *Kontalexis c. Greciei*, din 31.05.2011, § 42). Greșita compunere a instanței, privită exclusiv prin raportare la stricta legalitate, nu reprezintă o noutate, fiind menționată și în reglementarea anterioară a recursului printre cazurile de casare formale (*errores in procedendo*). Ea are în vedere atât aspectul constitutiv, cât și cel funcțional al noțiunii de compunere.

În doctrină s-a menționat că, prin compunerea completului de judecată, trebuie să se înțeleagă atât aspectul constitutiv, cât și cel funcțional al acesteia, „altfel spus, alcătuirea completului de soluționare sau de judecare a cauzei cu numărul de judecători prevăzuți de lege, care trebuie să fie funcționali, adică să aibă îndreptățirea legală să facă parte din formarea lui” [27, p. 1004].

Instanța nu este compusă potrivit legii în două situații, și anume:

- 1) în cazul în care se constată ca au fost încălcate prevederile din legea de organizare judiciară sau din legi speciale referitoare la compunerea completului de judecată care privesc numărul de judecători (aspectul constitutiv);
- 2) în cazul în care se constată că au fost încălcate prevederile legale prin care se stabilește că o anumită categorie de cauze, cum sunt cauzele privind infracțiunile de corupție, se judecă de judecători anume desemnați, în condițiile prevăzute de lege, sau specializați, după caz, ori prin care se stabilește modul de desemnare a judecătorilor care formează completul de judecată, potrivit legii. Această

situație privește aspectul funcțional al compunerii instanței, care are aceeași pondere ca alcătuirea cu numărul de judecători prevăzut de lege în privința conformității cu dispozițiile legale, fiind de natură să atragă, în caz de încălcare, sancțiunea nulității absolute.

În legătură cu sfera de incidență a cazului de nulitate absolută prevăzut la art. 251/1 alin. (1) lit. a) CPP, și anume compunerea instanței de judecată, considerăm că acesta presupune fie compunerea greșită a instanței manifestată, fie prin nerespectarea dispozițiilor privitoare la numărul de judecători, fie cauza a fost judecată de persoane care nu aveau calitatea de judecător sau au pierdut-o; încălcarea normelor privind repartizarea aleatorie a cauzei penale; prezența unui caz de incompatibilitate prevăzut de art. 33 CPP; încălcarea regulii invariabilității instanței de judecată, potrivit căreia completul de judecată trebuie să rămână același în tot cursul judecării cauzei (cu excepția prevăzută la art. 31 alin. (3) CPP). Prin nerespectarea acestor dispoziții poate fi încălcat principiul nemijlocirii ședinței de judecată, conform căruia instanța de judecată trebuie să ia cunoștință în mod direct, nemijlocit de probele administrate în cauză.

CtEDO consideră că cei care au responsabilitatea de a decide cu privire la vinovăția sau nevinovăția unui acuzat ar trebui, în principiu, să fie în măsură să audieze victimele, învinuitul și martorii în persoană și să evalueze credibilitatea acestora.

„Evaluarea credibilității este o sarcină complexă care nu poate fi îndeplinită, de obicei, numai prin audierea unei înregistrări a declarațiilor, chiar și mai mult decât atât, atunci când doar unele dintre declarații sunt luate în considerare” (a se vedea hotărârile CtEDO *Manoli c. Moldovei*, din 28.02.2017 § 32; *Cutean c. României* din 02.12.2014, § 60, 61, 70, *Beraru c. României*, din 18.03.2014 § 66).

Normele privitoare la compunerea completului de judecată se regăsesc în art. 30, 31 și 314 CPP, care prevăd compunerea, cât și principiul continuității.

Potrivit art. 6 § 1 din Convenție, instanța trebuie să fie întotdeauna „instituită de lege. Definirea unui proces echitabil nu se poate face în baza unei singure norme invariabile, dar trebuie să depindă de circumstanțele particulare ale fiecărei cauze [31, § 250]. În această ordine de idei, nu putem să excludem faptul că atunci când CSJ ar constata încălcarea normelor de compunere a instanței în temeiul art. 427 alin. (1) pct. 7) CPP, ar putea, totuși, în funcție de caz, să declare inadmisibil recursul în temeiul art. 432 alin. (2) pct. 5) CPP, deoarece *problema juridică invocată în recurs nu este de o importanță fundamentală pentru dezvoltarea jurisprudenței*.

Cererea de recurs se depune la Curtea Supremă de Justiție cu atâtea copii câți participanți la proces sunt.

În conformitate cu prevederile art. 430 CPP **cererea de recurs trebuie să cuprindă:**

- 1) denumirea instanței la care se depune recursul;

- 2) numele și prenumele recurentului, calitatea procesuală sau mențiune cu privire la persoana în interesul căreia le reprezintă și adresa ei;
- 3) denumirea instanței care a pronunțat sentința, data pronunțării sentinței, numele și prenumele inculpatului în privința căruia se atacă hotărârea judecătorească, fapta constatată și dispozitivul sentinței, indicarea persoanei care a declarat apel și motivele invocate în apel;
- 4) denumirea instanței care a adoptat decizia în apel, data pronunțării deciziei de apel, dispozitivul deciziei în apel și argumentele admiterii sau respingerii apelului;
- 5) conținutul și motivele recursului cu argumentarea ilegalității hotărârii atacate și solicitările recurentului, cu indicarea temeiurilor pentru depunerea recursului, invocate în recurs și în ce constă problema de drept de importanță generală abordată în cauza dată. În cauza *Arseniev c. Moldova*, Decizia din 20.03.2022, (§ 18, 49), CtEDO observă că reclamantul nu a respectat diverse cerințe procedurale privind declararea recursului și nu a declarat că el nu putea respecta aceste condiții, care par rezonabile. Astfel, la 14 decembrie 2005, Curtea Supremă de Justiție a declarat inadmisibil recursul reclamantului, deoarece acesta nu corespundea cerințelor cu privire la formă și conținut. Instanța a notat că reclamantul nu și-a motivat recursul, nu a explicat problema generală legală care cerea intervenția acesteia, că el nu s-a bazat pe motivele enumerate în mod exhaustiv în lege pentru depunerea recursului;
- 6) formularea propunerilor privind hotărârea solicitată. Deși formularea acestor propuneri este obligatorie pentru recurent, ele nu influențează hotărârea Curții Supreme de Justiție;
- 7) data declarării recursului și semnătura recurentului.

După primirea cererii, instanța de recurs îndeplinește **actele procedurale preparatorii ale instanței** (art.431 CPP), și anume:

- 1) desemnează un judecător raportor, care pregătește cauza spre judecare și stabilește data examinării admisibilității recursului;
- 2) verifică dacă recursul îndeplinește cerințele prevăzute de art. 430 CPP. În cazul în care recursul nu îndeplinește aceste cerințe, judecătorul raportor îi oferă timp recurentului pentru înlăturarea neajunsurilor. Dacă recurentul nu înlătură neajunsurile în termen de 15 zile, cererea de recurs se consideră nedepusă;
- 3) expediază părților recursul considerat admisibil și întrebările la care ar trebui să răspundă, solicitându-le să depună, în termen de până la o lună, referința;
- 4) solicită dosarul de la instanța respectivă.

Admisibilitatea recursului. Instanța de recurs examinează admisibilitatea recursului declarat împotriva hotărârii instanței de apel, fără citarea

părților, în camera de consiliu în baza materialelor din dosar. Un complet format din trei judecători, prin încheiere, declară recursul inadmisibil, dacă:

- 1) recursul nu este depus de persoana menționată la art. 401 și, respectiv, art. 421 CPP;
- 2) recursul este tardiv. Deși termenele sunt, în principiu, limitări legitime ale dreptului la o instanță, modul în care au fost aplicate într-un anumit caz poate duce la o încălcare a art. 6 par. 1 din Convenție [30, § 48]. CtEDO a constatat că reclamantul a suferit o restrângere excesivă a dreptului său de acces la o instanță în cazul în care recursul său a fost declarat inadmisibil pe motiv de nerespectare a termenelor legale, în măsura în care nerespectarea termenelor a fost cauzată de modul defectuos în care autoritățile și-au îndeplinit obligația de a notifica hotărârea pronunțată de instanța inferioară către reclamant (a se vedea hotărârile CtEDO *Davran c. Turciei*, din 03.11.2009, § 40-47; *Maresti c. Croației*, din 25.06.2009, § 33-43);
- 3) recursul nu se încadrează în temeiurile prevăzute la art. 427 CPP [16, § 19];
- 4) recursul este vădit neîntemeiat. Curtea Supremă de Justiție califică recursul *vădit neîntemeiat*, dat fiind faptul că „*respingerea ca tardivă a unui apel depus peste trei ani și două luni nu poate pune în discuție legalitatea deciziei instanței de apel*” [17, § 21];
- 5) problema juridică invocată în recurs nu este de o importanță fundamentală pentru dezvoltarea jurisprudenței.

„**Temeiurile** (s. a.) de inadmisibilitate a recursului sunt exhaustive și sunt menționate în art. 432 alin. (2) CPP. Acest alineat nu include ca **motiv** (s. a.) de inadmisibilitate situația în care recursul este formulat împotriva unui act care nu poate fi supus recursului. Prin urmare, recursul nu poate fi considerat inadmisibil”. Este suficient de evident în textul acestui paragraf că Curtea Supremă de Justiție confundă temeiurile cu motivele de inadmisibilitate, dacă citim prima și a doua propoziție. Suntem departe de gândul că este o abordare intenționată [18, § 23].

În conformitate cu prevederile art. 432 alin. (3) CPP, recursul declarat în temeiul prevăzut de art. 427 alin. (1) pct. 6) CPP – „*hotărârea este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor*” – nu poate fi declarat inadmisibil pentru temeiul de inadmisibilitate prevăzut de art. 432 alin. (2) pct. 5) CPP – *problema juridică invocată în recurs nu este de o importanță fundamentală pentru dezvoltarea jurisprudenței*.

În încheierea privind inadmisibilitatea recursului se menționează sumar faptele cauzei, temeiul și motivele inadmisibilității, urmând să fie publicată pe pagina web oficială a Curții Supreme de Justiție și să fie comunicată părților.

De principiu se consideră că instanțele de casție își respectă obligația de motivare suficientă pen-

tru a respinge recursurile care nu au nicio perspectivă de succes, întemeindu-se pe o dispoziție legală specifică, fără o motivare suplimentară (hotărârea CtEDO *Talmane c. Letoniei*, din 13.10.2016, § 29).

„Conform jurisprudenței Curții, procedurile cu privire la admisibilitatea căii de atac și procedurile care implică doar chestiuni de drept, și nu chestiuni de fapt, pot fi conforme cu cerințele art. 6 § 1, chiar dacă persoanei care a folosit calea de atac nu i s-a dat posibilitatea să prezinte personal probe în fața instanței de apel sau de recurs” [33, § 67].

Procedura judecării recursului. Recursul se judecă, de regulă, fără citarea părților, cu excepția recursului considerat admisibil, în care se invocă temeiul prevăzut la art. 427 alin. (1) pct. 2) și 6) CPP: *„hotărârea este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor”*. *„Conform art. 433 alin. (3) Cod de procedură penală, convocarea părților în ședință este obligatorie doar în cazul recursurilor bazate pe art. 427 alin. (1) pct. 6), „considerate admisibile”, adică a recursurilor considerate prima facie de către Curtea Supremă de Justiție că ar avea șanse mari de a fi admise”* [15, § 21]. CtEDO susține că, *„chiar dacă instanța ierarhic superioară are competența deplină de a examina atât chestiuni de drept, cât și de fapt, articolul 6 § 1 nu garantează întotdeauna un drept la o ședință publică sau, dacă o ședință are loc, un drept de a fi prezent personal”* [33, § 67].

La judecarea recursului în ședință publică conform prevederilor art. 432 alin. (5) CPP participă procurorul și persoanele indicate la art. 401 CPP ale căror interese sunt atinse prin argumentele invocate în recurs.

Rekursul considerat admisibil este examinat în fond de un complet format din trei judecători. În vederea uniformizării practicii judecătorești, completul din trei judecători poate decide, prin vot unanim, ca recursul considerat admisibil să fie examinat de un complet din cinci judecători, iar completul din cinci judecători poate decide, prin vot unanim, ca recursul considerat admisibil să fie examinat de un complet constituit din nouă judecători.

Analiza dispozițiilor art. 433 alin. (2) CPP ar permite de a conchide că completul din trei judecători nu se poate desesiza direct în favoarea unui complet constituit din nouă judecători.

Curtea Supremă de Justiție este în drept a decide organizarea ședinței publice și pentru examinarea concomitentă a altor recursuri. La ședința publică sunt citați procurorul și persoanele indicate la art. 421 CPP ale căror interese sunt atinse prin recurs, iar neprezentarea lor nu împiedică examinarea recursului. Președintele ședinței anunță cauza în care a fost declarat recurs, numele judecătorilor completului de judecată și verifică dacă există cereri de recuzare.

Primul cuvânt este oferit recurentului, apoi celorlalți participanți. Dacă între recursurile declarate

se află și recursul procurorului, primul cuvânt îl are acesta. Pledoariile nu pot depăși cadrul argumentelor recursului și al întrebărilor expediate părților decât cu acordul completului. Președintele ședinței poate oferi dreptul la replică cu privire la chestiunile apărute în procesul dezbaterilor.

Potrivit dispozițiilor 427 alin. (3) CPP, aprecierea probelor date de prima instanță și instanța de apel este obligatorie pentru instanța de recurs. *„Din această prevedere rezultă că toate probele urmează a fi prezentate în instanța de fond și apel, iar instanța de recurs verifică, în limitele legale, doar admisibilitatea probelor și legalitatea administrării și aprecierii acestor probe* [6, § 105].

Alin. (3) al art. 427 CPP prevede, totuși, două excepții de la această regulă. *„Curtea Supremă de Justiție poate evalua probele în cadrul unui recurs, dacă: a) se invocă temeinic art. 427 alin. (1) pct. 6) Cod de procedură penală (hotărârea arbitrară sau bazată pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor) sau b) cauza se examinează repetat, după trimiterea la rejudecare fiind identificate erori în modul în care au fost apreciate sau interpretate probele în prima instanță sau în instanța de apel. Anume în aceste situații este admisibil ca în Curtea Supremă de Justiție să poată fi prezentate probe noi, cu condiția solicitării administrării probei în instanța de apel și respingerii nejustificate a acestei cereri”* [6, § 105].

Probele care au apărut după pronunțarea deciziei instanței de apel nu pot fi administrate în Curtea Supremă de Justiție [6, § 106].

În conformitate cu dispozițiile art. 8 alin. (5) CPP, ședințele publice se înregistrează video, iar înregistrările video sunt disponibile pe pagina web oficială a Curții Supreme de Justiție.

Deciziile instanței de recurs. Judecând recursul, instanța adoptă una din următoarele decizii:

- respinge recursul ca inadmisibil, cu menținerea hotărârii atacate;
- admite recursul, casează, parțial sau total, hotărârea atacată și ia una din următoarele soluții:
- menține hotărârea primei instanțe, când apelul a fost greșit admis;
- dispune achitarea persoanei sau încetarea procesului penal în cazurile prevăzute de CPP;
- rejudecă cauza și pronunță o nouă hotărâre, dacă nu se agravează situația condamnatului sau, după caz, dispune rejudecarea de către instanța de apel, în cazul în care eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanța de recurs. *„Conform art. 435 Cod de procedură penală, Curtea Supremă de Justiție poate dispune rejudecarea cauzei doar dacă eroarea judiciară admisă de Curtea de Apel nu poate fi corectată în instanța de recurs. Prin urmare, remiterea la rejudecare este excepția, iar înlăturarea de către instanța de recurs a erorii, fără remitere la rejudecare, este regula”* [9, § 57]. În temeiul art. 435 alin. (2) CPP, rejudecarea poate fi dispusă

o singură dată. „Scopul limitării numărului trimiterilor la rejudecare este de a reduce durata examinării cauzelor”. Aceasta nu afectează cu nimic dreptul la apărare sau drepturile victimei infracțiunii, având în vedere că, conform art. 427 alin. (3) și art. 433 alin. (4) CPP, Curtea Supremă de Justiție poate organiza ședințe publice și reanaliza probele conform procedurii instanței de apel [20, § 75].

Procedura de rejudecare a cauzei și limitele acesteia. Procedura de rejudecare a cauzei după casarea hotărârii în recurs se desfășoară conform regulilor generale pentru examinarea ei.

Curtea Constituțională „... menționează că, în vederea asigurării unui proces echitabil, rejudecarea cauzei se efectuează de către un complet de judecată diferit față de cel care a adoptat hotărârea casată de către instanța de recurs” [14, § 66].

Pentru instanța de rejudecare, indicațiile instanței de recurs sunt obligatorii în măsura în care situația de fapt rămâne cea care a existat la soluționarea recursului.

Când hotărârea este casată numai cu privire la unele fapte sau persoane ori numai în ce privește latura penală sau civilă, instanța de rejudecare se pronunță în limitele în care hotărârea a fost casată.

La rejudecarea cauzei este interzisă aplicarea unei pedepse mai aspre sau aplicarea legii privind o infracțiune mai gravă decât numai dacă hotărârea inițială a fost casată în baza recursului declarat de procuror sau în interesul părții vătămate din motivul că pedeapsa fixată era prea blândă sau în baza recursului procurorului care a solicitat aplicarea legii privind o infracțiune mai gravă.

Constatări, concluzii și recomandări

Modificarea procedurii de recurs a determinat Curtea Supremă de Justiție, printr-un efort considerabil (în mai bine de 18 luni), să realizeze interpretarea judiciară a noilor norme procesual-penale atunci când instanța supremă este sesizată cu recurs. În încheierile și deciziile publicate, Curtea Supremă de Justiție face anumite explicații privind sensul unor temeuri de recurs și al procedurii de recurs. Majoritatea interpretărilor sunt clare, necontradictorii și, practic, dificil de combătut (unele fiind axiomatic), și consecvent urmate de toate completele compuse din trei judecători, care au judecat recursurile penale, mai cu seamă pe parcursul anului 2024 și începutul anului 2025.

În cea mai mare parte, prevederile Codului de procedură penală în materia recursului sunt clare și previzibile în interpretare și aplicare. Totuși, am constatat anumite prevederi neconsecvente și necoraborate în mod sistemic, care au provocat soluții ale instanței supreme ce nu sunt prevăzute de lege și nu par a fi raționale.

La textul art. 433 alin. (3) CPP lit.b) legislatorul a renunțat, la aproape un an după intrarea în

viogare, deoarece nu era sincronizat cu normele de procedură la care se făcea referință (fiind abrogat prin Legea nr. 224 din 31.07.2024, în vigoare 16.08.2024).

Scoaterea de pe rol a cauzei de către Curtea Supremă de Justiție nu este prevăzută ca soluție de Codul de procedură penală. Totuși, atunci când sunt atacate cu recurs deciziile irevocabile, pronunțate de Curtea de Apel ca instanță de recurs, Curtea Supremă de Justiție dispune scoaterea de pe rol și remiterea recursului direcției de evidență și documentare pentru înregistrare corespunzătoare, chiar dacă din încheierea de scoatere de pe rol este suficient de clar că recursul nu poate fi admisibil.

În altă ordine de idei, conform dispozițiilor art. 420 alin. (4) CPP, nu pot fi atacate cu recurs sentințele, titularii dreptului de recurs care nu au folosit calea apelului ori au retras apelul, dacă legea prevede această cale de atac, dar în art. 432 CPP nu este indicat acest caz ca unul de inadmisibilitate a recursului.

Propunerea noastră este de a include în art. 432 CPP două temeuri distincte de inadmisibilitate: I – recursul este depus asupra unei hotărâri care nu este pasibilă de a fi atacată pe această cale, sau hotărârea atacată este irevocabilă; II – neutilizarea de către recurent a căii de atac a apelului, cu excepția cazului în care situația recurrentului s-a înrăutățit prin decizia Curții de Apel.

Nu ar trebui să fie regulă fără excepții privitor la convocarea părților în ședință publică în vederea judecării recursului considerat admisibil în temeiul prevăzut de art. 427 alin. (1) pct.6) CPP, adică în cazul când se invocă separat că *hotărârea este arbitrară*, deoarece caracterul *arbitrar* al hotărârii poate fi constatat în procedură scrisă și în acest caz este puțin probabil să fie afectate standardele justiției penale. O soluție de moment, până la intervenția legislatorului, ar fi interpretarea judiciară restrictivă a sensului prevederilor art. 433 alin. (3) lit. a) CPP.

În sfârșit, provocăm pe această cale specialiștii în materie a se expune asupra oportunității ședinței publice în fața Curții Supreme de Justiție atunci când este judecat recursul considerat admisibil în temeiul art. 427 alin. (1) pct. 2) CPP, adică atunci când se pretinde că admiterea recursului ar fi în măsură să schimbe sau să consolideze jurisprudența Curții Supreme de Justiție.

Referințe bibliografice

1. Cerbu A. Considerațiuni generale cu privire la unele temeuri pentru recursul ordinar. În: *Revista de Științe Penale*. Anuar. Anul III, 2007, p. 210-217.
2. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 17.06.2021. Dosarul nr.1ra-14/2021. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 (vizitat 21.11.2024).
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 22.09.2020. Dosarul nr.1ra-1057/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 (vizitat 19.12.2024).

4. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la art. 33 alin. (3), a tezei a II-a de la art.460 alin. (1) și a art.463 alin. (1) CPP (incompatibilitatea judecătorului la judecarea succesivă a aceleiași cauze penale). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 320-325.
5. Decizia Curții Supreme de Justiție din 05.02.2025. Dosarul nr. 1ra-81/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25636 (vizitat 21.11.2024).
6. Decizia Curții Supreme de Justiție din 12.12.2024. Dosarul nr. 1ra-1309/2023 https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25505 (vizitat 14.12.2024).
7. Decizia Curții Supreme de Justiție din 18.12.2024. Dosarul nr. 1ra-307/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25527 (vizitat 19.12.2024).
8. Decizia Curții Supreme de Justiție din 18.12.2024. Dosarul nr. 1ra-754/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25524 (vizitat 12.02.2025).
9. Decizia Curții Supreme de Justiție din 20.11.2024. Dosarul nr. 1ra-1520/23. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25415 (vizitat 20.11.2024).
10. Decizia Curții Supreme de Justiție din 25.04.2024. Dosarul nr.1ra-1614/22. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=24796 (vizitat 19.10.2024).
11. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.44-54.
12. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 22 din 01.10.2018 privind excepția de neconstituționalitate a art. 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal (excesul de putere și depășirea atribuțiilor de serviciu soldate cu urmări grave). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 416-422.
13. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi CPP (intima convingere a judecătorului). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.190-200.
14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 10 din 12.05.2015 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473 alin. (1) pct. 2) din Codul contravențional (examinarea recursului în procedura contravențională). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 241-246.
15. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 04.09.2024. Dosarul nr. 1ra-426/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25119 (vizitat 16.10.2024).
16. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 05.02.2025. Dosarul nr. 1ra-422/2023. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25631 (vizitat 06.02.2025).
17. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 05.02.2025. Dosarul nr. 1ra-760/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25649 (vizitat 06.02.2026).
18. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 06.02.2025. Dosarul nr. 1ra-46/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25652 (vizitat 14.02.2025).
19. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 06.02.2025. Dosarul nr. 1ra-266/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25660 (vizitat 08.02.2025).
20. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 09.01.2025. Dosarul nr.1ra-467/2022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25597 (vizitat 19.01.2025).
21. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 13.02.2025. Dosarul nr. 1ra-62/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25676 (vizitat 15.02.2025).
22. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 18.12.2024. Dosarul nr. 1ra-1085/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25526 (vizitat 19.10.2024).
23. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 19.02.2025. Dosarul nr. 1ra-1611/2022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25709 (vizitat 21.02.2025).
24. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 20.02.2025. Dosarul nr. 1ra-153/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25700 (vizitat 22.02.2025).
25. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 20.02.2025. Dosarul nr. 1ra-1251/2024. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25702 (vizitat 22.02.2025).
26. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 26.02.2025. Dosarul nr. 1ra-330/2025. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25719 (vizitat 27.02.2025).
27. Mateuț Gh. *Procedura penală. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2019. 1200 p.
28. Negru A.I. *Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal*. București: Universul Juridic, 2022. 542 p.
29. Speța *Atanasovski c. Macedoniei*, hotărârea din 14.01.2010. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96673> (vizitat 19.10.2022).
30. Speța *Goremîchin c. Moldovei*, hotărârea din 05.06.2018. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-183369> (vizitat 19.11.2024).
31. Speța *Ibrahim și alții c. Regatului Unit (MC)*, hotărârea din 13.09.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166680> (vizitat 29.11.2024).
32. Speța *Lhermitte c. Belgiei* [MC], hotărârea din 29.10.2016. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176054> (vizitat 19.10.2024).
33. Speța *Popovici c. Moldovei*, hotărârea din 27.11.2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112802> (vizitat 24.10.2024).
34. Speța *Unedic c. Franței*, hotărârea din 18.12.2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90350> (vizitat 19.11.2024).
35. Udriou M. (coord.). *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*. Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2017. 2600 p.

PRIMUL COD CIVIL PENTRU BASARABIA

Editura *Hamangiu* a scos de sub tipar o ediție istorică - „Proiect de Cod civil pentru Basarabia. 1824 -1825”. Este o realizare comună a facultăților de drept de la Universitatea de Stat din Moldova și Universitatea din București. Ediția bilingvă a fost coordonată de către profesorii universitari dr. Flavius A. Baias și dr. Marian Nicolae de la Universitatea din București, dr. Elena Pacea de la Colegiul Juridic Franco-Român de Studii Europene și dr. Mihai Tașcă de la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice - Academia de Științe a Moldovei.

De fapt, lucrarea este o traducere din franceză a primului Cod civil pentru Basarabia, scris de Petru Manega încă la începutul secolului XIX. Aceasta a stat în arhivele imperiului rus până la începutul secolului XX. Abia în 1912, când rușii serbau centenarul „alipirii Basarabiei cu Rusia”, proiectul, care încă nu-și pierduse din valoarea sa juridică, a fost scos din sertarele Ministerului de Interne al Rusiei, unde a zăcut aproape 100 de ani, și publicat la Moscova în limba franceză din inițiativa basarabeanului Leon Casso, pe atunci Ministrul Instrucțiunii Publice al Rusiei.

Petru Manega nu s-a bucurat de recunoaștere, dar nici de recompense materiale sau morale meritate în timpul vieții. A trăit și a alcătuit această valoroasă operă juridică, din păcate, necunoscută încă suficient mediului juridic de la noi, în condiții foarte modeste. Primele lucrări despre viața sa personală și despre munca depusă la elaborarea acestui important prim monument juridic codificat pentru dreptul civil din Basarabia au apărut abia la circa trei sferturi de veac după moartea autorului.

Coordonatorii lucrării editată în limba franceză, dar și în limba română, la două veacuri de la redactarea acesteia de către Petru Malega, susțin că actuala apariție este nu numai necesară, ci și oportună. Aceasta - pentru a ne demonstra nouă înșine că ne mândrim cu trecutul nostru și cu oamenii acestui pământ, pentru a restitui culturii juridice naționale un monument al gândirii juridice românești de la începutul secolului al XIX-lea, dar și în speranța că lucrarea va servi drept obiect de studiu pentru cercetătorii istoriei dreptului, precum și pentru juriști, teoreticieni sau practicieni pasionați de evoluția dreptului în spațiul românesc.

PENTRU ÎNSĂNĂTOȘIREA MEMORIEI SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

Pe 13 martie 2025, la Institutul Național al Justiției, după lecția publică „Independența justiției și statul de drept”, susținută de Augustin Lazăr, ex-Procuror General al României, a urmat lansarea cărții „Ruperea blestemului”, autorul căreia este procurorul Cătălin Ranco Pițu.

În august 2016, Cătălin Ranco Pițu a fost transferat de la Parchetul Militar Timișoara la Secția Parchetelor Militare din București, unde va semna rechizitoriul în Dosarul Revoluției, un dosar alcătuit din 3.000 de volume, care a avut ca obiect trimiterea în judecată a unor figuri-cheie ale evenimentelor din România în decembrie 1989, precum Ion Iliescu, fost președinte al României, Gelu Voican Voiculescu, fost viceprim-ministru, și generalul (rtr.) Rus Iosif, fost șef al Aviației Militare, pentru săvârșirea unor grave infracțiuni contra umanității.

În carte sunt analizate mecanismele manipulării care au influențat preluarea puterii în timpul Revoluției Române. Bazată pe documente, mărturii și transcrieri din presa vremii, volumul oferă o perspectivă detaliată asupra evenimentelor și subliniază impactul dezinformării asupra instituțiilor statului. Autorul citează din raportul Comisiei Senatoriale privitoare la Revoluție, organizând textul cărții în jurul declarațiilor martorilor implicați

în evenimente, pe lângă extrase din presa vremii, transcrieri ale emisiunilor de la TVR, într-un adevărat memento incomod al acelor zile și săptămâni care bântuie încă mentalul colectiv cu vâlvuri de minciună, dezinformări și teorii contradictorii, perpetuate chiar și în cadrul controversatului Institut al Revoluției Române din decembrie 1989.

Procurorul Cătălin Ranco Pițu își generalizează astfel creația dată: „Desigur, nu sunt singurul care a spus adevărul despre decembrie 1989, departe de mine acest gând. Însă destinul a făcut ca eu să fiu cel care, din poziția de magistrat militar al statului român, să întocmesc un document oficial prin care s-a explicat, în lumina adevărului, ce s-a întâmplat la nivel național, în decembrie 1989”.

Cartea a apărut la editura LITERA, unde o puteți găsi.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

